

## Nr 66

*Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring, m. m.; given Stockholms slott den 13 mars 1970.*

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden och lagrådets protokoll, föreslå riksdagen att

*dels* antaga härvid fogade förslag till

- 1) lag om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring,
- 2) lag om ändring i lagen (1969:205) om pensionstillskott,
- 3) lag om ändring i lagen (1962:382) angående införande av lagen om allmän försäkring,
- 4) lag om ändring i lagen (1962:392) om hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg till folkpension,

*dels* bifalla det förslag i övrigt, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

## GUSTAF ADOLF

*Sven Aspling*

---

### Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att den 1 juli 1970 skall införas vidgade möjligheter för äldre förvärvsarbetande att erhålla förtidspension i form av folkpension och ATP. De nya bestämmelserna tar sikte på dem som inte orkar med sitt arbete eller som friställs utan att annat lämpligt arbete står till förfogande. I sådana fall skall efter individuell prövning förtidspension kunna utgå i större utsträckning än hittills. Vidare föreslås en viss uppmjukning av kraven för rätt till förtidspension i allmänhet.

Propositionen innehåller därjämte förslag om rätt för dem som gjort förtida uttag av ålderspension att avbryta sådant uttag.

F. n. utgår en tredjedel av hel förtidspension till den som har sin arbetsförmåga nedsatt med mellan hälften och två tredjedelar. I propositionen föreslås att halv förtidspension skall utgå i dessa fall.

Förbättringarna av förtidspensioneringen beräknas medföra att pensioneringens kostnader under budgetåret 1970/71 ökar med 100 milj. kr., varav ca 50 milj. kr. beräknas falla på folkpensioneringen och lika mycket på ATP.

De allmänna försäkringskassornas pensionsdelegationer föreslås utökade med två ledamöter som skall ha särskild erfarenhet från arbetsförhållanden. Mandattiderna för ledamöterna i de allmänna försäkringskassornas styrelser, pensionsdelegationerna och försäkringsnämnderna föreslås minskade från fyra till tre år.

Propositionen innehåller vidare förslag rörande tilläggs pension för lön från utländsk beskickning m. m.

Med anledning av de höjda taxeringsvärdena på fastighet vid 1970 års fastighetstaxering föreslås i propositionen också en höjning av de förmögenhetsgränser som gäller vid inkomstprövning för kommunalt bostadstillägg m. m. till folkpensionärer. Det s. k. skärpningsfria förmögenhetsbeloppet föreslås höjt från 30 000 kr. till 50 000 kr. för ensam pensionär och från 45 000 kr. till 80 000 kr. för makar tillsammans.

I propositionen föreslås vidare att riksdagen för budgetåret 1970/71 till folkpensioner anvisar ett förslagsanslag av 7 330 milj. kr., vilket innebär en anslagsökning med 820 milj. kr. jämfört med innevarande budgetår. Av anslagshöjningen avser 50 milj. kr. den utvidgade förtidspensioneringen, 190 milj. kr. en ny standardhöjning av folkpensionen genom pensionstillskott, 120 milj. kr. ett ökat antal pensionärer och 460 milj. kr. beräknade kostnader för de pensionshöjningar som följer av förändringar i konsumentpriserna. Folkpensionen inklusive pensionstillskott beräknas under nästa budgetår öka till ca 6 300 kr. för en ensam pensionär och till ca 10 000 kr. för pensionärspar, vartill kommer de kommunala bostadstilläggen. Jämfört med de folkpensionsbelopp som gällde vid början av år 1970 innebär detta en folkpensionshöjning med ca 750 kr. för ensam pensionär och med 1 270 kr. för pensionärspar.

## 1) Förslag

till

## Lag

## om ändring i lagen (1962:381) om allmän försäkring

Härigenom förordnas i fråga om lagen (1962:381) om allmän försäkring,

*dels* att i 18 kap. 14 och 17 §§ ordet »stadsfullmäktige» skall bytas ut mot »kommunfullmäktige»,

*dels* att 2 kap. 4 §, 6 kap. 1 och 2 §§, 7 kap. 1—4 §§, 8 kap. 1 och 4 §§, 9 kap. 1 §, 11 kap. 2 §, 12 kap. 1 och 2 §§, 13 kap. 1 § samt 18 kap. 1, 7, 8, 13, 16 och 20 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

*dels* att i lagen skall införas en ny paragraf, 13 kap. 4 §, av nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

2 kap.

4 §.

Ersättning för ————— allmän sal,  
 då erforderlig vård ej kunnat beredas å hemortssjukhus eller behovet av sjukhusvården uppkommit utanför den landsfingskommun eller landstingskommun ej tillhörande stad, där den försäkrade är bosatt, och han med anledning härav måst intagas å annat allmänt sjukhus, med belopp, som motsvarar den lägsta avgift, mot vilken den försäkrade kunnat erhålla vården å sjukhuset,

då erforderlig vård ej kunnat beredas å hemortssjukhus eller behovet av sjukhusvården uppkommit utanför den landstingskommun eller landstingskommun ej tillhörande kommun, där den försäkrade är bosatt, och han med anledning härav måst intagas å annat allmänt sjukhus, med belopp, som motsvarar den lägsta avgift, mot vilken den försäkrade kunnat erhålla vården å sjukhuset,

då vården annorstädes ————— i fråga.

Konungen äger ————— angivet belopp.

Med sjukhusvård ————— riks-försäkringsverkets försorg.

Såsom sjukhus räknas i denna lag dels allmänt sjukhus, varmed förstås sjukvårdsinrättning som tillhör sta-

Såsom sjukhus räknas i denna lag dels allmänt sjukhus, varmed förstås sjukvårdsinrättning som tillhör

## (Nuvarande lydelse)

ten eller till vars drift statsbidrag utgår eller som drives av landstingskommun eller *stad*, som ej tillhör *sådan kommun*, och ej är anordnad vid hem, som avses i 18 § lagen om socialhjälp, ävensom sjukvårdsinrättning varöver riksförsäkringsverket förfogar, dels ock annan sjukvårdsinrättning, som enligt av Konungen fastställd förteckning är att anse såsom sjukhus jämlikt denna lag. Hemortssjukhus är allmänt sjukhus, drivet av landstingskommun eller *stad*, inom vars område försäkrad är bosatt.

## (Föreslagen lydelse)

staten eller till vars drift statsbidrag utgår eller som drives av landstingskommun eller *kommun*, som ej tillhör *landstingskommun*, och ej är anordnad vid hem, som avses i 18 § lagen om socialhjälp, ävensom sjukvårdsinrättning varöver riksförsäkringsverket förfogar, dels ock annan sjukvårdsinrättning, som enligt av Konungen fastställd förteckning är att anse såsom sjukhus jämlikt denna lag. Hemortssjukhus är allmänt sjukhus, drivet av landstingskommun eller *kommun*, inom vars område försäkrad är bosatt.

## 6 kap.

## 1 §.

Rätt till ----- sextiosju år.

På särskild ----- nämnda lagrum.

*Framställning på grund varav ålderspension utgår för tid före den månad varunder den försäkrade fyller sextiosju år må återkallas med verkan från nästa månadsskifte. Sådan återkallelse gäller ej för försäkrad, som åtnjuter tilläggs pension enligt 12 kap. 1 § andra stycket, med mindre han tillika gör återkallelse enligt 12 kap. 1 § tredje stycket. Har försäkrad sedan återkallelse skett gjort förnyad framställning enligt andra stycket må denna framställning icke återkallas.*

2 §.<sup>1</sup>

Ålderspension utgör, där ej annat följer av vad i andra *stycket* sägs,

Ålderspension utgör, där ej annat följer av vad i andra *och tredje styck-*

<sup>1</sup> Senaste lydelse 1968: 239.

*(Nuvarande lydelse)*

för år räknat nittio procent eller, för gift försäkrad vars make åtnjuter folkpension i form av ålderspension eller förtidspension eller äger rätt till pension enligt 1 § första stycket, sjuttio procent av basbeloppet. Åtnjuter maken enligt 7 kap. 2 § andra eller tredje stycket två tredjedelar eller *en tredjedel* av hel förtidspension, utgår dock ålderspension i förra fallet med sjuttiosex och två tredjedels och i senare fallet med *åttio-tre och en tredjedels* procent av basbeloppet.

Börjar ålderspension utgå tidigare än från och med den månad, varunder den försäkrade fyller sextiosju år, skall pensionen minskas med sex tiondels procent för varje månad, som då pensionen börjar utgå återstår till ingången av den månad varunder den försäkrade fyller sextiosju år. Om pensionen börjar utgå senare än från och med sistnämnda månad, ökas pensionen med sex tiondels procent för varje månad, som då pensionen börjar utgå förflutit från ingången av den månad varunder den försäkrade uppnådde nämnda ålder; härvid må hänsyn dock ej tagas till tid efter ingången av den månad, under vilken den försäkrade fyllt sjuttio år, och ej heller till tid, då den försäkrade åtnjutit tilläggspension i form av ålderspension eller icke varit berättigad till folkpension.

*(Föreslagen lydelse)*

*kena* sägs, för år räknat nittio procent eller, för gift försäkrad vars make åtnjuter folkpension i form av ålderspension eller förtidspension eller äger rätt till pension enligt 1 § första stycket, sjuttio procent av basbeloppet. Åtnjuter maken enligt 7 kap. 2 § andra eller tredje stycket två tredjedelar av hel förtidspension eller *halv förtidspension*, utgår dock ålderspension i förra fallet med sjuttiosex och två tredjedels och i senare fallet med *åttio* procent av basbeloppet.

Börjar ålderspension utgå tidigare än från och med den månad, varunder den försäkrade fyller sextiosju år, skall pensionen, *där ej annat följer av vad i tredje stycket sägs*, minskas med sex tiondels procent för varje månad, som då pensionen börjar utgå återstår till ingången av den månad varunder den försäkrade fyller sextiosju år. Om pensionen börjar utgå senare än från och med sistnämnda månad, ökas pensionen med sex tiondels procent för varje månad, som då pensionen börjar utgå förflutit från ingången av den månad varunder den försäkrade uppnådde nämnda ålder; härvid må hänsyn dock ej tagas till tid efter ingången av den månad, under vilken den försäkrade fyllt sjuttio år, och ej heller till tid, då den försäkrade åtnjutit tilläggspension i form av ålderspension eller icke varit berättigad till folkpension.

*Om ålderspension upphört efter återkallelse enligt 1 § tredje stycket, skall senare utgående ålderspension minskas med sex tiondels pro-*

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

cent för varje månad som ålderspension utgått samt sex tiondels procent för varje månad, som då ålderspensionen åter börjar utgå återstår till ingången av den månad varunder den försäkrade fyller sextiosju år. Börjar pensionen åter utgå senare än från och med sistnämnda månad, skall pensionen minskas med sex tiondels procent för varje månad under vilken pensionen tidigare utgått.

## 7 kap.

## 1 §.

Rätt till folkpension i form av förtidspension tillkommer försäkrad, som fyllt sexton år, för tid före den månad, då han fyller sextiosju år eller ålderspension enligt denna lag dessförinnan börjar utgå till honom, därest hans arbetsförmåga på grund av sjukdom, psykisk efterblivenhet, vanförhet eller annat lyte är nedsatt med minst hälften och nedsättningen kan anses varaktig.

Kan nedsättningen ————— beträffande sjukbidrag.

Rätt till folkpension i form av förtidspension tillkommer försäkrad, som fyllt sexton år och som ej åtnjuter ålderspension enligt denna lag, för tid före den månad, då han fyller sextiosju år, därest hans arbetsförmåga på grund av sjukdom eller annan nedsättning av den fysiska eller psykiska prestationsförmågan är nedsatt med minst hälften och nedsättningen kan anses varaktig.

## 2 §.

Försäkrad, vars ————— erhåller hel förtidspension.

Är arbetsförmågan ————— av hel förtidspension.

I övriga fall utgives en tredjedel av hel förtidspension.

I övriga fall utgives halv förtidspension.

## 3 §.

Vid bedömande i vad mån arbetsförmågan är nedsatt skall beaktas den försäkrades förmåga att vid den sjukdom eller det lyte, varom är fråga, bereda sig inkomst genom sådant

Vid bedömande i vad mån arbetsförmågan är nedsatt skall beaktas den försäkrades förmåga att vid den nedsättning av prestationsförmågan, varom är fråga, bereda sig inkomst

*(Nuvarande lydelse)*

arbete, som motsvarar hans krafter och färdigheter och som rimligen kan begäras av honom med hänsyn till hans utbildning och tidigare verksamhet samt ålder, bosättningsförhållanden och därmed jämförliga omständigheter. Med inkomst av arbete likställes i skälig omfattning värdet av hushållsarbete i hemmet.

*(Föreslagen lydelse)*

genom sådant arbete, som motsvarar hans krafter och färdigheter och som rimligen kan begäras av honom med hänsyn till hans utbildning och tidigare verksamhet samt ålder, bosättningsförhållanden och därmed jämförliga omständigheter. *I fråga om äldre försäkrad skall bedömningen främst avse hans förmåga och möjlighet att bereda sig fortsatt inkomst genom sådant arbete som han tidigare utfört eller genom annat för honom tillgängligt lämpligt arbete.* Med inkomst av arbete likställes i skälig omfattning värdet av hushållsarbete i hemmet.

Är den ————— utföra förvärvsarbete.

4 §.<sup>1</sup>

Hel förtidspension utgör för år räknat nittio eller, för gift försäkrad vars make åtnjuter folkpension i form av ålderspension eller förtidspension eller äger rätt till pension enligt 6 kap. 1 § första stycket, sjuttio procent av basbeloppet. Åtnjuta båda makarna förtidspension och är pensionen för endera eller båda sådan som i 2 § andra eller tredje stycket sägs, skall dock vid beräkning av pension hel förtidspension utgöra, om två tredjedelar av hel förtidspension utgår till andra maken, sjuttiosex och två tredjedels och, om *en tredjedel av hel förtidspension utgår till denne, åttiotre och en tredjedels procent av basbeloppet.*

Hel förtidspension utgör, *där ej annat följer av vad i andra stycket sägs*, för år räknat nittio eller, för gift försäkrad vars make åtnjuter folkpension i form av ålderspension eller förtidspension eller äger rätt till pension enligt 6 kap. 1 § första stycket, sjuttio procent av basbeloppet. Åtnjuta båda makarna förtidspension och är pensionen för endera eller båda sådan som i 2 § andra eller tredje stycket sägs, skall dock vid beräkning av pension hel förtidspension utgöra, om två tredjedelar av hel förtidspension utgår till andra maken, sjuttiosex och två tredjedels och, om *halv förtidspension utgår till denne, åttio procent av basbeloppet.*

<sup>1</sup> Senaste lydelse 1968: 239.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

Om förtidspension utgår för tid efter det att ålderspension med stöd av 6 kap. 1 § tredje stycket upphört att utgå, skall förtidspensionen minskas med sex tiondels procent för varje månad under vilken ålderspensionen utgått.

## 8 kap.

## 1 §.

Rätt till folkpension i form av änkepension tillkommer för tid före den månad, då änkan fyller sextiosju år eller folkpension i form av ålderspension dessförinnan börjar utgå till henne,

a) änka, som har vårdnaden om och stadigvarande sammanbor med barn under sexton år, därest barnet vid makens död stadigvarande vistades i makarnas hem eller hos änkan; samt

b) annan änka, som vid makens död fyllt trettiosex år och varit gift med honom minst fem år.

Upphör rätt ————— nämnda tidpunkt.

Rätt till folkpension i form av änkepension tillkommer änka, som ej åtnjuter folkpension i form av ålderspension, för tid före den månad då hon fyller sextiosju år, därest hon

a) har vårdnaden om och stadigvarande sammanbor med barn under sexton år, som vid makens död stadigvarande vistades i makarnas hem eller hos änkan; eller

b) vid makens död fyllt trettiosex år och varit gift med honom minst fem år.

## 4 §.

Änkepension utgör, ————— av basbeloppet.

Utgår änkepension ————— understiger femtio.

Om änkepension utgår för tid efter det att ålderspension med stöd av 6 kap. 1 § tredje stycket upphört att utgå, skall änkepensionen minskas med sex tiondels procent för varje månad under vilken ålderspensionen utgått.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

## 9 kap.

1 §.<sup>1</sup>

Till ålderspension ————— gift kvinna.

Barntillägg till ålderspension eller hel förtidspension utgör för år räknat tjugufem procent eller, om barnet är berättigat till barnpension enligt 8 kap. 5 §, tio procent av basbeloppet. Utgår enligt 7 kap. 2 § andra eller tredje stycket två tredjedelar eller *en tredjedel* av hel förtidspension, utgör barntillägget motsvarande andel av barntillägg till hel förtidspension.

Åtnjuter den ————— halva basbeloppet.

Barntillägg till ålderspension eller hel förtidspension utgör för år räknat tjugufem procent eller, om barnet är berättigat till barnpension enligt 8 kap. 5 §, tio procent av basbeloppet. Utgår enligt 7 kap. 2 § andra eller tredje stycket två tredjedelar av hel förtidspension eller *halv förtidspension*, utgör barntillägget motsvarande andel av barntillägg till hel förtidspension.

## 11 kap.

## 2 §.

Med i n k o m s t ————— trehundra kronor.

Ersättning i ————— såsom arbetsgivare.

Vid beräkning av inkomst av anställning skall hänsyn icke tagas till lön eller annan ersättning, som försäkrad åtnjuter från arbetsgivare, vilken är bosatt utom riket eller är utländsk juridisk person, i annat fall än då den försäkrade sysselsatts vid skötseln av här i riket belägen fastighet eller i rörelse som bedrivs från här beläget fast driftställe. *Hänsyn skall ej heller tagas till lön eller ersättning från främmande makts härvarande beskickning eller lönade konsulat eller från arbetsgivare, vilken tillhör beskickning eller konsulat som nu sagts och icke är svensk medborgare. Vad i detta stycke sägs skall icke gälla beträffande lön till svensk medborgare, såframt svenska*

Vid beräkning av inkomst av anställning skall hänsyn icke tagas till lön eller annan ersättning, som försäkrad åtnjuter från arbetsgivare, vilken är bosatt utom riket eller är utländsk juridisk person, i annat fall än då den försäkrade sysselsatts vid skötseln av här i riket belägen fastighet eller i rörelse som bedrivs från här beläget fast driftställe. *Vad i detta stycke sägs skall icke gälla beträffande lön till svensk medborgare, såframt svenska staten eller, där lönen härrör från utländsk juridisk person, svensk juridisk person, som äger ett bestämmande inflytande över den utländska juridiska personen, enligt av riksförsäkringsverket godtagen förbindelse har att sva-*

<sup>1</sup> Senaste lydelse 1964: 146.

*(Nuvarande lydelse)*

staten eller utländsk beskickning här i riket eller, där lönen härrör från utländsk juridisk person, svensk juridisk person, som äger ett bestämmande inflytande över den utländska juridiska personen, enligt av riksförsäkringsverket godtagen förbindelse har att svara för avgift till försäkringen för tilläggspension enligt 19 kap. 1 §; och skall i dylikt fall den som åtagit sig sådan förbindelse anses såsom arbetsgivare.

*(Föreslagen lydelse)*

ra för avgift till försäkringen för tilläggspension enligt 19 kap. 1 §.

Hänsyn skall ej heller tagas till lön eller annan ersättning från främmande makts härvarande beskickning eller lönade konsulat eller från arbetsgivare, vilken tillhör beskickning eller konsulat som nu sagts och icke är svensk medborgare. Vad i detta stycke sägs skall icke gälla beträffande lön till svensk medborgare eller den som utan att vara svensk medborgare är bosatt i riket, såframt utländsk beskickning här i riket enligt av riksförsäkringsverket godtagen förbindelse har att svara för avgift till försäkringen för tilläggspension enligt 19 kap. 1 §.

Den som åtagit sig förbindelse enligt tredje eller fjärde stycket skall anses såsom arbetsgivare.

## 12 kap.

1 §.<sup>1</sup>

Rätt till ————— tre år.

På särskild ————— nämnda lagrum.

*Framställning om ålderspension för tid före den månad varunder den försäkrade fyller sextiosju år må återkallas med verkan från nästa månadsskifte. Sådan återkallelse gäller ej för försäkrad, som åtnjuter folkpension enligt 6 kap. 1 § andra stycket, med mindre han tillika gör återkallelse enligt 6 kap. 1 § tredje stycket. Har försäkrad sedan återkallelse skett gjort förnyad framställning enligt andra stycket må denna framställning icke återkallas.*

<sup>1</sup> Senaste lydelse 1966: 236.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

## 2 §.

Ålderspension utgör, där ej annat följer av andra och tredje styckena, för år räknat sextio procent av produkten av basbeloppet för den månad, för vilken pension skall utgivas, och medeltalet av de pensionspoäng som tillgodoräknats den försäkrade eller, om pensionspoäng tillgodoräknats honom för mer än femton år, medeltalet av de femton högsta poängtalerna. Har pensionspoäng tillgodoräknats den försäkrade för mindre än trettio år, skall hänsyn tagas endast till så stor del av nämnda produkt som svarar mot förhållandet mellan det antal år, för vilka pensionspoäng tillgodoräknats honom, och talet trettio.

Har undantagande ————— den försäkrade

Börjar ålderspension utgå tidigare än från och med den månad, varunder den försäkrade fyller sextiosju år, skall pensionen minskas med sex tiondels procent för varje månad, som då pensionen börjar utgå återstår till ingången av den månad varunder den försäkrade fyller sextiosju år. Om pensionen börjar utgå senare än från och med sistnämnda månad, ökas pensionen med sex tiondels procent för varje månad, som då pensionen börjar utgå förflutit från ingången av den månad varunder den försäkrade uppnådde nämnda ålder; härvid må hänsyn dock ej tagas till tid efter ingången av den månad, under vilken den försäkrade fyllt sjuttio år, och ej heller till tid, då den försäkrade åtnjutit folkpension eller icke varit berätti-

Ålderspension utgör, där ej annat följer av andra, tredje *och fjärde* styckena, för år räknat sextio procent av produkten av basbeloppet för den månad, för vilken pension skall utgivas, och medeltalet av de pensionspoäng som tillgodoräknats den försäkrade eller, om pensionspoäng tillgodoräknats honom för mer än femton år, medeltalet av de femton högsta poängtalerna. Har pensionspoäng tillgodoräknats den försäkrade för mindre än trettio år, skall hänsyn tagas endast till så stor del av nämnda produkt som svarar mot förhållandet mellan det antal år, för vilka pensionspoäng tillgodoräknats honom, och talet trettio.

Börjar ålderspension utgå tidigare än från och med den månad, varunder den försäkrade fyller sextiosju år, skall pensionen, *där ej annat följer av fjärde stycket*, minskas med sex tiondels procent för varje månad, som då pensionen börjar utgå återstår till ingången av den månad varunder den försäkrade fyller sextiosju år. Om pensionen börjar utgå senare än från och med sistnämnda månad, ökas pensionen med sex tiondels procent för varje månad, som då pensionen börjar utgå förflutit från ingången av den månad varunder den försäkrade uppnådde nämnda ålder; härvid må hänsyn dock ej tagas till tid efter ingången av den månad, under vilken den försäkrade fyllt sjuttio år, och ej heller till tid, då den försäkrade åtnjutit

*(Nuvarande lydelse)*

gad till tilläggspension i form av ålderspension.

*(Föreslagen lydelse)*

folkpension eller icke varit berättigad till tilläggspension i form av ålderspension.

*Om ålderspension upphört efter återkallelse enligt 12 kap. 1 § tredje stycket, skall senare utgående ålderspension minskas med sex tiondels procent för varje månad som ålderspension utgått samt sex tiondels procent för varje månad, som då ålderspensionen åter börjar utgå återstår till ingången av den månad varunder den försäkrade fyller sextiosju år. Börjar pensionen åter utgå efter ingången av den månad varunder den försäkrade fyllt sextiosju år skall pensionen minskas med sex tiondels procent för varje månad under vilken pensionen tidigare utgått.*

## 13 kap.

## 1 §.

Rätt till tilläggspension i form av förtidspension tillkommer enligt vad nedan sägs försäkrad för tid före den månad, då han fyller sextiosju år *eller ålderspension enligt denna lag dessförinnan börjar utgå till honom*, därest hans arbetsförmåga på grund av sjukdom, *psykisk efterblivenhet, vanförhet eller annat lyte* är nedsatt med minst hälften och nedsättningen kan anses varaktig samt den försäkrade äger tillgodoräkna sig pensionspoäng för tid före det år, varunder pensionsfallet inträffat.

Kan nedsättningen — — — — — beträffande sjukbidrag.

Vad i — — — — — detta kapitel.

Rätt till tilläggspension i form av förtidspension tillkommer enligt vad nedan sägs försäkrad, *som ej åtnjuter ålderspension enligt denna lag*, för tid före den månad, då han fyller sextiosju år, därest hans arbetsförmåga på grund av sjukdom *eller annan nedsättning av den fysiska eller psykiska prestationsförmågan* är nedsatt med minst hälften och nedsättningen kan anses varaktig samt den försäkrade äger tillgodoräkna sig pensionspoäng för tid före det år, varunder pensionsfallet inträffat.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

## 4 §.

Om förtidspension utgår för tid efter det att ålderspension med stöd av 12 kap. 1 § tredje stycket upphört att utgå, skall förtidspensionen minskas med sex tiondels procent för varje månad under vilken ålderspensionen utgått.

## 18 kap.

## 1 §.

För varje landstingskommun samt varje stad, som ej tillhör sådan kommun, skall finnas en allmän försäkringskassa. Då särskilda förhållanden föranleda därtill, må dock försäkringskassas verksamhetsområde omfatta två landstingskommuner eller landstingskommun och stad som nyss sagts. Om antalet försäkringskassor och deras verksamhetsområden förordnar Konungen.

För varje landstingskommun samt varje kommun, som ej tillhör landstingskommun, skall finnas en allmän försäkringskassa. Då särskilda förhållanden föranleda därtill, må dock försäkringskassas verksamhetsområde omfatta två landstingskommuner eller landstingskommun och kommun som nyss sagts. Om antalet försäkringskassor och deras verksamhetsområden förordnar Konungen.

Allmän försäkringskassa — — — — — prövas erforderligt.

7 §.<sup>1</sup>

Styrelse för allmän försäkringskassa skall bestå av sju eller, om kassans verksamhetsområde omfattar två landstingskommuner inom skilda län, åtta ledamöter. En ledamot, som skall vara ordförande, utses av Konungen, en ledamot av socialstyrelsen samt en ledamot av länsstyrelsen; om kassans verksamhetsområde tillhör två län, skall vardera länsstyrelsen utse en ledamot. Övriga ledamöter utses av landstinget eller, där fråga är om kassa, vars verksamhetsområde utgöres en-

Styrelse för allmän försäkringskassa skall bestå av sju eller, om kassans verksamhetsområde omfattar två landstingskommuner inom skilda län, åtta ledamöter. *Styrelsen för Stockholms läns allmänna försäkringskassa skall dock bestå av nio ledamöter.*

En ledamot, som skall vara ordförande, utses av Konungen, en ledamot av socialstyrelsen samt en ledamot av länsstyrelsen; om kassans verksamhetsområde tillhör två län, skall vardera länsstyrelsen utse en

<sup>1</sup> Senaste lydelse 1968: 239.

(Nuvarande lydelse)

bart av stad, av stadsfullmäktige. Omfattar kassans verksamhetsområde två landstingskommuner, skall vardera landstinget utse två ledamöter; utgöres verksamhetsområdet av landstingskommun och stad, som ej tillhör *sådan kommun*, utses tre ledamöter av landstinget samt en ledamot av *stadsfullmäktige*.

(Föreslagen lydelse)

ledamot. Övriga ledamöter utses av landstinget eller, där fråga är om kassa, vars verksamhetsområde utgöres *av enbart en kommun*, av *kommunfullmäktige*. Omfattar kassans verksamhetsområde två landstingskommuner, skall vardera landstinget utse två ledamöter; utgöres verksamhetsområdet av landstingskommun och kommun, som ej tillhör *landstingskommun*, utses tre ledamöter av landstinget samt en ledamot av *kommunfullmäktige*.

För varje ————— en suppleant.

## 8 §.

Styrelseledamot utses för en tid av *fyra* år, räknat från och med den 1 januari året näst efter det, då han blivit utsedd.

Styrelseledamot utses, *om icke Konungen annat förordnar*, för en tid av *tre* år, räknat från och med den 1 januari året näst efter det, då han blivit utsedd.

Styrelseledamot må ————— utsett honom.

Avgår styrelseledamot ————— blivit utsedd.

13 §.<sup>1</sup>

Befattningshavare hos ————— av kassan.

Riksförsäkringsverket och ————— kassans styrelse.

För befattningshavare, *som till-sättas och entledigas av riksförsäkringsverket eller socialstyrelsen*, skola anställnings- och arbetsvillkor som må bestämmas genom avtal fastställas under medverkan av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer samt övriga anställnings- och arbetsvillkor fastställas i den ordning Konungen förordnar.

För befattningshavare, *för vilka Konungen så föreskrivit*, skola anställnings- och arbetsvillkor som må bestämmas genom avtal fastställas under medverkan av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer samt övriga anställnings- och arbetsvillkor fastställas i den ordning Konungen förordnar.

*I den utsträckning Konungen förordnar må försäkringskassa inrätta ny tjänst endast efter medgivande av riksförsäkringsverket.*

<sup>1</sup> Senaste lydelse 1968: 239.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

## 16 §.

För granskning av styrelsens förvaltning och den allmänna försäkringskassans räkenskaper skola för varje år utses en revisor av riksförsäkringsverket och två revisorer av landstinget eller, där fråga är om kassa, vars verksamhetsområde utgöres *enbart av stad*, av *stadsfullmäktige*. Omfattar kassans verksamhetsområde två landstingskommuner, skall vardera landstinget utse en revisor; utgöres verksamhetsområdet av landstingskommun och *stad*, som ej tillhör *sådan kommun*, skall en revisor utses av landstinget och en revisor av *stadsfullmäktige*.

För granskning av styrelsens förvaltning och den allmänna försäkringskassans räkenskaper skola för varje år utses en revisor av riksförsäkringsverket och två revisorer av landstinget eller, där fråga är om kassa, vars verksamhetsområde utgöres *av enbart en kommun*, av *kommunfullmäktige*. Omfattar kassans verksamhetsområde två landstingskommuner, skall vardera landstinget utse en revisor; utgöres verksamhetsområdet av landstingskommun och *kommun*, som ej tillhör *landstingskommun*, skall en revisor utses av landstinget och en revisor av *kommunfullmäktige*.

För varje ————— en suppleant.

Revisor må ————— utsett honom.

Revisor skall ————— till styrelseledamot.

20 §.<sup>1</sup>

Frågor om förtidspension, invaliditetstillägg och invaliditetsersättning avgöras i allmän försäkringskassa av en pensionsdelegation, bestående av *fem* ledamöter. Dessa äro ordföranden i kassans styrelse, som tillika för ordet i delegationen, två av socialstyrelsen utsedda läkare och två av landstinget eller, om kassans verksamhetsområde utgöres *enbart av stad*, av *stadsfullmäktige* utsedda ledamöter. Omfattar kassans verksamhetsområde två landstingskommuner eller landstingskommun och *stad*, som ej tillhör *sådan kommun*, skola landstingen eller landstinget och *stadsfullmäktige* vardera utse en

Frågor om förtidspension, invaliditetstillägg och invaliditetsersättning avgöras i allmän försäkringskassa av en pensionsdelegation, bestående av *sju* ledamöter. Dessa äro ordföranden i kassans styrelse, som tillika för ordet i delegationen, två av socialstyrelsen utsedda läkare, *två av riksförsäkringsverket utsedda ledamöter som skola hava särskild erfarenhet av arbetsförhållanden* och två av landstinget eller, om kassans verksamhetsområde utgöres *av enbart en kommun*, av *kommunfullmäktige* utsedda ledamöter. Omfattar kassans verksamhetsområde två landstingskommuner eller lands-

<sup>1</sup> Senaste lydelse 1968:239.

(Nuvarande lydelse)

ledamot. Då skäl äro därtill må Konungen utse särskild ordförande i pensionsdelegation.

(Föreslagen lydelse)

tingskommun och *kommun*, som ej tillhör *landstingskommun*, skola landstingen eller landstinget och *kommunfullmäktige* vardera utse en ledamot. Då skäl äro därtill må Konungen utse särskild ordförande i pensionsdelegation.

Suppleant för — — — — — två suppleanter.

I allmän — — — — — flera pensionsdelegationer.

---

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1970, i den mån ej annat följer av 2. De nya bestämmelserna i 11 kap. 2 § får även tillämpas på lön som hänföra sig till tiden den 1 januari—den 30 juni 1970.

2. Såvitt gäller 2 kap. 4 §, 18 kap. 1, 7, 8, 14, 16 och 17 §§ samt bestämmelserna i 18 kap. 20 § om kommun och kommunfullmäktige träder lagen i kraft den 1 januari 1971. De nya bestämmelserna tillämpas dock redan under år 1970 i fråga om utseende av ledamöter och suppleanter i allmän försäkringskassas styrelse, pensionsdelegation eller försäkringsnämnd för tid efter utgången av år 1970.

3. Löpande tjänstgöringstider för ledamöter och suppleanter i allmän försäkringskassas styrelse, pensionsdelegation eller försäkringsnämnd upphör vid utgången av år 1970. De ledamöter och suppleanter i pensionsdelegation som enligt 18 kap. 20 § skall utses av riksförsäkringsverket skall första gången utses för tiden den 1 juli—den 31 december 1970.

**2) Förslag**

till

**Lag****om ändring i lagen (1969:205) om pensionstillskott**

Härigenom förordnas, att 2 och 3 §§ lagen (1969:205) om pensionstillskott skall ha nedan angivna lydelse.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)***2 §.**

Pensionstillskott utgör ————— denna paragraf.

Under nedannämnda ————— av basbeloppet.

Pensionstillskott till ålderspension, som börjat utgå tidigare eller senare än från och med den månad varunder den försäkrade fyller sextiosju år, utgör det belopp som framkommer om de i första eller andra stycket angivna procenttalen minskas eller ökas i motsvarande mån som pensionen skall minskas eller ökas enligt 6 kap. 2 § andra stycket lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring.

Pensionstillskott till förtidspension, som enligt 7 kap. 2 § andra eller tredje stycket lagen om allmän försäkring utgår med två tredjedelar eller *en tredjedel* av hel förtidspension, utgör motsvarande andel av pensionstillskott som anges i första eller andra stycket.

Pensionstillskott till ålderspension, som börjat utgå tidigare eller senare än från och med den månad varunder den försäkrade fyller sextiosju år, utgör det belopp som framkommer om de i första eller andra stycket angivna procenttalen minskas eller ökas i motsvarande mån som pensionen skall minskas eller ökas enligt 6 kap. 2 § andra eller tredje stycket lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring.

Pensionstillskott till förtidspension, som enligt 7 kap. 2 § andra eller tredje stycket lagen om allmän försäkring utgår med två tredjedelar eller *hälften* av hel förtidspension, utgör motsvarande andel av pensionstillskott som anges i första eller andra stycket. *Pensionstillskott till förtidspension, som utgår för tid efter det att ålderspension med stöd av 6 kap. 1 § tredje stycket lagen om allmän försäkring upphört att utgå, skall minskas med sex tiondels*

(Nuvarande lydelse)

Pensionstillskott till änkepension, som enligt 8 kap. 4 § andra stycket lagen om allmän försäkring utgår med minskat belopp, utgör det belopp som framkommer om de i första eller andra stycket angivna procentalen minskas i motsvarande mån.

(Föreslagen lydelse)

procent för varje månad under vilken ålderspensionen utgått.

Pensionstillskott till änkepension, som enligt 8 kap. 4 § andra eller tredje stycket lagen om allmän försäkring utgår med minskat belopp, utgör det belopp som framkommer om de i första eller andra stycket angivna procentalen minskas i motsvarande mån.

## 3 §.

Pensionstillskott utgår ————— allmän försäkring, förtidspension, som enligt 7 kap. 2 § andra eller tredje stycket lagen om allmän försäkring utgår med två tredjedelar eller *en tredjedel* av hel förtidspension, motsvarande andel av trettio procent av basbeloppet,

änkepension, som enligt 8 kap. 4 § andra stycket lagen om allmän försäkring utgår med minskat belopp, det belopp som framkommer om trettio procent av basbeloppet minskas i motsvarande mån.

förtidspension, som enligt 7 kap. 2 § andra eller tredje stycket lagen om allmän försäkring utgår med två tredjedelar eller *hälften* av hel förtidspension, motsvarande andel av trettio procent av basbeloppet,

änkepension, som enligt 8 kap. 4 § andra eller tredje stycket lagen om allmän försäkring utgår med minskat belopp, det belopp som framkommer om trettio procent av basbeloppet minskas i motsvarande mån.

---

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1970.

### 3) Förslag

till

### Lag

#### om ändring i lagen (1962:382) angående införande av lagen om allmän försäkring

Härigenom förordnas, att 16 § lagen (1962:382) angående införande av lagen om allmän försäkring skall ha nedan angivna lydelse.

*(Nuvarande lydelse)*

*(Föreslagen lydelse)*

#### 16 §.<sup>1</sup>

Bestämmelserna i tredje stycket punkterna 1—4 övergångsbestämmelserna till lagen den 5 maj 1960 (nr 99) angående ändring i lagen den 29 juni 1946 (nr 431) om folkpensionering skola alltjämt äga motsvarande tillämpning. Dock skall beträffande änkepension efter man, som avlidit före den 1 juli 1960, i stället för 8 § första stycket lagen om folkpensionering i lagrummets lydelse före nämnda tidpunkt gälla, att sådan pension minskas med en tredjedel av den pensionsberättigades årsinkomst i vad den må överstiga tvåtusen kronor. Vid tillämpning i fall som nu sagts av 13 § 2 mom. sistnämnda lag skall ock procenttalet 20 utbytas mot 10 samt beloppet 20 000 kronor utbytas mot 30 000 kronor.

Bestämmelserna i tredje stycket punkterna 1—4 övergångsbestämmelserna till lagen den 5 maj 1960 (nr 99) angående ändring i lagen den 29 juni 1946 (nr 431) om folkpensionering skola alltjämt äga motsvarande tillämpning. Dock skall beträffande änkepension efter man, som avlidit före den 1 juli 1960, i stället för 8 § första stycket lagen om folkpensionering i lagrummets lydelse före nämnda tidpunkt gälla, att sådan pension minskas med en tredjedel av den pensionsberättigades årsinkomst i vad den må överstiga tvåtusen kronor. Vid tillämpning i fall som nu sagts av 13 § 2 mom. sistnämnda lag skall ock procenttalet 20 utbytas mot 10 samt beloppet 20 000 kronor utbytas mot 50 000 kronor.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1970.

<sup>1</sup> Senaste lydelse 1969: 207.

## 4) Förslag

till

## Lag

## om ändring i lagen (1962:392) om hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg till folkpension

Härigenom förordnas, att 5 § lagen (1962:392) om hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg till folkpension skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

5 §.<sup>1</sup>

Med årsinkomst ————— att utgiva.

Vid uppskattning av förmögens-  
avkastning skall denna höjas med tio  
procent av det belopp, varmed för-  
mögenheten må överstiga för den  
som är gift *tjugotvåusenfemhundra*  
kronor och för annan *trettiotusen*  
kronor.

Vid uppskattning av förmögens-  
avkastning skall denna höjas med tio  
procent av det belopp, varmed för-  
mögenheten må överstiga för den  
som är gift *fyrtiotusen* kronor och  
för annan *femtiotusen* kronor.

Värdet av ————— av Konungen.

I fråga om ————— sammanlagda förmögenhet.

Årsinkomst avrundas ————— tiotal kronor.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1970.

<sup>1</sup> Senaste lydelse 1969:208.

*Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför Hans Maj:t  
Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 20  
februari 1970.*

**Närvarande:**

Statsministern PALME, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, LANGE, HOLMQVIST, ASPLING, LUNDKVIST, GEIJER, ODHNOFF, WICKMAN, MOBERG, BENGTSSON, NORLING, LÖFBERG, LIDBOM, CARLSSON.

Chefen för socialdepartementet, statsrådet Aspling, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *vidgad förtidspensionering m. m.* och anför.

Sedan Kungl. Maj:t uppdragit åt riksförsäkringsverket att utreda frågan, har verket avlämnat förslag om vidgad förtidspensionering m. m. (Stencil S 1969: 5).

Efter remiss har yttranden över förslaget avgetts av socialstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, statens handikappråd, statens personalpensionsverk, försäkringsinspektionen, pensionsförsäkringskommittén, KSA-utredningen, Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Sveriges industriförbund, Svenska landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet, Riksförbundet landsbygdens folk (RLF), Kooperativa förbundet (KF), Landsorganisationen i Sverige (LO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Försäkringskassförbundet, De erkända arbetslöshetskassornas samorganisation, Kommunernas pensionsanstalt, Svenska personal-pensionskassan (SPP), Svenska försäkringsbolags riksförbund, Folksam, Pensionärernas riksorganisation och Sveriges läkarförbund. Försäkringskassförbundet har bifogat yttranden från de flesta av de allmänna försäkringskassorna.

Riksförsäkringsverket har därjämte inkommit med förslag till vissa andra ändringar i lagen (1962: 381) om allmän försäkring (AFL).

**Gällande bestämmelser m. m.**

*Förtidspension*

Bestämmelserna om rätt till förtidspension, invaliditetsbedömning och invaliditetsgradering inom den allmänna försäkringen finns intagna i 7 och 13 kap. AFL. 7 kap. gäller förtidspension från folkpensioneringen och 13 kap. förtidspension från försäkringen för tilläggs pension. De allmänna för-

utsättningarna i fråga om nedsättning av arbetsförmågan — invaliditetsbegreppet — liksom principerna för gradering av pensionerna efter nedsättningen av arbetsförmågan är emellertid enhetliga inom folk- och tilläggs-pensioneringarna.

Förtidspension kan utgå tidigast fr. o. m. den månad, varunder den försäkrade fyller 16 år, och längst t. o. m. månaden före den, varunder han fyller 67 år eller ålderspension dessförinnan börjar utgå på grund av förtida uttag. Förutsättningar för rätt till förtidspension är att den försäkrades arbetsförmåga på grund av sjukdom, psykisk efterblivenhet, vanförhet eller annat lyte är nedsatt med minst hälften och att nedsättningen kan anses varaktig. Om nedsättningen av arbetsförmågan inte kan anses varaktig men den kan antas bestå avsevärd tid, äger den försäkrade i stället rätt till sjukbidrag. Sjukbidraget är tidsbegränsat. Vad som i övrigt föreskrivs om förtidspension gäller också om sjukbidrag. Om ingenting annat sägs avses i det följande med förtidspension även sjukbidrag.

De pensionsberättigade indelas i tre grupper med hänsyn till graden av invaliditet. Den vars arbetsförmåga är nedsatt i sådan grad att intet eller endast en ringa del därav återstår får hel förtidspension. Om arbetsförmågan är nedsatt i mindre grad men dock med avsevärt mer än hälften, utgår två tredjedelar av hel förtidspension. I övriga fall där arbetsförmågan är nedsatt med minst hälften utgår en tredjedel av hel förtidspension.

Av uttalanden i förarbetena till AFL framgår att med försäkrad, vars arbetsförmåga är nedsatt så att endast en ringa del därav återstår, avses den vars arbetsförmåga inte uppgår till en sjättedel. Med försäkrad, vars arbetsförmåga är nedsatt med avsevärt mer än hälften avses den vars arbetsförmåga inte uppgår till en tredjedel.

Invaliditetsbedömningen skall ske under hänsynstagande till den försäkrades förmåga att vid den sjukdom eller det lyte som det gäller bereda sig inkomst genom sådant arbete som motsvarar hans krafter och färdigheter och som man rimligen kan begära av honom med hänsyn till hans utbildning och tidigare verksamhet liksom även hans ålder, bosättningsförhållanden och därmed jämförliga omständigheter. Med arbetsinkomst likställs därvid i skälig omfattning värdet av hushållsarbete i hemmet.

I 4 kap. 2 § AFL föreskrivs att om sjukpenning eller ersättning för sjukhusvård utgivits för 90 dagar i följd eller om det eljest föreligger skälig anledning skall försäkringskassan, i den utsträckning riksförsäkringsverket så föreskriver, undersöka om det finns skäl att vidta åtgärd, som är ägnad att förkorta sjukdomstiden eller att helt eller delvis förebygga eller häva nedsättning av den försäkrades arbetsförmåga. Är sådan åtgärd erforderlig, skall kassan tillse att lämplig åtgärd vidtas. Om den försäkrade är föremål för sådan åtgärd som anges i 4 kap. 2 § skall arbetsförmågan under tiden för åtgärden anses nedsatt i den mån han på grund av åtgärden är hindrad utföra förvärvsarbete.

Hel förtidspension inom folkpensioneringen utgör för ogift pensionär

samt för sådan gift pensionär, vars make inte är berättigad till någon form av pension för egen del 90 % av det vid varje särskild tidpunkt gällande basbeloppet. För gift pensionsberättigad, vars make uppbär ålderspension eller hel förtidspension, utgör hel förtidspension 70 % av basbeloppet. Vid det i februari 1970 gällande basbeloppet 6 000 kr. utgör sålunda hel förtidspension för ensamstående 5 400 kr. och för var och en av makar som båda uppbär pension 4 200 kr.

Förtidspension inom tilläggs pensioneringen beräknas individuellt på grundval av det antal år för vilka den försäkrade tillgodoräknats pensionspoäng och poängens storlek. För försäkrade födda år 1913 eller tidigare blir förtidspensionen från tilläggs pensioneringen mindre än för yngre i samma inkomstläge genom att de förstnämnda inte kan komma upp i fullt antal poängår.

Som tillägg till folkpension i form av förtidspension kan utgå kommunalt bostadstillägg. Till folkpensionärs hustru kan under vissa förutsättningar utgå hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg. Dessa förmåner är inkomstprövade och regleras i lagen (1962:392) om hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg till folkpension.

Ansökan om pension görs hos allmän försäkringskassa. Under vissa förutsättningar kan försäkringskassa tillerkänna försäkrad pension utan att han gjort ansökan därom.

### *Förtida uttag av ålderspension*

Ålderspension från både folk- och tilläggs pensioneringen utgår enligt AFL normalt fr. o. m. den månad varunder den försäkrade fyller 67 år.

Den försäkrade kan emellertid ta ut ålderspensionen redan tidigare, dock tidigast fr. o. m. den månad då han fyller 63 år (förtida uttag av ålderspension). Ett förtida uttag måste avse såväl folkpensionen som tilläggs pensionen.

Ålderspension som utgår fr. o. m. den månad den försäkrade fyller 67 år uppgår till samma belopp som hel förtidspension. Om ålderspensionen börjar utgå tidigare än från och med 67-års månaden minskas pensionen med 0,6 % för varje månad som återstår till 67 år när pensionen tas ut. Tas pensionen ut vid 63 år, minskas pensionen således med  $(48 \times 0,6) = 28,8$  %. Minskningen är livsvarig.

Å andra sidan ökas pensionen vid s. k. uppskjutet uttag med 0,6 % för varje månad pensionsuttaget uppskjuts efter 67 år. Uppskjutande av uttaget efter det den försäkrade fyllt 70 år medför dock ingen ytterligare ökning.

Pensionspoäng får inte tillgodoräknas för år under vilket den försäkrade åtnjuter i förtid uttagen ålderspension. Hustrutillägg, kommunalt bostadstillägg och barntillägg utgår inte till ålderspension i den mån denna åtnjuts före 67 års ålder.

För den som tagit ut sin ålderspension i förtid kan det därvid fastställda

reducerade pensionsbeloppet inte bytas ut mot förtidspension, även om den försäkrade före 67-årsåldern skulle få sin arbetsförmåga nedsatt i så hög grad att han eljest skulle ha varit berättigad till hel förtidspension. En kvinna, som gjort förtida uttag av ålderspension och som därefter blir änka, kan inte komma i åtnjutande av änkepension från folkpensioneringen.

Den 1 juli 1968 infördes under den gemensamma benämningen äldrestöd dels regler om förlängd ersättning från arbetslöshetskassa och dels ett statligt omställningsbidrag. Äldrestödet utgår till arbetsökande arbetslösa personer i åldern 60—66 år. Om arbetslösheten direkt sammanhänger med bl. a. nedläggning av företag, bestående driftsförändring eller omfattande förändring i ortens näringsliv kan också den som fyllt 55 år erhålla äldrestödet efter särskild prövning.

Äldrestöd utgår längst t. o. m. månaden före den då den arbetslöse fyller 67 år eller dessförinnan börjar uppbära ålderspension, hel förtidspension eller helt sjukbidrag enligt AFL.

#### *Försäkringskassornas organisation m. m.*

Styrelse för allmän försäkringskassa består av sju eller, om kassans verksamhetsområde omfattar två landstingskommuner inom skilda län, åtta ledamöter. En ledamot, som skall vara ordförande, utses av Kungl. Maj:t en ledamot av socialstyrelsen samt en ledamot av länsstyrelsen. Om kassans verksamhetsområde tillhör två län, skall vardera länsstyrelsen utse en ledamot. Övriga ledamöter utses av landstinget eller, där fråga är om kassa, vars verksamhetsområde utgörs enbart av stad, av stadsfullmäktige. Omfattar kassans verksamhetsområde två landstingskommuner, skall vardera landstinget utse två ledamöter. Utgörs verksamhetsområdet av landstingskommun och stad, som ej tillhör sådan kommun, utses tre ledamöter av landstinget samt en ledamot av stadsfullmäktige. För varje ledamot utses en suppleant.

Frågor om förtidspension, invaliditetstillägg och invaliditetsersättning avgörs i allmän försäkringskassa av en pensionsdelegation, bestående av fem ledamöter. Dessa är ordföranden i kassans styrelse, som också för ordet i delegationen, två av socialstyrelsen utsedda läkare och två av landstinget eller, om kassans verksamhetsområde utgörs enbart av stad, av stadsfullmäktige utsedda ledamöter. Omfattar kassans verksamhetsområde två landstingskommuner eller landstingskommun och stad, som ej tillhör sådan kommun, skall landstingen eller landstinget och stadsfullmäktige utse en ledamot vardera. För ledamöterna utses i enahanda ordning suppleanter. Kungl. Maj:t kan utse särskild ordförande i pensionsdelegation om det finns skäl härför och kan vidare föreskriva att två suppleanter skall utses för var och en av de av socialstyrelsen utsedda läkarna. Med Kungl. Maj:ts medgivande får finnas flera pensionsdelegationer i en försäkringskassa. En pensionsdelegation är beslutför då minst fyra ledamöter är närvarande. Försäkringskassans direktör och en företrädare för länsarbetsnämnden får

delta i delegationens sammanträden men inte i dess beslut. Delegationens ärenden avgörs efter föredragning av föredragande för pensionsärenden.

I allmän försäkringskassa prövas vissa frågor rörande folkpension samt ärenden angående hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg till folkpension av försäkringsnämnder. Nämnderna har även rådgivande uppgifter. Försäkringsnämnd skall bestå av minst fem och högst sju av kommunen utsedda ledamöter. Består nämndens verksamhetsområde av flera kommuner, bestämmer dock riksförsäkringsverket antalet ledamöter och hur många ledamöter som skall utses av varje kommun. För varje ledamot utses en suppleant.

Ledamot i försäkringskassas styrelse, pensionsdelegation och försäkringsnämnd utses för en tid av fyra år, räknat fr. o. m. den 1 januari året näst efter det, då han blivit utsedd.

Hos de allmänna försäkringskassorna tillsätts och entledigas direktör, föredragande för pensionsärenden samt annan tjänsteman, beträffande vilken Kungl. Maj:t så föreskrivit, av riksförsäkringsverket. Förtroendeläkare tillsätts och entledigas av socialstyrelsen. Övriga tjänstemän tillsätts och entledigas av försäkringskassan.

För tjänsteman, som tillsätts och entledigas av riksförsäkringsverket eller socialstyrelsen, skall anställnings- och arbetsvillkor som får bestämmas genom avtal fastställas under medverkan av Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer. Övriga anställnings- och arbetsvillkor fastställs i den ordning Kungl. Maj:t förordnar.

F. n. tillsätter riksförsäkringsverket alla tjänster i lägst lönegrad A 21 och är avtalslutande part beträffande dessa tjänster.

Några uttryckliga bestämmelser i lag om behörigheten att inrätta tjänst hos allmän försäkringskassa finns inte. Riksförsäkringsverket har dock tillämpat bestämmelserna om tillsättande av tjänst och fastställande av löneförmåner som om de även innefattat en uteslutande rätt för verket att avgöra huruvida en viss tjänst får finnas inrättad.

#### *Tilläggspension för lön från utländsk beskickning m. m.*

Bestämmelser om att vissa personer tillhörande utländska beskickningar och lönade konsulat samt deras privattjänare skall vara undantagna från den mottagande statens system för social trygghet med avseende på sina anställningar hos den sändande staten resp. hos vederbörande beskicknings- eller konsulatsmedlem finns intagna i två i Wien den 18 april 1961 och den 24 april 1963 av Förenta Nationerna avslutade konventioner om diplomatiska resp. konsulära förbindelser. Den förstnämnda konventionen har efter ratifikation införlivats med det svenska rättssystemet genom lagen (1966: 664) med vissa bestämmelser om immunitet och privilegier. Konventionens bestämmelser har därvid gjorts tillämpliga i förhållande till alla främmande stater.

Frånsett diplomatiska företrädare gäller bestämmelserna i konventionen

om undantagande endast personer som varken är medborgare i det mottagande landet eller är stadigvarande bosatta där. I den mån bestämmelserna avser privattjänare förutsätts därjämte för att de skall vara obligatoriskt undantagna att de omfattas av det sändande landets eller ett tredje lands system för social trygghet.

Svenska medborgare och i Sverige bosatta personer, som inte är svenska medborgare, är försäkrade för tilläggs pension. Rätt till tilläggs pension, som innefattar rätt till ålderspension, förtidspension och familjepension, grundas på inkomst av förvärvsarbete. Pensionsgrundande inkomst beräknas för varje år och utgör i princip den försäkrades sammanlagda inkomst av anställning och annat förvärvsarbete under året i vad den överstiger det vid årets början gällande basbeloppet.

Vissa slag av förvärvsinkomst grundar emellertid inte pensionsrätt. Sålunda skall bl. a. vid beräkning av inkomst av anställning hänsyn inte tas till lön från främmande makts härvarande beskickning eller lönade konsulat och ej heller till lön från arbetsgivare, som tillhör beskickningen eller konsulatet och inte är svensk medborgare. Likväl skall lön av nämnda slag beaktas vid beräkning av inkomst av anställning för svensk medborgare, om den främmande maktens härvarande beskickning genom förbindelse, som godtagits av riksförsäkringsverket, åtagit sig att svara för arbetsgivaravgift till försäkringen för tilläggs pension.

Den svenska lagstiftningen går sålunda längre i fråga om undantagande av beskicknings- och konsulatspersonal samt privattjänare från tilläggs pensionssystemet än vad de nämnda konventionerna kräver av mottagande stat. Enligt konventionerna behöver, med undantag av diplomatiska företrädare, varken svenska medborgare eller i Sverige stadigvarande bosatta utlänningar vara undantagna i nämnda avseende.

## **Riksförsäkringsverkets förslag**

### *Inledning*

Riksförsäkringsverkets utredningsuppdrag har gällt möjligheterna att ge förtidspension i vidgad omfattning särskilt åt äldre arbetskraft. Till fullföljande av uppdraget har inom verket eller på dess initiativ en rad undersökningar utförts. Bl. a. har arbetsmedicinska institutet utarbetat en redogörelse för arbetskrav och arbetsförmåga särskilt beträffande äldre arbetskraft. Synpunkter har också inhämtats från pensionsdelegationer och länsarbetsdirektörer.

Riksförsäkringsverket framhåller att för att förtidspension skall utgå fordras en särskild bedömning i varje individuellt fall. Att ge en generell pensionsrätt åt vissa grupper av befolkningen låter sig alltså inte göra inom

förtidspensioneringens ram. Förtidspensioneringen är selektiv, vilket innebär en fördel ur social synpunkt därigenom att man kan ge pension åt sådana försäkrade som har det största behovet av att gå i pension tidigare. Vidare kan kostnaderna begränsas jämfört med en generell pensionering. Å andra sidan är det uppenbart att denna pensionsform medför betydande avgränsningssvårigheter. I första hand gäller detta förhållandet till samhällets arbetsmarknadspolitiska stöd.

Vad man väsentligen har att pröva inom förtidspensioneringen är om vederbörande kan försörja sig genom eget arbete. I denna principiella mening är det samma fråga som ställs för arbetsmarknadsstöd. Därför måste man bestämma i vilka fall vederbörande skall hänföras till samhällets stöd på arbetsmarknadssidan respektive på pensionssidan. I renodlade fall råder det ingen tvekan. Den som är arbetsför och inte har arbete — eller behöver nytt arbete — skall hänföras till arbetsmarknadsåtgärder. En person som är fullt arbetsför kan alltså inte få förtidspension. Å andra sidan är det givet, att den som är arbetsoförmögen skall ha förtidspension.

Mellan dessa ytterligheter finns emellertid enligt riksförsäkringsverket ett stort gränsområde. Här återfinner man alla de fall, där vederbörande inte är fullt arbetsför och inte har arbete eller inte kan klara det arbete han har. Det kan uttryckas så, att det finns ett gemensamt fält för arbetsmarknadsåtgärder och pensionering där det är en avvägningsfråga var och hur gränsen skall dras. Om en person skall få sitt behov tillgodosett i den ena eller andra formen beror på vilka krav som ställs på hans egen arbetsförmåga och hans möjligheter att utnyttja den.

Riksförsäkringsverket betonar att ett starkt samband finns mellan pensioneringen och arbetsmarknadspolitikens resurser. Om personer permanent inte kan beredas försörjning genom eget arbete är det rimligt att deras försörjning ordnas genom pensionering. Den av statsmakterna antagna arbetsmarknadspolitiska målsättningen innebär full sysselsättning, dvs. att alla arbetsföra personer och även handikappade bereds arbete som svarar mot vars och ens önskemål och förutsättningar. Arbetsmarknadspolitiken vilar alltså på en arbetslinje. Kontant stöd vid arbetslöshet är avsett att vara en stödform som tillgrips övergångsvis intill dess att den arbetslöse kan beredas arbete. För pensioneringen är det av stor betydelse i vilken mån dessa målsättningar kan genomföras. Redan i förarbetena till AFL framhölls att förtidspensioneringens tillämpning kunde förutses bli i viss utsträckning beroende av konjunkturerna på arbetsmarknaden. Erfarenheten visar att det även under goda konjukturer är svårt att bereda alla dem som har en begränsad arbetsförmåga tillfredsställande sysselsättning. I varje fall är resurserna ännu så länge inte tillräckliga härför. Problemet accentueras av den pågående strukturförändringen i näringslivet. Förtidspensioneringen bör därför kunna komma i fråga för personer med begränsad arbetsförmåga som inte kan beredas för dem lämpligt arbete.

Av särskild vikt är, framhåller riksförsäkringsverket, i vilken utsträckning samhällets ekonomiska stöd på arbetsmarknadssidan och på pensionsidan kan anses likvärdiga i fråga om effektivitet, alltså i fråga om förmånernas storlek och varaktighet. I den mån den ena stödformen ger bättre förmåner än den andra uppkommer självfallet ett tryck på den första stödformen. Kontantstödet vid arbetslöshet har — till en del i enlighet med sitt syfte — en begränsad räckvidd. Arbetslöshetsförsäkringen omfattar inte alla som har arbetslöshetsrisk, och dess förmåner är tidsbegränsade. Omställningsbidraget är också avgränsat genom åldersgräns och villkor om tidigare arbete. Åtskilliga fall täcks därför inte av dessa stödformer utan blir nu hänvisade till kommunala kontantunderstöd, en stödform som förekommer i ett fåtal kommuner, eller till socialhjälp. I sådana fall framstår förtidspensionering inte sällan som den mest effektiva lösningen av försörjningsproblemet redan från början. Å andra sidan kan arbetslöshetsförsäkringen och omställningsbidraget för äldre personer, som inte kan få full tilläggspension, framstå som lämpligare hjälpformer än förtidspension.

Enligt vad riksförsäkringsverket inhämtat kommer KSA-utredningen att lägga fram förslag om en betydande förstärkning av kontantstödet under arbetslöshet.

Vid överväganden beträffande förtidspensioneringen anser riksförsäkringsverket att man bör utgå från att arbetsmarknadsstödet blir förstärkt så att det inom sitt fält i stort sett kommer att svara mot förtidspensioneringen.

#### *Medicinska och arbetsmarknadsmässiga faktorer*

Det invaliditetsbegrepp som tillämpas vid förtidspensionering brukar betecknas som en arbetsinvaliditet på medicinsk grund. Det kan också uttryckas så att det hos den försäkrade måste föreligga sjukdom eller lyte som påverkar försörjningsförmågan. I förarbetena till AFL har angivits att arbetsförmågan av medicinska skäl skall vara nedsatt i betydande grad för att rätt till förtidspension skall finnas. Vad »i betydande grad» innebär i sammanhanget har inte utvecklats närmare. Av vikt i sammanhanget torde dock vara att den nedre invaliditetsgränsen går vid 50 % nedsättning av arbetsförmågan, dvs. att den som kan skaffa sig en förvärvsinkomst överstigande hälften av vad som kan betraktas som normalt för honom inte äger rätt till förtidspension.

Över huvud taget är det emellertid, framhåller riksförsäkringsverket, knappast meningsfullt att tala om betydande medicinsk nedsättning i och för sig. Det avgörande måste vara hur sjukdomen eller lytet påverkar den ifrågavarande personens förvärvsförmåga.

I viss utsträckning förekommer sjukdomar eller lyten som utan vidare kan anses utesluta nämnvärd förvärvsinkomst (t. ex. vissa psykosor, viss

utvecklingsstörning). Men många människor med mycket allvarliga handikapp försörjer sig genom eget förvärvsarbete. Inom en del yrken kan å andra sidan ett relativt litet handikapp avsevärt begränsa arbetsmöjligheterna. Sjukdomens eller lytets inverkan på förvärvsförmågan beror därför på en rad olika omständigheter. En del av dessa är arbetsmarknadspolitiska såsom — förutom det allmänna arbetsmarknadsläget — tillgången på utbildnings- och träningsmöjligheter samt skyddad sysselsättning. Bland andra faktorer kan nämnas sjukvårdens effektivitet, tillgången på lämpliga hjälpmedel för att underlätta den handikappades tillvaro i och utanför arbetet samt inte minst den handikappades egen psykiska konstitution.

I överensstämmelse med vad som angivits i förarbetena innefattar invaliditetsprövningen i praxis också ett visst hänsynstagande till tillgången på sådant arbete som den försäkrade kan utföra. Ett typfall är att denne på grund av sjukdom eller lyte inte kan fortsätta med sitt tidigare arbete men anses kunna utföra annat arbete, som det dock inte finns tillgång till på den försäkrades bostadsort. Anses det med hänsyn till omständigheterna inte rimligt att han flyttar till en ort där tillgång finns på arbete som han kan utföra, skall han beviljas förtidspension. Den försäkrade befinner sig i detta fall egentligen i en arbetslöshetsituation. Han uppfyller grundläggande krav för ersättning från arbetslöshetsförsäkringen och andra arbetsmarknadspolitiska stödformer, nämligen att han är arbetsför och inte kan få för honom lämpligt arbete.

I det nuvarande invaliditetsbegreppet ingår alltså att när försörjningsförmågan påverkas av sjukdom eller lyte hänsyn i viss utsträckning tas också till arbetslöshet. När lagen talar om att arbetsförmågan skall vara nedsatt med minst hälften för rätt till förtidspension, inräknas i dessa fall även arbetslösheten. Det är den totala effekten av sjukdom eller lyte samt arbetslöshet som skall medföra sådan inverkan att den försäkrade inte kan skaffa sig en förvärvsinkomst överstigande hälften av den för honom normala. I detta hänseende skiljer sig förtidspensioneringens begrepp arbetsförmåga från begreppet arbetsförmåga i sjukförsäkringen. Där tas inte hänsyn till effekten av arbetslöshet.

Enligt direktiven har riksförsäkringsverket haft att undersöka tillämpningen när det gäller förtidspension i allmänhet och överväga vilka åtgärder som kan komma i fråga för att i ökad utsträckning låta arbetsmarknads-mässiga hänsyn inverka vid invaliditetsbedömningen. Verket har vidare haft att pröva i vad mån det kan komma i fråga att minska de medicinska faktorernas betydelse vid invaliditetsbedömningen.

I det följande behandlas först invaliditetsbedömningen i allmänhet, dvs. med bortseende från de särskilda problem beträffande äldre personer vilka behandlas i ett senare avsnitt.

### Rätten till förtidspension i allmänhet

Riksförsäkringsverket framhåller att förtidspension nu kan komma i fråga endast när sjukdom eller lyte som påverkar försörjningsförmågan föreligger. Gällande krav innebär att personer som frivilligt, utan att tvingas av sjukdom eller lyte, dragit sig tillbaka från arbetslivet före den vanliga pensionsåldern inte kan göra anspråk på förtidspension. Det innebär vidare att den som är frisk och utan lyte har att i enlighet med den godtagna målsättningen för arbetsmarknadspolitiken räkna med att han skall beredas arbete och så länge för honom lämpligt arbete ej kan beredas erhålla konstant arbetsmarknadsstöd. Slutligen innebär det att personer med andra handikapp än sjukdom eller lyte — t. ex. sådana som är svårplacerade på arbetsmarknaden på grund av kriminalitet — inte på denna grund har rätt till förtidspension.

I nuvarande praxis räknas vanliga åldersförändringar som faller inom det normala åldrandet inte som sjukdom eller lyte och kan inte utgöra grund för beviljande av förtidspension. Motsvarande princip gäller i fråga om utgivande av sjukpenning inom sjukförsäkringen.

Är det däremot fråga om ett förtida åldrande med förstärkta åldersförändringar, fysiska eller psykiska, kommer tillståndet att närma sig eller överskrida gränsen för vad som är att räkna som sjukdom. Har åldersförändringarna blivit så uttalade att det medicinskt sett är fråga om en presenilitet, beviljas ofta förtidspension.

Vidare gäller för närvarande som princip att nedsättning av arbetsförmågan skall bedömas efter det att möjliga rehabiliteringsåtgärder — medicinska och arbetsmarknadsmässiga — vidtagits. Detta innebär principiell skyldighet att anta erbjudan om medicinsk vård samt utbildning och träning.

Invaliditetsprövningen innefattar enligt riksförsäkringsverket regelmässigt följande tre moment:

1. sjukdomens eller lytets (det medicinska handikappets) inverkan på försörjningsförmågan i den tidigare sysselsättningen;
2. det medicinska handikappets inverkan på försörjningsförmågan i andra sysselsättningar som kan komma i fråga; samt
3. möjligheten för den försäkrade att få sådan sysselsättning som han med hänsyn till sitt handikapp kan klara.

I första hand kan det medicinska handikappet påverka den försäkrades förmåga att försörja sig i sin tidigare sysselsättning. Nedsätts inte försörjningsförmågan med minst hälften föreligger inte grund för förtidspension. En person med medicinskt handikapp kan komma i den situationen att hans inkomst på grund av handikappet går ned avsevärt, t. ex. med en tredjedel, utan att han kan få kompensation i form av förtidspension. Så länge den nuvarande nedre invaliditetsgränsen gäller måste den enskilde i en sådan situation lita till de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna (omskolning,

omplacering i nytt arbete etc.) för att kompensera sådan inkomstminskning som inte är allvarlig nog för att grunda rätt till förtidspension. Det är emellertid uppenbart att även handikapp som i och för sig är relativt små ofta blir anledning till att en person måste söka sig annan sysselsättning.

Konstateras att försörjningsförmågan i den tidigare sysselsättningen är nedsatt med minst hälften har man vid invaliditetsprövningen att bedöma om försörjningsförmågan är nedsatt i samma utsträckning i förhållande till andra sysselsättningar som kan komma i fråga för den försäkrade. Bedömningen sker i regel i förhållande till normalt på arbetsmarknaden förekommande arbeten, men hänsyn skall tas till den försäkrades personliga förhållanden. I lagen sägs att det skall vara arbete som motsvarar hans krafter och färdigheter och som man rimligen kan begära av honom med hänsyn till bl. a. hans utbildning, tidigare verksamhet och ålder. Att den försäkrade måste byta yrke och gå igenom omskolning eller annan utbildning utgör inte hinder för att han anses ha sådan försörjningsförmåga som utesluter förtidspension. I praxis tas emellertid i stor utsträckning hänsyn till de personliga förhållandena och då främst åldern. Kraven på övergång till annat yrke eller annan sysselsättning är väsentligt lägre i fråga om äldre personer. I praktiken synes 60-årsåldern spela en stor roll, bl. a. med hänsyn till att möjligheterna till omskolning erfarenhetsmässigt är små för personer som uppnått denna ålder.

Riksförsäkringsverket framhåller att invaliditetsbedömningen i många fall är en svår uppgift och att det är viktigt att bedömningen grundas på ett säkert underlag. Till grund för bedömningen ligger främst läkarintyg, i tveksamma fall ofta utfärdade efter specialundersökning på lasarettsklinik. Vidare finns utredningar rörande den försäkrades arbetsförhållanden m. m. och inte sällan utlåtanden från arbetsvården och andra institutioner. Försäkringskassorna har ofta svårigheter att få fram ett fullständigt utredningsmaterial. Svårigheterna gäller både undersökningar på sjukhusens specialkliniker och utredningar från arbetsvårdens institutioner.

Om en person trots medicinskt handikapp bedömts ha sådan försörjningsförmåga att han inte alls är berättigad till förtidspension eller endast är berättigad till partiell sådan kommer som sista moment frågan om han kan få sådant arbete som han kan utföra. Nuvarande praxis inrymmer att pension i vissa fall kan beviljas när detta inte är fallet. Man skiljer härvid mellan orter med odifferentierat och differentierat näringsliv. Bor den försäkrade i en ort eller trakt med odifferentierat näringsliv och anses han med hänsyn till ålder, bosättningsförhållanden och personliga omständigheter i övrigt inte rimligen böra flytta till annan ort där han kan få lämpligt arbete beviljas i regel pension.

Bor den försäkrade i en ort eller trakt med differentierat näringsliv utgår man däremot i praxis från att han kommer att kunna utnyttja sin återstående försörjningsförmåga eller också få arbetsmarknadsstöd. I den

mån detta inte blir fallet kommer vederbörande i en socialt otillfredsställande situation. F. n. inträffar detta säkerligen inte så sällan. Förutsättningarna för att komma till rätta med dessa otillfredsställande situationer förbättras i hög grad vid en utbyggnad av arbetsmarknadsstödet så att detta automatiskt träder in även när endast partiellt arbetsföra personer inte kan få arbete. I princip är detta också, anser riksförsäkringsverket, en bättre lösning än en utvidgad tillämpning av förtidspensioneringen. För förtidspension fordras att nedsättningen av arbetsförmågan är varaktig eller i varje fall bestående för avsevärd tid (minst ett år). Det måste som regel vara svårt att med någon säkerhet bedöma utsikterna för en person att få arbete för så lång tid framåt i en ort där det kanske i och för sig finns god tillgång på arbete. Detta är så mycket mera fallet som tillgången på arbete delvis är beroende av åtgärder från arbetsmarknadsorganens sida (t. ex. arkivarbete och annan skyddad verksamhet).

Riksförsäkringsverket föreslår, att en viss utvidgning av nuvarande praxis sker på följande sätt.

Även i fråga om orter med ett differentierat näringsliv bör man i större utsträckning ta hänsyn till svårigheterna för medicinskt handikappade personer att få arbete. Det finns anledning att även i sådana orter särskilt beakta att det kan vara svårt för handikappade, främst de som kommit upp i medelåldern eller däröver, att få arbete. Det förekommer att personer, som bedömts ha sådan arbetsförmåga att de inte ansetts berättigade till förtidspension eller till endast partiell sådan, inte har kunnat beredas arbete alls eller endast tillfälligt sådant trots ansträngningar under lång tid från arbetsvårdens sida. Om detta är förhållandet synes man berättigad att dra den slutsatsen att vederbörandes arbetsförmåga endast är fiktiv. Förtidspension bör då kunna beviljas med bortseende från denna fiktiva arbetsförmåga. De fall för vilka detta kan bli aktuellt är i första hand sådana där den försäkrade har ett psykiskt eller ett blandat psykiskt och fysiskt handikapp, där det psykiska handikappet leder till att vederbörande inte får arbete eller inte kan behålla ett arbete han fått. Inte sällan tar sig detta handikapp uttryck i en låg arbetsmotivation eller andra anpassnings-svårigheter i arbetslivet som inte kunnat elimineras genom andra samhällsinsatser.

Till en del torde frågan om förtidspension åt dessa personer komma att lösas om neuroser och s. k. psykopatier i större utsträckning än hittills skett kommer att betraktas som sådan sjukdom som grundar rätt till förtidspension. Det nyss anförda om personer, vilkas arbetsförmåga visat sig vara fiktiv, torde dock vara en mer omfattande fråga. Problemet med svårplacerade personer med psykiskt handikapp torde till en del finnas kvar. Med arbetslivets nuvarande utveckling och de ökade krav den ställer kan det också väl tänkas att personer med enbart fysiska handikapp faktiskt inte kan beredas arbete trots att andra med motsvarande handikapp

fått arbete. Ett hänsynstagande till att arbete inte kunnat beredas medicinskt handikappade bör därför enligt riksförsäkringsverkets mening införas inom förtidspensioneringen även i orter med ett väl differentierat näringsliv.

Riksförsäkringsverket anser att en förutsättning för att förtidspension skall beviljas bör vara att försök med arbetsplacering gjorts under så lång tid att det kan anses klart dokumenterat att placering i stadigvarande arbete sannolikt inte är att påräkna. En tid av högst ett till två år synes rimlig. Ibland torde detta vara klargjort redan när pensionsfrågan första gången aktualiseras. I andra fall kan omöjligheten att ordna arbete framstå klart först sedan pensionsfrågan prövats och förutsättningar för pension inte ansetts finnas. Visar det sig då att arbete inte kan ordnas trots att man gjort upprepade försök med anlitan­de av de arbetsmarknadspolitiska hjälpmedel som står till buds bör pensionsfrågan tas upp på nytt. Det förutsätts att vederbörande under mellantiden kan få kontant arbetsmarknadsstöd. Denna förutsättning är ofta inte uppfylld f. n. men frågan prövas av KSA-utredningen.

I den praktiska tillämpningen kommer, framhåller riksförsäkringsverket, pensionsdelegationerna utan tve­kel att ställas inför en del svåra avvägningsproblem. Enbart anpassningssvårigheter i arbetslivet och dålig arbetsmotivation — där någon medicinsk defekt inte kan anses föreligga — utgör enligt verket inte grund för rätt till förtidspension. Även i en del sådana fall som inte kommer in under förtidspensioneringen finns otvivelaktigt behov av hjälp från samhällets sida. Detta problem har fallit utanför verkets utredningsuppdrag. I vilken form hjälp här lämpligen bör lämnas är en svårlöst fråga, som måste bli föremål för fortsatta studier och överväganden.

Men hänsyn till direktiven för utredningen har riksförsäkringsverket ansett det vara av intresse att få särskilt belyst hur pensionsdelegationerna i sin tillämpning av bestämmelserna sett på några typfall. Ett fall är då försäkrad med medicinskt handikapp inte har arbetsförmågan nedsatt med hälften i sitt gamla yrke men inte längre kan få arbete inom detta. Närmast har åsyftats fall då den försäkrade fått sluta sin anställning i samband med företagsnedläggelse eller då han tidigare bedrivit en egen verksamhet som han emellertid upphört med, då verksamheten i samband med den allmänna strukturförändringen i samhället blivit olönsam. I samband härmed har också upptagits det fallet att den försäkrade på grund av sitt handikapp blivit omskolad eller yrkesutbildad i visst yrke där det dock visat sig omöjligt att skaffa arbete åt honom. Av de från pensionsdelegationerna lämnade redogörelserna framgår att relativt få fall av dessa typer kommit upp till bedömning (ca 275 fall under år 1968) samt att pension (hel eller partiell) beviljats i ca 60 % av ärenden där den försäkrade varit i åldern 16—62 år.

Då den försäkrade i dessa fall enligt förutsättningarna inte haft arbetsförmågan nedsatt med minst hälften i den tidigare sysselsättningen synes det sannolikt att han i flertalet fall också har möjlighet att sköta ett annat arbete och att han sålunda befinner sig i en arbetslöshetssituation. Undantag härifrån är i första hand sådana fall då den tidigare sysselsättningen varit speciellt lämplig för den försäkrade med hänsyn till hans handikapp och motsvarande arbete inte normalt finns på arbetsmarknaden. I sådana fall torde enligt praxis förtidspension beviljas. Anses han på grund av sitt handikapp kunna utföra endast lättare arbete, varpå tillgång inte finns i orten, och anses han inte skyldig att flytta därifrån torde pension också kunna beviljas inom ramen för nuvarande praxis. Den utvidgning av praxis som riksförsäkringsverket föreslagit bör medföra att pension kan beviljas i åtskilliga av ifrågavarande ärenden—i varje fall efter en tid — även om en mera differentierad arbetsmarknad finns i orten.

Från pensionsdelegationerna har riksförsäkringsverket också inhämtat uppgifter angående deras bedömning då försäkrad som varit sysselsatt antingen i fysiskt tungt arbete eller i arbete som eljest varit fysiskt eller psykiskt pressande har slutat arbetet på grund av att han ej orkat med det. Därvid har vidare såsom förutsättningar angivits att någon påtaglig försämring av hälsotillståndet inte kan anses ha inträffat och att något annat lämpligt arbete inte kunnat beredas honom. Enligt uppgifterna hade delegationerna under år 1968 meddelat beslut i ca 380 sådana ärenden. Pension (hel eller partiell) hade även inom denna grupp beviljats i ca 60 % av de ärenden där den försäkrade var i åldern 16—62 år.

Också beträffande denna typ av fall gäller att den utvidgning av praxis som föreslagits bör leda till att förtidspension kan utgå i större utsträckning än för närvarande.

Riksförsäkringsverket anser att kraven på samhället att ordna arbete bör ställas särskilt högt, om den försäkrade själv hellre vill ha arbete än pension. Verket förutsätter också att arbetsgivarna i sådana fall medverkar genom att söka anpassa arbetsuppgifterna efter vederhörandes förmåga.

En grupp som föranleder särskilda problem vid invaliditetsbedömningen är enligt riksförsäkringsverket de gifta kvinnorna och med dem likställda kvinnor, som helt eller delvis är sysselsatta med hushållsarbete i hemmet. De utgör antalsmässigt en stor grupp — hela antalet gifta kvinnor under 67 år i landet uppgick den 1 januari 1968 till 1 754 403. I åldern 60—66 år var antalet 193 282.

Enligt lagens ordalydelse skall med inkomst av arbete i skälig omfattning likställas värdet av hushållsarbete i hemmet. I förarbetena till nu gällande lagstiftning betonades de särskilda problem som de gifta kvinnorna vållar vid invaliditetsbedömningen. Har en gift kvinna ägnat sig åt förvärvsarbete utom hemmet på hel- eller deltid, skall hänsyn tas härtill. För gift kvinna, som uteslutande varit sysselsatt med hushållsarbete i

hemmet, skall arbets- och förvärvsförmågan bedömas med hänsyn till hennes förmåga att utföra sådant arbete. Då det gäller att värdera det hushållsarbete den invalidiserade husmodern kan utföra, får man därför undersöka och söka fastställa hur stor andel av det arbete hon tidigare utfört som hon alltjämt kan utföra.

Det har enligt riksförsäkringsverket visat sig att även mycket svårt fysiskt invalidiserade husmödrar ofta är i stånd att utföra en stor del av de vanliga sysslorna i hemmet. Följden har blivit att hemmafruarna kommit att beviljas hel förtidspension i betydligt mindre omfattning än övriga handikappade. Trots att man i praxis söker ta stor hänsyn t. ex. till kvaliteten av det utförda arbetet, hushållets storlek och makarnas sociala förhållanden kommer husmoderns arbetsinsats inte sällan att värderas så högt att pensionsrätt inte anses föreligga eller endast partiell pension beviljas. Det bör dock erinras om att en bidragande orsak till att förtidspension beviljas gifta kvinnor i mindre utsträckning än övriga försäkrade är att en stor del av de hemmafruar som kommit upp i 60-årsåldern är berättigade till hustrutillägg, en förmån som inte kan utgå samtidigt med förtidspension från folkpensioneringen. Antalet den 1 januari 1968 utgående hustrutillägg var 47 049.

Utvecklingen i samhället går, framhåller riksförsäkringsverket, i den riktningen att gifta kvinnor i allt större utsträckning utför förvärvsarbete utom hemmet. Även kvinnor, som under många år av äktenskapet helt varit sysselsatta med arbetsuppgifter för hem och hushåll, börjar mer och mer att åta sig förvärvsarbete utanför hemmet. Antalet gifta kvinnor på arbetsmarknaden ökade mellan åren 1964 och 1968 med 117 000. Den procentuellt största ökningen redovisades i åldersgrupperna över 35 år.

Riksförsäkringsverket finner det befogat att man vid bedömandet av en gift kvinnas arbetsförmåga generellt också tar hänsyn till att det är tänkbart att hon kunde ha åtagit sig förvärvsarbete utom hemmet om hon förblivit frisk. Man bör därför vid invaliditetsbedömningen i större utsträckning än vad nu sker ta hänsyn till om och i vad mån en invalidiserad husmor skulle kunna utföra något förvärvsarbete utom hemmet. Den omständigheten att husmodern kan utföra ett visst mått av hushållsarbete bör sålunda inte hindra att hon kan få hel förtidspension. I de fall då en invalidiserad husmor ensam kan sköta större delen av hemsysslorna, kan jämförelsen med vad hon skulle ha kunnat förtjäna som frisk ute i förvärvslivet göra det motiverat att bevilja en partiell pension.

Med nu angivna betraktelsesätt bör man å andra sidan vid invaliditetsbedömningen i större utsträckning än vad för närvarande sker ta hänsyn till de möjligheter som finns att erbjuda ett för henne lämpligt arbete utom hemmet. Avböjer hon eventuellt erbjudande härom, bör detta inverka på bedömningen.

En invaliditetsbedömning efter nu angivna linjer bör enligt riksför-

säkringsverkets mening komma att medföra en generösare pensionering än vad nu är fallet. Den innebär en viss nyhet i förhållande till de principer som uttryckts i förarbetena till AFL men ansluter sig väl till ordalydelsen av gällande lagrum (7 kap. 3 § första stycket sista punkten).

Sammanfattningsvis framhåller riksförsäkringsverket att när det gäller invaliditetsbedömningen i allmänhet verket främst haft att pröva möjligheterna att å ena sidan ta ökad hänsyn till arbetsmarknadsmässiga synpunkter och å andra sidan minska de medicinska faktorernas betydelse. Som framgått av det anförda anser verket att förtidspensioneringen bör vidgas i viss utsträckning genom att man tar större hänsyn till arbetsmarknadsmässiga faktorer även i orter med differentierat näringsliv. Fåfånga försök med arbetsplacering av handikappade bör — till skillnad från nu — kunna leda till pensionering sedan viss tid förflutit. Vidare föreslås en ändring av invaliditetsbedömningen beträffande husmödrar i utvidgande syfte genom att man däri inför ett visst arbetsmarknadsmässigt moment.

I fråga om sådana psykiska sjukdomstillstånd som brukar hänföras till neuroser och psykopatier har invaliditetsbedömningen enligt riksförsäkringsverket hittills följt en restriktiv linje. På grund av den kritik som från olika håll riktats mot gällande tillämpning begärde riksförsäkringsverket i februari 1969 yttrande av socialstyrelsen rörande riktlinjerna för invaliditetsbedömningen i neuros- och psykopatifallen. Som svar på verkets hemställan har socialstyrelsen i ett den 9 september 1969 dagtecknat yttrande hänvisat till och anslutit sig till ett sakkunnigutlåtande avgivet av medlemmar av styrelsens vetenskapliga råd. Däri hävdas bl. a. behovet av en mera nyanserad och på moderna psykiatriska åsikter grundad syn på dessa sjukdomar vid invaliditetsbedömningen. Utlåtandets rekommendationer får enligt riksförsäkringsverket anses innebära en mera liberal och mindre schablonmässig bedömning.

### *Förtidspension för äldre förvärvsarbetande*

Huvuduppgiften i riksförsäkringsverkets uppdrag har varit att utreda frågan att genom ändring av nuvarande regler öka möjligheterna för äldre förvärvsarbetande att efter individuell prövning erhålla förtidspension. Verket har därvid haft att särskilt ta sikte på dem som mot bakgrunden av sin ålder och med hänsyn till de krav som det moderna arbetslivet ställer har svårt att fortsätta sitt arbete eller erhålla ny stadigvarande och lämplig sysselsättning. För de personer det här gäller skulle det enligt direktiven övervägas att vid invaliditetsbedömningen i särskild mån beakta den föreliggande arbetssituationen samtidigt som kravet på nedläggning av arbetsförmågan i medicinskt hänseende mildras.

Under utredningsarbetet har riksförsäkringsverket införskaffat material som avser att belysa hälsotillstånd, arbetsförmåga samt arbetsmarknadsmässiga och ekonomiska förhållanden för nämnda åldersgrupp.

Enligt en av statistiska centralbyrån i samråd med arbetsmarknadsstyrelsen verkställd undersökning hösten 1968 uppgick hela befolkningen i landet i åldrarna 60—66 år till ca 627 000 personer, varav 303 000 män och 324 000 kvinnor. Av dessa befann sig ca 339 000 (162 000 män och 177 000 kvinnor) i åldern 63—66 år. Antalet gifta kvinnor beräknades inom hela åldersgruppen 60—66 år till 197 000 och inom åldersgruppen 63—66 år till 101 000.

Av samtliga män och kvinnor i åldern 63—66 år torde enligt riksförsäkringsverket för närvarande omkring 14 % ha förtidspension. Motsvarande procenttal för åldern 60—66 år är ca 12.

I AFL nämns åldern som en av de faktorer vilka skall beaktas vid bedömning av arbetsförmågan. Vid prövningen av förtidspensionsärenden inom nuvarande ram tar man enligt riksförsäkringsverket stor hänsyn till åldersfaktorn, främst då fråga är om personer över 60 år. Avslagsprocenten i ärenden där den försäkrade uppnått denna ålder är särskilt låg. Riksförsäkringsverkets förslag att man skall ta ökad hänsyn till svårigheter för en del medicinskt handikappade att få arbete, där en återstående arbetsförmåga skulle kunna utnyttjas men där denna arbetsförmåga visat sig vara fiktiv, bör få betydelse främst beträffande äldre personer och leda till att pension beviljas i åtskilliga av de fall där försörjningssituationen för närvarande får anses otillfredsställande.

Riksförsäkringsverket betonar att frågan gäller äldre personer som själva önskar pension, dvs. som helt eller huvudsakligen vill lämna förvärvslivet. Verket framhåller samtidigt att det inte torde vara ovanligt att äldre personer, som inte längre kan klara sitt tidigare arbete, skulle föredra ett annat och lämpligare arbete framför förtidspension. En vidgad möjlighet att få förtidspension bör inte vara ett skäl för samhället att inskränka sina ansträngningar att ordna sysselsättning åt sådana personer. Arbetsmarknadsstödet måste också vara så utformat att äldre personer med begränsad arbetsförmåga, som vill söka arbete och alltså stå till arbetsmarknadens förfogande, kan göra detta och därunder ha sin försörjning trygkad även om det drar ut på tiden innan de får arbete. Detta är av betydelse inte minst därför att det kan finnas en risk att sysselsättningsmöjligheterna rent av försämrats för de äldre om det blir lättare att få förtidspension. Arbetsgivarna kan särskilt vid vikande konjunkturer komma att uppleva kravet på att anpassa arbetsuppgifterna till de äldres kapacitet och förutsättningar mindre starkt än hittills. Det är inte heller sällan som arbetsgivare gärna vill ersätta äldre som har nedsatt arbetsförmåga med yngre arbetskraft. Systemet med lagackord leder ibland till att äldre personer med reducerad arbetsförmåga har svårt att hävda sig i arbetslagen. Alltså är det också viktigt, hur både företagens personalpolitik och andra förhållanden på arbetsmarknaden utformas, för att de äldre skall få sin önskan om arbete tillgodosedd även i framtiden.

Ett särskilt skäl för att man bör bevaka de äldres möjlighet att få ar-

bete är, framhåller riksförsäkringsverket, att tilläggs pensioneringen alltjämt ger endast reducerade förmåner för de äldsta årsgrupperna och att detta kommer att göra sig gällande ännu i åtskilliga år.

Riksförsäkringsverket anför att redan en relativt liten medicinsk defekt kan avsevärt begränsa en persons arbetsmöjligheter. Ett ökat hänsynstagande till svårigheter att utnyttja en på grund av medicinskt handikapp begränsad försörjningsförmåga har förordats av verket vid behandlingen av invaliditetsbegreppet i allmänhet. Vad som blir aktuellt beträffande de äldre är om man i fråga om dem skall ta ännu större hänsyn till svårigheterna att få eller behålla ett arbete.

Riksförsäkringsverket föreslår förändringar i två olika hänseenden.

Som princip gäller nu att den som lider av medicinskt handikapp är skyldig att gå igenom rehabilitering i form av bl. a. omskolning och annan yrkesutbildning. I praxis mildras detta krav beträffande äldre personer, då det ofta anses utsiktslöst att ordna nytt arbete även efter omskolning och utbildningsresurserna anses kunna användas bättre om de utnyttjas för yngre. Personer i åren över 60 är redan sällsynta i omskolningskurser. Verket anser att man bör ta steget fullt ut och beträffande de äldre helt efterge skyldigheten att gå igenom särskild utbildning. Resultatet blir då att den som mister sitt tidigare arbete eller inte längre orkar med detta endast blir skyldig att anta annat arbete som han kan få och utföra utan att behöva skaffa sig nya kunskaper. För de äldre kommer man att tillämpa ett slags yrkesinvaliditet.

Riksförsäkringsverket åberopar att verket förordat att man vid invaliditetsprövning i allmänhet skall ta hänsyn till att det under en längre tid visat sig omöjligt att bereda arbete åt personer som trots medicinskt handikapp bedöms kunna utföra visst i orten tillgängligt arbete. Med hänsyn till de särskilt ogynnsamma placeringsmöjligheterna för äldre torde arbetsmarknadsorganen ofta kunna på förhand säga att en arbetsplacering i mera stadigvarande arbete är osannolik. I sådana fall bör enligt verkets mening förtidspension kunna beviljas utan att det görs något försök att bereda den försäkrade arbete.

När det gäller den praktiska tillämpningen av de föreslagna reglerna framhåller riksförsäkringsverket följande.

Ett av de typfall som varit aktuella är det fall då någon på grund av företagsnedläggelse eller av liknande orsak mist sitt arbete, som han kunnat sköta trots ett medicinskt handikapp, och inte kan få ett nytt arbete av samma slag som det han haft och inte heller annat arbete som han kan utföra trots handikappet. Om han inte frivilligt väljer att stå till arbetsmarknadens förfogande — då han givetvis bör få arbetsmarknadsstöd — skulle han med tillämpning av de nyss angivna riktlinjerna omedelbart kunna söka och få förtidspension under förutsättning att länsarbetsnämnden inte anser utsikterna att bereda honom arbete är så goda att

nämnden avstyrker pensionering. Avstyrker nämnden och han alltså anses böra stå till arbetsmarknadens förfogande, måste han också få arbetsmarknadsstöd.

En tillämpning sådan som den nu angivna skulle enligt riksförsäkringsverket sannolikt leda till att äldre arbetslösa i betydande omfattning kan få förtidspension.

Ett annat av de aktuella typfallen är det då en person inte längre orkar med sitt arbete. Med tillämpning av nyssnämnda riktlinjer skulle vederbörande få pension, om han avser att lämna förvärvslivet och därför vill ha förtidspension, under förutsättning att länsarbetsnämnden inte omedelbart kan bereda honom ett annat lämpligt arbete utan omskolning eller anser utsikterna goda att kunna ordna sådant arbete.

Att en person inte längre orkar med sitt arbete beror vanligen på att han lider av sjukdom eller annat handikapp som sätter ner krafterna och gör att han inte längre klarar arbetet eller klarar det endast med uppåtbåd av krafter, som medför risker för ytterligare försämring av hälsotillståndet. I fråga om en del arbeten är det utan tvivel så att belastningen kan bli alltför stor, även om inte sjukdom i egentlig mening föreligger utan det egentligen är fråga om åldersförändringar. Åldersförändringar räknas för närvarande i allmänhet inte som tillräcklig grund för pensionering. Det är snarast regel att personer som närmar sig 67-årsåldern har sådana utan att de hindrar dem att fortsätta sitt arbete.

Med den vidgning av förtidspensioneringen som nu åsyftas är det enligt riksförsäkringsverket motiverat att se på åldersförändringarna på ett annat sätt. I den mån de, sedda i relation till det aktuella arbetets krav, får anses utgöra rimligt skäl att lämna detta arbete kan de också vara tillräcklig grund för förtidspension om de nyss angivna förutsättningarna i övrigt är för handen — dvs. att annat, med hänsyn till den försäkrades fysiska och psykiska kondition lämpligt arbete inte anses kunna beredas honom utan krav på särskild utbildning. Om en arbetstagare har ett fysiskt tungt eller psykiskt pressande arbete, bör den omständigheten att hans handikapp består i att han på grund av förslitning inte orkar hänga med i arbetet vara en grund för förtidspension.

Om en löntagare kommer i det läget att han inte längre orkar med sitt arbete, står honom oftast, framhåller riksförsäkringsverket, ingen annan utväg till buds än att lämna arbetet och eventuellt söka sig ett nytt, som inte ställer större krav än han orkar med. Kan han inte erbjudas sådant arbete, är det naturligt att han får hel förtidspension.

Riksförsäkringsverket anser att det många gånger blir en mycket svår och grannlaga uppgift att bedöma om en person mot sin vilja rimligen bör kunna fortsätta ett arbete. I viss utsträckning kan väl arbetets art vara vägledande. Fysiskt tungt och psykiskt pressande arbete, starkt bundet arbete, hetsigt arbete e. d. måste givetvis ställa särskilda krav på hälsa

och vitalitet. Men det torde inte vara möjligt att helt gå efter arbetets art. Individuella faktorer kan göra även arbete, som annars betraktas som lätt, så pressande att vederbörande inte orkar med det. Bedömningen måste därför bli svår. På det hela taget synes det enligt verket sannolikt att man som regel får godta den försäkrades egen uppgift att han inte orkar med arbetet och att det alltså i stort sett läggs i hans egen hand att avgöra om han skall få förtidspension. I viss mån torde en återhållande faktor ligga i att pensionen i allmänhet blir inte oväsentligt lägre än arbetsinkomsten. För att i möjligaste mån säkerställa enhetlighet i tillämpningen är det dock av vikt att man söker få fram ett objektivt underlag för bedömningen. Det bör därför inte vara uteslutet att kräva att den försäkrade genomgår särskild undersökning som kan ge ett sådant underlag.

För att en försäkrad skall kunna hänföras till den grupp för vilken särskilda regler föreslagits bör enligt riksförsäkringsverket krävas att han under tiden före pensionsfallet mera stadigvarande haft sin utkomst av förvärvsarbete såsom löntagare eller egen företagare. Detta kan styrkas t. ex. av hans placering i sjukpenningklass eller intjänade pensionspoäng.

Att avgränsa gruppen äldre förvärvsarbetande från det fåtal försäkrade, som slutat arbeta för att leva av kapitalinkomster kommer enligt riksförsäkringsverket inte att vålla nämnvärda svårigheter. Desto större blir enligt verket avgränsningssvårigheterna gentemot de avsevärt större grupper som t. ex. endast haft tillfälliga och lågavlönade arbeten och som ofta hör till de socialt sämst ställda i samhället. Verket anser att det i längden knappast torde kunna undgåas att invaliditetsbedömningen för sådana försäkrade i den praktiska tillämpningen mer eller mindre kommer att influeras av de gynnsamma reglerna för de förvärvsarbetande äldre.

En annan grupp försäkrade, som inte räknas som förvärvsarbetande och därför inte kommer att omfattas av de nya förmånligare bedömningsreglerna, är husmödrar, som enbart eller till huvudsaklig del ägnat sig åt hemmets skötsel. Denna grupp torde emellertid enligt riksförsäkringsverkets mening kunna anses tillgodosedd genom den ändring i principerna för invaliditetsbedömningen som i hithörande fall föreslagits i föregående avsnitt.

Hur man skall bestämma den personkrets, som skall räknas till de äldre, kan enligt riksförsäkringsverket vara föremål för olika meningar. Verket menar att efter gängse språkbruk torde en person knappast kunna räknas till de äldre före fyllda 60 år. I praxis gäller vidare en mildare invaliditetsbedömning för försäkrade som fyllt 60 år. Att man i detta hänseende dragit gränsen vid 60 år torde delvis bero på de erfarenheter man haft i fråga om svårigheterna att arbetsplacera och rehabilitera dem som uppnått denna ålder. Liknande svårigheter föreligger emellertid i många fall även före 60-årsåldern.

Ur arbetsfysiologisk synpunkt har, framhåller riksförsäkringsverket, kon-

staterats ökade arbetsanpassningssvårigheter från 40-årsåldern och en stark ytterligare stegring av svårigheterna efter fyllda 60 år. Detta innebär dock inte att just 60 år skulle innebära någon fysiologisk vändpunkt. Tvärtom tycks förändringarna ske successivt efter en någorlunda jämn skala.

Med hänsyn till den vanliga pensionsåldern 67 år torde enligt riksförsäkringsverket gränsen för den utvidgade rätten till förtidspension inte rimligen kunna sättas högre än vid 63 år. Det naturliga synes enligt verket vara att bestämma antingen 60 eller 63 år. För 63-årsåldern talar den omständigheten att denna ålder redan spelar en viss roll inom pensions-systemet. Förtida uttag av ålderspension kan sålunda ske tidigast fr. o. m. 63 års ålder, vilket så till vida har viss betydelse som den vidgade rätten till förtidspension kan betraktas som ett av utvecklingen framtingat alternativ till det förtida uttaget. Rätt till invaliditetstillägg föreligger endast om det förutsatta hjälpbehovet uppkommit före fyllda 63 år.

Om man i enlighet härmed stannar för att som äldre försäkrad räkna den som fyllt 63 år, får denna gränsdragning dock, betonar riksförsäkringsverket, inte uppfattas som någon fast och undantagslös regel. Bedömningen för dem som närmar sig men ännu inte uppnått 63 års ålder torde böra anpassas så att den för dem som är i 60-årsåldern inte blir strängare utan snarare något generösare än vad som för närvarande gäller i praxis.

### *Omprövning av pensionsrätt*

Med invaliditetsbedömningen sammanhänger frågan om minskning eller indragning av en utgående förtidspension vid förändrade förhållanden. Minskning eller indragning av en förtidspension sker endast om det dels skett en väsentlig förbättring av den försäkrades arbetsförmåga, dels denna förbättring kan antas bli varaktig. Åtminstone såvitt gäller äldre försäkrade brukar någon omprövning av pensionsrätten inte ske, om inte förbättringen i arbetsförmågan kommit till uttryck i att vederbörande faktiskt börjat arbeta. Man söker därvid alltid undvika att en minskning eller indragning av pensionen resulterar i lägre sammanlagda inkomster för den försäkrade än vad han hade innan han började arbeta. Vanligen söker man genom en etappvis genomförd avtrappning av pensionen åstadkomma en för den försäkrade mjukare övergång till att klara sig på den egna arbetsinkomsten.

Trots att stor försiktighet sålunda iakttas vid omprövning av utgående pensioner utgör risken att gå miste om pensionen eller få pensionen sänkt ett för åtskilliga försäkrade avhållande moment, då det gäller att återgå i arbete. Att i vidare utsträckning än vad nu sker underlåta att ompröva pensionen vid ändrade förhållanden enbart för att komma ifrån omprövningens arbetshindrande följdverkningar torde dock enligt riksförsäkringsverket inte vara möjligt.

Riksförsäkringsverket anser det angeläget, att man inom ramen för gäl-

lande regler söker mildra den negativa effekt som de nuvarande indragningsreglerna har. Det torde t. ex. vara psykologiskt lämpligt, om en försäkrad, då minskning eller indragning av hans förtidspension ifrågasätts, kunde underrättas om att han utan omgång kan återfå pensionen när arbetet upphör. Detta torde kunna ske genom att ett förenklat förfarande införts. För hithörande fall kan riksförsäkringsverket fastställa ett särskilt formulär för ansökningsblankett, som inte behöver innehålla mer än en anmälan från den försäkrade att han upphört med det arbete som föranlett indragningen eller minskningen av den tidigare pensionen samt ett bestyrkande från hans sida att hans förhållanden i övrigt är oförändrade sedan han förra gången beviljades pension. Då en sådan förenklad ansökningsblankett används, bör sådana särskilda skäl regelmässigt anses föreligga att läkarintyg inte behöver företes.

Det av riksförsäkringsverket förordade förenklade förfarandet för att återfå en indragen förtidspension tar främst sikte på de äldre försäkrade, vilkas möjlighet att få förtidspension kommer att utvidgas enligt det nu framlagda förslaget, och bottnar i intresset att få dem att acceptera uppkommande arbetstillfällen på öppna marknaden eller i skyddad verksamhet. Möjligheten att använda sig av det förenklade ansökningsförfarandet bör enligt verket inte stå öppen för den vars pension varit indragen under en viss tid — en tidsgräns av högst tre år synes lämplig. I de fall den ursprungliga pensionen beviljats för längre tid tillbaka bör ny ansökan ske i vanlig ordning.

Riksförsäkringsverket anser att det kan antas att genom förenklingen äldre försäkrade lättare accepterar en indragning av förtidspensionen och ser den såsom ett mera tillfälligt avbrott i utbetalningen. Indragningen kan ses som ett slags vilandeförklaring av pensionen men medför till skillnad från en formell vilandeförklaring bl. a. att den försäkrade kan bli sjukpenningförsäkrad i förhållande till sina arbetsinkomster under den tid indragningen varar.

#### *Halv förtidspension m. m.*

Bland de frågor som riksförsäkringsverket fått i uppdrag att överväga ingår också frågan om att höja pensionsnivån för dem som tillhörde den lägsta invaliditetsgraden och som nu är berättigade till en tredjedel av hel förtidspension. Denna fråga aktualiserar vissa andra spörsmål.

Det främsta skälet till att kompensationsgraden inom förtidspensioneringen utformats efter en regressiv skala utgörs av önskemålet att minska tröskeln mellan den lägsta invaliditetsgraden och ingen pension alls. Det är alltså en lämplighetsavvägning som ligger till grund för den nuvarande ordningen. Riksförsäkringsverket framhåller att de erfarenheter verket haft alltsedan AFL började tillämpas emellertid har gett anledning ifrågasätta, om den gjorda bedömningen var riktig. Verket har sålunda konstaterat att

reaktionen både i enskilda pensionsärenden och i mera allmänna sammanhang, där dessa spörsmål aktualiserats, varit entydig och att det betecknats som en orättvisa att en pensionär med en så betydande nedsättning av arbetsförmågan som med hälften får en så låg pension som en tredjedel av hel förtidspension.

Det relativt stora steg som föreligger mellan pensionerna för svårare partiellt invalidiserade och lättare partiellt invalidiserade har enligt riksförsäkringsverket medfört att överklagandena från dem som beviljats en tredjedel av hel förtidspension blivit särskilt vanliga. Den försäkrade vet att en kanske obetydlig förskjutning i bedömningen kan medföra en fördubbling av pensionen.

Riksförsäkringsverket föreslår att pensionerna inom den lägsta invaliditetsgraden skall utgå med hälften av den pension som utgår till de helt invalidiserade. Genom detta förslag öppnas, framhåller verket, för den vars arbetsförmåga är nedsatt med hälften möjlighet till en kombination av arbetsinkomst och pension, som särskilt för många äldre kan te sig som en lämplig och positiv lösning i deras situation.

Om man vill mildra tröskelproblemet mellan dem som är berättigade till förtidspension enligt den lägsta invaliditetsgraden och dem som inte har arbetsförmågan nedsatt så mycket som med hälften och sålunda inte är berättigade till förtidspension, skulle enligt riksförsäkringsverket man få överväga en sänkning av den nedre gränsen för rätt till förtidspension till en tredjedel. Härigenom skulle ytterligare en invaliditetsgrad tillkomma, omfattande dem som har sin arbetsförmåga nedsatt med minst en tredjedel men inte så mycket som med hälften. Till de pensionsberättigade inom denna grad skulle i så fall en tredjedel av hel pension böra utgå. En sådan ändring i systemet skulle emellertid enligt verket medföra vissa följdproblem. Inom sjukförsäkringen krävs t. ex. för rätt till sjukpenning att arbetsförmågan är nedsatt med minst hälften, och en ändring av motsvarande gräns inom pensioneringen kommer att rubba samordningen mellan de båda försäkringsgrenarna med delvis svåröverskådliga konsekvenser.

### *Pensionsdelegationerna*

Enligt utredningsuppdraget har riksförsäkringsverket haft att överväga en ändring av pensionsdelegationernas sammansättning så att i delegationerna kommer att ingå representanter för arbetsmarknaden, i första hand arbetsmarknadens parter.

Riksförsäkringsverket anför att erfarenheterna av pensionsdelegationerna och deras sätt att arbeta på det hela taget får anses vara goda.

Riksförsäkringsverket framhåller att verkets förslag om en vidgad förtidspensionering öppnar betydligt ökade möjligheter att ge förtidspension främst åt äldre förvärvsarbete. I det stora flertalet fall torde det enligt verket i praktiken komma att gälla löntagare ur olika arbetargrupper. Även tjänstemän, som inte avtalsmässigt har lägre pensionsålder, kommer att

beröras, likaså företagare såsom jordbrukare, affärsinnehavare osv. Under dessa omständigheter anser verket det motiverat att pröva möjligheterna att tillföra pensionsdelegationerna ytterligare insikter om förhållandena för dessa kategorier genom personer som är förtrogna med dem.

Mot den angivna bakgrunden är det enligt riksförsäkringsverket naturligt att främst representanter för löntagarorganisationer ingår i pensionsdelegationerna. Arbetsgivarnas organisationer kan visserligen inte förutsättas äga speciell kännedom om de företagare som kommer att omfattas av den vidgade pensioneringen. Kontakten med arbetsmarknaden och företagen genom arbetsgivarsidan måste ändå anses ha ett värde för delegationerna. Riksförsäkringsverket finner det lämpligt att två ledamöter jämte suppleanter i pensionsdelegationerna hämtas från arbetsmarknadsorganisationerna. Därmed torde behovet av sakkunskap om arbetsmarknadsmässiga förhållanden vara tillgodosett.

Om två representanter för arbetsmarknadens parter skall ingå som ledamöter i delegationerna, aktualiseras frågan om den lämpligaste storleken av en pensionsdelegation ur arbetssynpunkt. Den nuvarande anordningen med fem ledamöter har visat sig fungera väl. Ökas antalet ledamöter, växer omedelbart svårigheterna att regelbundet samla alla till sammanträden, och sammanträdena kan väntas bli mera tidsödande.

Med hänsyn härtill har riksförsäkringsverket övervägt om man skulle kunna låta arbetsmarknadsrepresentanterna träda i stället för någon eller några av de nuvarande ledamöterna.

Vad läkarledamöterna beträffar är den ene alltid en psykiater medan den andre har erfarenhet av kroppssjukdomar. Läkarsuppleanterna företräder ofta andra specialiteter än ledamöterna. Det i hög grad sjukdomspräglade klientel som förtidspensioneringen omfattar kommer att finnas kvar även i fortsättningen. Delegationerna har också att pröva frågor om t. ex. invaliditetstillägg, invaliditetsersättning och vårdbidrag för svårt handikappade barn. Dessa omständigheter tillsammans med önskvärdheten att i ett utbyggnadsskede inte alltför mycket rubba den befintliga organisationen talar enligt verket för att inte göra någon ändring i fråga om läkarledamöterna.

De av landsting respektive stadsfullmäktige valda ledamöterna får anses företräda alla grupper av försäkrade och kommer vanligen från olika politiska partier. Att byta ut någon av dem eller båda mot personer som främst avses tillföra delegationerna ytterligare erfarenheter och insikter rörande en om också stor grupp, arbetstagarna, förefaller enligt riksförsäkringsverket inte tillrådligt.

Riksförsäkringsverket föreslår därför att pensionsdelegationerna utökas med två ledamöter. De bör lämpligen utses av verket under beaktande av vad nyss anförts. Det kan i många fall vara lämpligt att ledamöterna utses bland personer, som sitter i länsarbetsnämnden. En personalunion när det

gäller beslutsfunktioner inom pensionsdelegation och länsarbetsnämnd är enligt verket värdefull. För de nya ledamöterna bör i samma ordning utses suppleanter. Dessa bör enligt verket inte vara personliga.

### *Ikraftträdande och kostnader*

Riksförsäkringsverket anser att de nya bestämmelserna bör träda i kraft den 1 juli 1970. Det bör ankomma på verket att vidta de omräkningar av löpande förtidspensioner m. m. som föranleds av den föreslagna höjningen av pensionerna inom den lägsta invaliditetsgraden från en tredjedel till halv pension.

Kostnaderna för den föreslagna reformen är beroende av antalet däri-genom nytillkommande förtidspensionärer. Uppskattningen av detta antal är enligt riksförsäkringsverket mycket osäker. Det synes sannolikt att det kan komma att röra sig om mellan 10 000 och 20 000 pensionärer, kanske fler. Beräkningen av storleken av kostnaderna kan under dessa omständigheter endast bli ungefärlig.

För varje ny förtidspensionär kan kostnaden för folkpension vid nuvarande basbelopp beräknas till ungefär 5 300 kr. Detta är ett genomsnittsbelopp beräknat med hänsyn till att såväl ensamstående som gifta personer ingår i beståndet. Kostnaden för inkomstprövade tilläggsförmåner beräknar verket till i genomsnitt 400 kr., varav hustrutillägg 300 kr. och kommunalt bostadstillägg 100 kr. Kostnaderna för tilläggspension beräknas under det första året till drygt 4 000 kr. i genomsnitt för varje pensionstagare.

Den sammanlagda kostnaden för varje pensionstagare blir i enlighet härmed inemot 10 000 kr. varav 5 600 kr. skulle falla på statsverket, 100 kr. på vederbörande kommun och drygt 4 000 kr. på tilläggspensioneringen.

Riksförsäkringsverket redovisar totalkostnaderna för den reformerade invaliditetsbedömningen vid här beräknade antal nytillkommande förtidspensionärer till följande belopp i milj. kr.

	10 000 förtids- pensionärer	15 000 förtids- pensionärer	20 000 förtids- pensionärer
för statsverket	56	84	112
för kommunerna	1	1,5	2
för ATP (ca)	40	60	80

Riksförsäkringsverket anför vidare att höjningen av tredjedelspensioner till halva pensioner ökar den årliga kostnaden för statsverket med i genomsnitt 900 kr. för varje pensionär. För de 9 000 tredjedels förtidspensioner som beräknats för budgetåret 1970/71 skulle sålunda uppkomma en merkostnad för statsverket av drygt 8 milj. kr. För ATP torde kostnadsökningen enligt verket bli obetydlig.

Vid beräkningen av statsverkets andel i kostnaderna bör, framhåller

riksförsäkringsverket, hänsyn tas till att ett antal förtida uttag av ålderspension kan beräknas komma att minska inte obetydligt. För åren 1967 och 1968 utgjorde de förtida uttagen 7 312 respektive 8 166. En minskning av antalet förtida uttag med 1 000—2 000 om året skulle medföra en minskning av medelsbehovet för folkpensioner under de närmaste åren med 5—10 milj. kr.

Riksförsäkringsverket finner det inte möjligt att med någon grad av säkerhet förutsäga hur många som kommer att utnyttja de vidgade möjligheter att erhålla förtidspension som öppnas om man genomför de framlagda förslagen. Uppskattningsvis kan det komma att röra sig om mellan 10 000 och 20 000, på sikt kanske ännu fler. Härigenom skulle totala antalet förtidspensionärer i åldern 63—66 år bli 60 000—70 000. Det skulle betyda en reformkostnad i storleksordningen 100—200 milj. kr., eventuellt mer. Därav kan drygt hälften beräknas falla på folkpensionerna — i någon mån på kommunala bostadstillägg — och resten på ATP.

Erfarenhetsmässigt tar det en viss tid innan en reform får full genomslagskraft. Under första året bör man enligt riksförsäkringsverket räkna med en reformkostnad av ca 100 milj. kr., varav drygt 50 milj. kr. på staten för folkpensioner.

Riksförsäkringsverket har i förslag till anslagsäskanden för budgetåret 1970/71 preliminärt beräknat kostnaderna för folkpensioner till 6 830 milj. kr. Vid ett genomförande av verkets förslag bör anslaget ökas till 6 880 milj. kr.

Riksförsäkringsverket anför att en utvidgning av förtidspensioneringen kan tänkas komma att påverka även vissa andra kostnader än de nyss nämnda, såsom för vissa typer av beredskapsarbeten och i viss mån för omställningsbidrag. Någon uppskattning av sådana kostnadsminskningar har inte kunnat göras. Sannolikt kan en del äldre som nu går i skyddad sysselsättning o. d. komma att upphöra därmed för att övergå till förtidspension. Därvid torde endast följderna bli att de lämnar plats för andra.

Reformen kommer också att medföra ökade kostnader för administration. Storleken härav är enligt riksförsäkringsverket svår att på förhand ange. Kostnaderna för pensionsdelegationernas verksamhet liksom för försäkringskassornas pensionsavdelningar faller på den allmänna försäkringen.

## Remissyttrandena

### *Allmänna synpunkter*

Remissopinionen är genomgående positiv till huvudlinjerna i riksförsäkringsverkets förslag.

*Försäkringsinspektionen* tillstyrker förslagen och framhåller att de är ur social synpunkt väl motiverade.

*KSA-utredningen* uppger att den av riksförsäkringsverket angivna bakgrunden till förslagen överensstämmer med utredningens allmänna synsätt. Inom det gemensamma fältet för arbetsmarknadsåtgärder och pensionering är det en avvägningsfråga var och hur gränsen skall dras. Vid denna avvägning kan större eller mindre betydelse läggas vid arbetsmarknadssynpunkter. Om dessa såsom i verkets förslag tillmäts ökad betydelse skapas större möjlighet för personer i gränsområdet att hänföras till pensionsidan. Från arbetsmarknadssynpunkt är den individuella valmöjligheten lämplig. Det finns ett uppenbart samband mellan viljan och förmågan att förvärvsarbeta. Är önskan att förvärvsarbeta svag kan eljest lämpliga arbetsmarknadsåtgärder ofta bli verkningslösa. Arbetslösheten kan bli en passiv väntan som ej sällan leder till ännu mer svårbemästrade sysselsättningsituationer.

*Svenska kommunförbundet* uttalar att riksförsäkringsverkets förslag ur primärkommunal synpunkt är att hälsa med tillfredsställelse.

*KF* anser i likhet med riksförsäkringsverket att rätten till förtidspension bör utvidgas men understryker samtidigt vikten av att arbetsmarknadsmyndigheterna är aktiva när det gäller att försöka omplacera personer i arbeten som kan vara meningsfyllda för individen.

*LO* understryker att det måste finnas en strävan att skapa alternativ för den enskilde. Därvid ser organisationen det som mycket positivt att det genom verkets förslag skapas en överlappning mellan åtgärder inom allmän försäkring och arbetsmarknadspolitik som förhindrar att den enskilde riskerar att hamna utanför.

*SACO* anser det angeläget att den nuvarande rätten till förtidspensionering utvidgas. Organisationen delar helt riksförsäkringsverkets uppfattning att man bör fästa mindre vikt än tidigare vid det medicinska tillståndet och ta större hänsyn till den faktiska arbetsmarknadssituationen. Organisationen kan därför allmänt tillstyrka verkets förslag.

*Folksam* understryker att de av riksförsäkringsverket framlagda förslagen måste anses innebära en mycket väsentlig reformering av förtidspensioneringen med ett betydande trygghetsskapande värde.

### *Rätten till förtidspension i allmänhet*

Riksförsäkringsverkets förslag rörande rätten till förtidspension i allmänhet mottas positivt av praktiskt taget samtliga remissinstanser.

*Kommunförbundet* framhåller att de gällande reglerna för bedömning av pensionssökande emellanåt uppfattats vara alltför teoretiska. Möjligheterna att anskaffa lämpligt arbete har sålunda inte alltid funnits, varför socialhjälp blivit enda utvägen för att klara försörjningen för den som saknat andra medel härför.

*Arbetsmarknadsstyrelsen* har erfarit starka motiv för att man vid behandlingen av ärenden om förtidspension låter de arbetsmarknadsmässiga synpunkterna väga tyngre än hittills. Styrelsen anser att det finns ett behov av permanent försörjningsstöd som för närvarande inte är täckt, trots att tillämpningen av nuvarande bestämmelser om förtidspension under senare tid blivit generösare för äldre pensionssökande.

*Socialstyrelsen* anser att de föreslagna åtgärderna kommer att avsevärt förenkla bedömningen av sådana gränsfall — som utan att ha påtagliga medicinska handikapp — saknar eller har en väsentligt nedsatt arbetsförmåga trots noggrann utredning och rehabiliteringsbehandling.

Enligt *Försäkringskasseförbundets* mening är den föreslagna reformen en följd av dagens socialpolitiska strävanden och står helt i överensstämmelse med försäkringskassornas sedan länge uttalade önskan om en mindre restriktiv lagstiftning på detta område.

*LO* framhåller att den föreslagna vidgningen av praxis anknyter till organisationens krav på en förstärkning av den s. k. arbetsinvaliditeten.

Farhågor för vissa negativa följder av reformen yppas av några remissinstanser. *RLF* och *KF*, vilka tillstyrker förslaget, påpekar att anställda eller anställningssökande, som inte kan fylla en normalprestation, kan komma att utsättas för påverkan från arbetsgivare och arbetskamrater, som leder till ett ökat antal ofrivilliga förtidspensioneringar. Stor vikt måste därför läggas vid att förtidspension tillgrips först sedan man utrett om andra åtgärder kan vara bättre alternativ än pensionering. Vidare måste man ta stor hänsyn till individens önskemål att stå till arbetsmarknadens förfogande.

*Svenska försäkringsbolags riksförbund* och *SPP* anser flera skäl tala för att stor försiktighet måste iakttas i fråga om att förtidspensionera yngre personer i ökad utsträckning. En utvidgad förtidspensionering kan lätt leda till ett system som avhåller personer med viss kvarstående arbetsförmåga från att ta tillfälliga arbeten då sådana ges. Om överflyttning av yngre handikappade från arbetsmarknadsstödet till förtidspensioneringens område anses motiverad bör denna i första hand ske i den formen att sjukbidrag beviljas. Därigenom ges garantier för att omprövning av arbetsförmågan sker efter viss tid. Ändrade bedömningsgrunder i fråga om förtidspensionering inom den allmänna försäkringen kan innebära att motsvarande ändringar måste genomföras i fråga om privata försäkringar. Ersättning från sådana försäkringar läggs i förekommande fall till förtidspensionen, vilket torde leda till att skillnaden i förhållande till den tidigare arbetsinkomsten ej blir så väsentlig. Om ej restriktivitet iakttas i fråga om att bevilja förtidspension åt yngre personer skulle en icke önskvärd kostnadsbelastning för både allmän och enskild försäkring kunna uppstå. Mot bakgrund av dessa synpunkter bör en utvidgning av invaliditetsbegreppet inte avse yngre personer.

Enligt SAF:s och Sveriges industriförbunds mening är det tveksamt om statsmakterna bör ta ställning till riks försäkringsverkets förslag utan att avvakta resultatet av KSA-utredningen.

Riks försäkringsverket har som bakgrund till sitt ställningstagande beträffande förtidspension i allmänhet påvisat att det även i orter med differentierat näringsliv föreligger svårigheter för en person — som trots medicinskt handikapp bedömts ha sådan försörjningsförmåga att han inte är berättigad till förtidspension — att kunna utnyttja sin återstående försörjningsförmåga. Verkets åsikt att man bör ta hänsyn till dessa svårigheter och att man bör ha rätt att dra slutsatsen att vederbörandes arbetsförmåga endast är *fiktiv* om arbete inte har kunnat beredas möter inga erinringar i remissyttrandena. *KSA-utredningen* anför att det synes vara helt naturligt att ta hänsyn till sådana svårigheter även om den handikappade bor i en ort med utvecklat näringsliv. *De erkända arbetslöshetskassornas samorganisation* anser att det inte är riktigt att arbetslöshetsförsäkringen temporärt får svara för en del av försörjningen för personer, som inte är placerbara i arbete. Det är i dessa fall berättigat att dra slutsatsen att vederbörandes arbetsförmåga endast är fiktiv.

*Svenska landstingsförbundet* har uppfattningen att sådana personer bör beviljas förtidspension om det kan anses dokumenterat att en stadigvarande placering sannolikt ej kan påräknas. *LO* förutsätter att hänsynen till svårigheter att erhålla arbete skall betraktas som sådan varaktig nedsättning av arbetsförmågan som grundar rätt till förtidspension.

Flera remissinstanser berör innebörden av det föreslagna invaliditetsbegreppet.

*LO* framhåller att den medicinska bedömningen vid förtidspension har sin grund i att den ursprungligen gjordes på personer som hade en fullgod anställningstrygghet. I sådana fall framstod behovet av den medicinska bedömningen som helt avgörande. Detta synsätt har i alltför hög grad övertagits av den allmänna försäkringen vilket inneburit att det också tillämpats på arbetstagare och grupper utanför arbetsmarknaden.

Förändringarna på arbetsmarknaden kräver enligt *Folksam* att pensions-systemet anpassas så att det förmår fånga upp just de grupper av förvärvsarbetande som till följd av handikapp av olika slag är eller löper risk att bli utslagna från arbetsmarknaden. Försäkringsbolaget delar uppfattningen att det är den totala effekten av sjukdom eller lyte samt arbetslöshet som skall läggas till grund för bedömningen av rätten till förtidspension. Försäkringsbolaget har vid sin bedömning av förslaget utgått från att den medicinska faktorn får ett rikare och mer differentierat innehåll än hittills, mindre hårt knutet till objektivt konstaterade organiska förändringar. Även psykiska sjukdomstillstånd bör kunna bedömas på ett mer realistiskt sätt än som hittills skett.

Sistnämnda uppfattning delas av *socialstyrelsen* som anser att neuroser 4 — *Bihang till riksdagens protokoll 1970. 1 saml. Nr 66*

och psykopatier kan bli mer nyanserat bedömda enligt de nya grunder för pensionsbedömning som styrelsen föreslagit i sitt i riksförsäkringsverkets utredning åberopade principutlåtande. I detta framhålls bl. a. att det är av väsentlig betydelse att både neuroser och psykopatier betraktas som tillstånd, där symtomen och den eventuella arbetsinsufficiensen är resultat av funktionsrubbnings hos organismen i dess helhet. Styrelsen anser att graden av arbetsinsufficiens och möjligheten att påverka denna med terapeutiska och rehabiliterande åtgärder bör vara avgörande vid invaliditetsbedömningen. Resurserna för sådan terapi är emellertid fortfarande otillräckliga. Styrelsen understryker därför behovet av ökad forskning och vidare utveckling av den metodik som med framgång prövas vid statens arbetslinik och rehabiliteringsklinikerna. Styrelsen anser vidare att arbetslöshet egentligen inte borde få utgöra pensionsindikation för personer med måttliga medicinska arbetshinder. Å andra sidan måste dessa svårbedömda ärenden avgöras inom rimlig tid. I nuvarande situation måste därför godtas, att arbetsvården i första hand ägnar sig åt dem som visat sig rehabiliteringsbara. Men det är då viktigt att de föreslagna ändringarna leder till en ny syn på invaliditetsbegreppet, så att varje förtidspensionär, som besitter någon arbetsförmåga, betraktas som en potentiell förvärvsarbetare.

*Arbetsmarknadsstyrelsen* framhåller angelägenheten av att samhällets stöd även till personer med grava sociala handikapp får en tillfredsställande lösning. Inom denna grupp finns personer som inte har kunnat anpassa sig till förvärvslivet och där åtgärderna inte kunnat anpassas till dem trots att en rad aktiviteter i syfte att ge dem sysselsättning vidtagits.

*KF* påpekar att oklarhet kan uppstå mellan å ena sidan den av riksförsäkringsverket i utredningen redovisade uppfattningen, att man som regel får godta den försäkrades egen uppgift att han inte orkar arbeta, och å andra sidan att medicinsk grund av icke bagatellartat slag måste föreligga.

*SACO* understryker att omständigheter som får en individ att känna att han inte orkar med sina arbetsuppgifter kan förekomma i alla yrken. Det är arbetstagarens egenskaper som avgör hur pressande han upplever sina arbetsuppgifter.

*Statens handikappråd* anser att förtidspensionärer även framdeles skall ha möjligheter att sysselsätta sig med terapibetonade hantverksarbeten utan att detta inverkar negativt på pensionen. Ur mentalhygienisk synpunkt är det nödvändigt för många förtidspensionärer att få tillfälle till viss sysselsättning utan oro för nedsättning av pensionen.

Inom den statliga personalpensioneringen föreligger förutsättning för sjukpension — motsvarigheten till förtidspension enligt AFL — om anställningshavaren till följd av förlust av eller nedsättning i arbetsförmågan anses för framtiden oförmögen att på tillfredsställande sätt utföra honom åliggande arbete och inte lämpligen kan överföras till annan med statlig pensionsrätt förenad anställning. *Statens personalpensionsverk* påpekar att

riksförsäkringsverkets förslag innebär ett närmande av invaliditetsbegreppet i den allmänna försäkringen och i den statliga pensioneringen till varandra.

Riksförsäkringsverket förutsätter för att den pensionssökandes arbetsförmåga skall anses fiktiv och för att man skall kunna bortse från den fiktiva arbetsförmågan att det gjorts försök med arbetsplacering under högst ett till två år. Verket förutsätter vidare att kontant arbetsmarknadsstöd regelmässigt utgår till vederbörande medan han är arbetslös under denna tid.

*Arbetsmarknadsstyrelsen, KSA-utredningen* och *De erkända arbetslöshetskassornas samorganisation* understryker betydelsen av att prövningen inte görs längre än som är nödvändigt för att avgöra vederbörandes reella möjligheter att få arbete. Som särskilt skäl härför påpekar utredningen och samorganisationen dilemmat för en person som *dels* hos arbetsförmedling skall göra gällande att han står till förfogande för arbete, *dels* hos försäkringskassa skall visa, att han inte kan göra sig gällande på arbetsmarknaden.

Ett flertal remissinstanser tar upp frågan om samordning mellan förtidspensioneringen och stödet vid arbetslöshet.

*Folksam* anser att förutsättningen för att syftet med vidgning av förtidspensioneringen skall kunna uppnås är att likvärdighet föreligger mellan arbetsmarknadsstöd och pensionering. *SAF* redovisar en liknande uppfattning och skulle se det som en klar fördel om ett enda organ fick svara för bedömningen i såväl pensions- som arbetslöshetsförsäkringsfallen. *Svenska försäkringsbolags riksförbund* har uppfattningen att de försäkrade får gå sjukskrivna alltför länge innan arbetsstödjande åtgärder insätts.

*Socialstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, TCO* och *Försäkringskasseförbundet* m. fl. understryker angelägenheten av att samhällets arbetsmarknadsmässiga åtgärder och rehabiliteringsresurser kraftigt förstärks. En vidgad möjlighet att få förtidspension får inte vara ett skäl för samhället att inskränka sina ansträngningar att ordna sysselsättning. Den grundläggande målsättningen vid invaliditetsbedömningen bör vara att söka återinpassa den försäkrade i förvärvslivet. *KSA-utredningen* upplyser att de förslag utredningen överväger i fråga om ersättningstid för kontant arbetsmarknadsstöd innebär att det skapas ett system som ger större garantier än det nuvarande för att sådant stöd skall kunna påräknas under prövotiden för förtidspension.

Samtliga remissinstanser som uttalat sig angående riksförsäkringsverkets förslag vad avser invaliditetsbedömningen av handikappade hushåll har hälsat förslaget med tillfredsställelse. *Socialstyrelsen, statens handikappråd, Svenska landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet, TCO, Svenska försäkringsbolags riksförbund, pensionsförsäkringskommittén, Försäkringskasseförbundet, Folksam* och *Pensionärernas*

riksorganisation delar riksförsäkringsverkets uppfattning att bedömningen bör grunda sig på vederbörandes möjligheter att erhålla ett förvärvsarbete utom hemmet. *Pensionsförsäkringskommittén* anmärker att möjligheterna till förvärvsarbete, som kan utföras i hemmet, också bör komma in i bilden vid pensionsbedömningen. *Arbetsmarknadsstyrelsen* understryker att bedömningen av den handikappade husmoderns arbetsförmåga i förvärvsarbete bör göras även om arbetstillfällena på orten är ringa.

*Pensionsförsäkringskommittén*, *Försäkringskassaförbundet* och *Folksam* anser att en konsekvens av jämställdhetssträvandena bör vara att man vid bedömningen av pensionsrätten för män som sköter hemmet och inte har förvärvsarbete utgår från samma principer som när det gäller husmödrar.

I några remissyttranden anförs synpunkter på den föreslagna lagtexten.

Enligt *socialstyrelsens* mening är formuleringen »nedsättning av kropps- och själskrafterna» inte den bästa. Styrelsen ifrågasätter om inte »nedsättning av den fysiska eller psykiska prestationsförmågan» skulle vara att föredra.

*LO*, *TCO* och *KSA-utredningen* anser att hänsynen till svårigheterna att få ett lämpligt arbete skall komma till uttryck i lagtexten genom tillägget »tillgången på lämpligt arbete».

#### *Förtidspension för äldre förvärvsarbetande*

Riksförsäkringsverkets förslag att äldre förvärvsarbetande skall få ökade möjligheter att efter individuell prövning erhålla förtidspension hälsas med tillfredsställelse av praktiskt taget samtliga remissinstanser som yttrat sig om denna del av utredningen.

*KSA-utredningen* framhåller att erfarenheterna under utredningens arbete visar att kvarstående arbetsförmåga som i pensionsbeslut motiverat partiell pension ofta måste anses fiktiv och att detta i särskilt hög grad gäller de äldre. Liknande erfarenheter har gjorts i fråga om halv sjukpenning till arbetslösa. Nedsättning från hel till halv sjukpenning under arbetslöshet medför ej sällan endast en partiell övervältring av stödansvaret från allmän försäkringskassa till arbetslöshetskassa. Utredningen tillstyrker därför att de pensionssökande får hel förtidspension.

*Arbetsmarknadsstyrelsen* påpekar att bakgrunden till förslaget varit att reformen i första hand skulle komma dem till del som haft fysiskt eller psykiskt påfrestande arbete eller som måste sluta arbeta till följd av företagsnedläggning eller dylikt och som med hänsyn till åldern inte anser sig kunna orka med en omställning till nytt arbete. Styrelsen är angelägen om att kretsen av personer som skall anses ha haft mera stadigvarande utkomst av förvärvsarbete inte begränsas alltför snävt i tillämpningsföreskrifter.

*Statens handikappråd* förutsätter att arbetsmarknadsorganens omdöme om sannolikheten av en arbetsplacering skall vara välgrundat och vid behov

dokumenterat genom försök till arbetsplacering. Det är nämligen utomordentligt angeläget att tillämpningen inte blir sådan, att det i praktiken blir en sänkning av gränsen för ålderspensionering och inte en vidgning av området för förtidspensionering. En sådan skulle inte enbart vålla stor och onödig samhällsekonomisk belastning utan även ha en negativ effekt ur hälsosynpunkt. Även *Svenska försäkringsbolags riksförbund* och *SPP* framhåller att riksförsäkringsverkets förslag utgör ett avgjort bättre alternativ än en allmän sänkning av pensionsåldern.

*LO* anser att möjligheten till förtidspension för arbetstagare som uppnått 63 års ålder bör vara knuten till arbets- och arbetsmarknadssituationen och inte till den medicinska bedömningen. Under förutsättning att verkets förslag verkligen leder till en sådan utvidgad rätt för de äldre till förtidspension som organisationen förordat, är dock organisationen beredd att acceptera detta. Organisationen understryker att arbetsgivarna alltjämt måste känna ansvar för sina anställda samt att arbetsuppgifter och arbetsplatser i större utsträckning än för närvarande måste anpassas även till den äldre arbetskraften. Även *Sveriges läkarförbund* understryker att reformen inte får leda till att angelägna åtgärder, i syfte att bevara äldre människor med nedsatt arbetsförmåga i arbetslivet, eftersätts.

Vissa remissinstanser redovisar synpunkter på innebörden av uttrycket äldre arbetstagare.

*Statens handikappråd*, *SAF*, *KSA-utredningen* och *Försäkringskasseförbundet* framhåller värdet av att riksförsäkringsverket inte föreslagit en fast gräns vid 63-årsåldern. *Svenska kommunförbundet* anför att motiv för en lägre åldersgräns för begreppet äldre är t. ex. 60-årsgränsen för äldrestöd åt arbetslösa. Då det är mycket sällsynt att personer över 60 år deltar i omskolningskurser förefaller det meningslöst att ha kvar skyldigheten för pensionssökande över 60 år att genomgå särskild utbildning. Förbundet föreslår därför att begreppet äldre bör avse personer vilka är 60 år och däröver. *SACO* anser — under hänvisning till att anpassningssvårigheter har konstaterats redan från 40 års ålder — att anledning föreligger till en mjuk tillämpning av åldersgränsen vid beviljande av förtidspension.

Riksförsäkringsverkets förslag om eftergift av skyldigheten att gå igenom särskild utbildning möter ingen erinran från remissinstanserna.

*SAF* betecknar verkets förslag om avstående från kravet på försök till arbetsplacering som mycket långtgående. Länsarbetsnämnderna får uppenbarligen en nyckelställning. Enligt föreningens mening kan det i dessa fall vara motiverat att i större utsträckning än annars bevilja sjukbidrag i stället för förtidspension. Övriga remissinstanser reser inga invändningar mot verkets förslag.

Då det gäller att avgöra om visst arbete kan anses lämpligt för en försäkrad bör enligt riksförsäkringsverkets förslag synpunkter få anläggas liknande dem som kommit till uttryck inom arbetslöshetsförsäk-

ringen. *KSA-utredningen* biträder denna uppfattning och understryker betydelsen av att bedömningen blir i huvudsak densamma inom båda stödformerna. Utredningen förutsätter att den modifierade innebörd av begreppet lämpligt arbete som kan bli följden av utredningens förslag kommer att bli vägledande också på förtidspensioneringens område. Utredningen anser vidare att verkets förslag vinner i värde genom att avgränsning ej sker till i förväg bestämda yrkes- eller befolkningsgrupper.

Riksförsäkringsverkets åsikt att det är motiverat att se på åldersförändringarna på ett annat sätt än nu mottas med tillfredsställelse av remissinstanserna. *SACO* framhåller att organisationen delar verkets uppfattning att man i framtiden sannolikt får godta den försäkrades egen uppgift att han inte orkar med sitt arbete.

I några remissyttranden anförs synpunkter på den föreslagna lagtexten.

Enligt *KSA-utredningen* bör de föreslagna ändringarna uttryckas så att bedömningen främst skall »avse den försäkrades förmåga att bereda sig fortsatt inkomst genom sådant för honom tillgängligt arbete som han tidigare utfört eller som eljest är lämpligt för honom».

*Folksam* anser att en vidgning av förtidspensioneringen för de äldre arbetstagarna inte kan ske inom ramen för nuvarande bestämmelser och förordar att en särskild förtidspension — alltid hel förtidspension — skall utgå för arbetstagare som fyllt 63 år. Liknande synpunkter anförs av *Svenska försäkringsbolags riksförbund* och *SPP* som anser att hänsyn till samordningen med privat försäkring gör det angeläget att sådan förtidspension ges en speciell benämning.

### *Omprövning av pensionsrätt*

En enhällig remissopinion finner riksförsäkringsverkets förslag om förenklat förfarande att återfå indragen eller reducerad förtidspension vara en positiv förändring. *LO* understryker att förvärvsarbete som leder till inkomst vid sidan av förtidspension i inget fall på grund av indragning får leda till en sammanlagd inkomst under pensionsnivå.

*Försäkringskasseförbundet*, *KF* och *statens handikappråd* påpekar i detta sammanhang att det inte beaktats att en förtidspensionär med tilläggs-pension ofta kan erhålla väsentligt lägre inkomst vid försök till förvärvsarbete än han haft före pensioneringen och att detta kan ge upphov till sämre genomsnittlig pensionspoäng. Riksförsäkringsverkets förslag måste därför justeras så att resultatet av en tids förvärvsarbete med lägre inkomst än under tidigare pensionspoängår inte blir en lägre pensionsinkomst vid återtagande av pensionärsställning.

Några remissinstanser berör frågan om kompensation till pensionärer som gjort förtida uttag av ålderspension för de negativa konsekvenserna av sådant uttag.

Enligt *socialstyrelsen* synes riksförsäkringsverkets utredning visa att samband föreligger mellan frekvensen av förtida uttag och tillgången till lämpligt arbete. Med hänsyn härtill och då uttagen i stor utsträckning görs av personer med låg genomsnittslön bör speciella åtgärder vidtas för att kompensera dessa pensionstagare. *SAF* och *Sveriges industriförbund* har liknande uppfattning och anser det angeläget att översyn företas av reglerna om förtida uttag i syfte att utmönstra sådana bestämmelser som inte är oundgängligen nödvändiga för att åstadkomma pensionsrättvisa.

Om riksförsäkringsverkets förslag genomförs kan enligt *RLF:s* mening systemet med förtida uttag avvecklas. Det är uppenbart att systemet redan missgynnar flertalet och i framtiden nästan alla.

*Försäkringskasseförbundet* påpekar att förtida uttag i många fall utgjort ett alternativ för dem som enligt nuvarande lagstiftning ej kunnat få förtidspension. Därtill kommer att informationen om konsekvenserna av förtida uttag tidigare varit bristfällig. Förbundet finner det angeläget att frågan om kompensationen får en positiv lösning.

### *Halv förtidspension*

Riksförsäkringsverkets förslag att den som har sin arbetsförmåga nedsatt med mellan hälften och två tredjedelar skall erhålla halv förtidspension godtas av samtliga remissinstanser.

*Statens handikappråd* påpekar att tröskelproblemet blir större mellan dem som befinner sig på gränsen till halv arbetsoförmåga och dem som har denna nedsättning. Rådet understryker därför att effektivt arbetsmarknadsstöd måste sättas in för dessa personer.

Arbetssökande som har sin arbetsförmåga nedsatt i mindre grad än som fordras för två tredjedels förtidspension men likväl med minst hälften bör enligt *KSA-utredningen* anses uppfylla den allmänna förutsättningen arbetsför för kontant arbetsmarknadsstöd. För dessa blir arbetsmarknadens rekryteringspolitik och effektiviteten i samhällets arbetsmarknadsåtgärder avgörande för möjligheterna att skapa den tänkta kombinationen av arbetsinkomst och pension.

### *Pensionsdelegationerna*

Riksförsäkringsverkets förslag om utökning av antalet ledamöter i pensionsdelegationerna och sättet för utseende av dessa får ett blandat mottagande hos remissinstanserna. Förslaget får emellertid stöd från flertalet.

För riksförsäkringsverkets förslag uttalar sig *socialstyrelsen*, *arbetsmarknadsstyrelsen*, *statens handikappråd*, *pensionsförsäkringskommittén*, *KSA-utredningen*, *Svenska landstingsförbundet*, *Svenska kommunförbundet*, *KF*, *TCO*, *Kommunernas pensionsanstalt*, *De erkända arbetslöshetskassornas samorganisation*, *SPP*, *Svenska försäkringsbolags riksförbund* och *Folksam*.

*KSA-utredningen* uttalar att förslaget innebär en rationell anordning inte

bara för delegationernas verksamhet utan även för den eftersträfvade samverkan i trygghetssystemet. Kunskaper från arbetsmarknad och erfarenhet av vad som där är möjligt bör få säkrat inflytande på delegationernas bedömningspraxis. Möjligheterna att täcka olika behov av sakkunskap kan utvidgas på ett värdefullt sätt om förslaget beträffande suppleanternas tjänstgöring genomförs.

*Pensionsförsäkringskommittén* framhåller önskvärdheten av att personer med ingående kännedom även om kvinnors arbetsförhållanden i högre grad än nu ingår i delegationerna. Sådana personer saknas i alltför hög grad i de nuvarande delegationerna.

Ett direkt avstyrkande av riksförsäkringsverkets förslag kommer från *Försäkringskassese förbundet*. Förbundet kan ej finna att motiven för en utökning av antalet ledamöter i delegationerna är övertygande. Enligt verkets utredning har delegationerna med nuvarande sammansättning fungerat väl. Den omständigheten att arbetsmarknadsmässiga faktorer ej tillmätts önskvärd betydelse i pensionsbedömningen har ej berott på bristande kunskap om arbetsmarknadsförhållandena utan på lagstiftningens nuvarande utformning. Det torde inte vara någon överdrift att säga att de nuvarande ledamöterna i pensionsdelegationerna besitter den kunskap i arbetsmarknadsfrågor som är nödvändiga för att intentionerna med den föreslagna lagstiftningen skall kunna fullföljas. Därtill kommer att försäkringskassorna har ett välutvecklat samarbete med arbetsmarknadsmyndigheterna bl. a. i de s. k. samarbetslagen. Vidare är en representant för länsarbetsnämnden regelmässigt närvarande vid delegationernas sammanträden. Genom detta samarbete, som naturligtvis kan utvecklas om det visar sig nödvändigt, torde behovet av arbetsmarknadsinformation i varje enskilt pensionsfall kunna tillgodoses. Om verkets förslag beträffande vidgad förtidspension genomförs kommer pensionsdelegationernas arbete att öka kraftigt. Med hänsyn härtill bör eventuella ändringar i pensionsdelegationernas sammansättning och arbetsformer ta sikte på att effektivisera handläggningen av ärendena. En utökning av antalet ledamöter skulle motverka sådana strävanden.

*LO* och *Svenska landstingsförbundet* ifrågasätter om inte representanter från arbetsmarknadsverket borde ingå som ledamöter i delegationerna. *LO* finner emellertid att en sådan utökning skulle innebära att delegationerna skulle få en oformlig storlek med flera nackdelar. Organisationen anser då i stället att starka skäl talar för att antalet ledamöter i delegationerna begränsas till fem — ordförande utsedd av Kungl. Maj:t, två ledamöter utsedda av landsting eller stad utanför landsting samt två från arbetsmarknadens organisationer utsedda av riksförsäkringsverket. Därvid skulle vinnas att läkarna — med samma rådgivande status som tjänstemannen från länsarbetsnämnden — skulle kunna alternera med hänsyn till aktuellt behov av särskild expertis. En liknande uppfattning redovisas av *TCO*.

*Arbetsmarknadsstyrelsen* finner det motiverat att länsarbetsnämnden blir direkt företrädd i delegationerna genom att en tjänsteman med särskild erfarenhet i arbetsvårdsfrågor ingår som ledamot.

*SAF* och *Sveriges industriförbund*, vilka inte reser några invändningar mot att antalet ledamöter i delegationerna utökas, anför synpunkter på vilka personer som skall ingå i delegationerna. Föreningen och förbundet ifrågasätter verkets synsätt att det är naturligt att främst representanter för löntagarorganisationerna ingår i delegationerna. Medverkan i delegationerna avser inte intressebevakning utan syftar till att bredda den erfarenhetsbakgrund, som delegationerna bör ha. Enligt föreningen och förbundet är det uppenbart, att en representant för de lokala arbetsgivarna kan ge delegationen kanske rentav mer information om den lokala arbetsmarknadens möjligheter än löntagarrepresentanterna. Mot denna bakgrund anser föreningen och förbundet att paritet mellan arbetsgivarsidan och löntagarsidan i pensionsdelegationen är det naturliga och förutsätter att så blir fallet i de flesta delegationer. Föreningen och förbundet kan dock till nöds acceptera att arbetsgivarsidan i någon eller några delegationer blir representerad enbart genom suppleant. En ovillkorlig förutsättning härför är att suppleanten alltid kallas till delegationens sammanträden även när båda de ordinarie ledamöterna är närvarande.

*SACO* har inte någon erinran mot att delegationerna utökas men anser att arbetsmarknadens parter själva skall utse sina representanter. Organisationen påpekar därjämte att det inom ramen för den begränsade partsrepresentationen torde bli svårt att få alla berörda intressen företrädda.

Sistnämnda synpunkt ligger till grund för *RLF:s* uttalande att det är nödvändigt att även småföretagaregruppen blir representerad. Enligt förbundets mening bör två representanter finnas för de anställda och vardera en för arbetsgivare och egna företagare — inbegripet jordbrukare. Detta kan uppnås genom att landstinget får utse fyra representanter med rekommendation att det bör tillses att två av dessa skall företräda löntagargruppen, en arbetsgivargruppen och en gruppen egna företagare.

*Socialstyrelsen* framhåller att ett socialmedicinskt synsätt i ökad utsträckning borde tillämpas vid försäkringskassornas utredningar och ställningstaganden, särskilt beträffande rehabiliteringsärenden. En av pensionsdelegationernas ledamöter borde därför vara särskilt sakkunnig på socialvårdens område. Styrelsen föreslår att en sådan representant utses av styrelsen. Även *Folksam* anser att expertis från medicinsk och arbetsvårdande rehabilitering borde knytas till pensionsdelegationerna.

*Statens handikappråd* ifrågasätter om inte också handikapprörelsen borde vara representerad.

*De erkända arbetslöshetskassornas samorganisation* påpekar att det av riksförsäkringsverkets förslag ej framgår om ledamöterna skall utses efter

verkets bedömning och val eller om vissa organisationer skall tilldelas förslagsrätt. *LO* förutsätter att organisationen kommer att få förslagsrätt vad gäller en ledamot och en suppleant.

*Västmanlands läns allmänna försäkringskassa* har i sitt yttrande till försäkringskassaförbundet fäst uppmärksamhet på att riksförsäkringsverkets förslag i fråga om suppleanter inte synes ha beaktats vid utformningen av förslaget till ny lydelse av 18 kap. 20 § andra stycket AFL.

### *Ikraftträdande och kostnader*

De remissinstanser som yttrat sig beträffande i k r a f t t r ä d a n d e t av de nya reglerna tillstyrker verkets förslag. *LO* finner den föreslagna reformen ytterst angelägen och förutsätter att den kan träda i kraft föreslagna dag.

*RLF* konstaterar att riksförsäkringsverket inte gjort några omfattande försök att mera noggrant bedöma de ekonomiska konsekvenserna av sina förslag. Riksförbundet har ej blivit övertygat om att statsverkets reella kostnader för reformen skulle komma att uppgå till de i utredningen angivna. Det är inte osannolikt att reformen innebär en kostnadsminskning för statsverket. På kort sikt torde en utvidgad förtidspensionering ej heller medföra några nämnvärda samhällsekonomiska konsekvenser. Enligt riksförbundets bedömning har tillämpningen i pensionsdelegationerna redan närmat sig vad som verket nu föreslår, varför reformens effekt på kort sikt blir betydligt mindre än vad som antagits. Däremot torde de långsiktiga effekterna av utvidgningen bli ganska stora, eftersom det då inte enbart gäller individens önskemål.

*Pensionärernas riksorganisation* anser det oriktigt att kostnaden för förtidspensionering på grund av arbetslöshet skall belasta folkpensionerna. Den bör i stället hänföras till arbetslöshetsförsäkringen och kostnaderna uttas genom ökat statsbidrag och ökade arbetsgivaravgifter.

## **Departementschefen**

### *Allmänna synpunkter*

Utvecklingen inom arbetslivet kännetecknas av snabba förändringar. Rationaliseringen och den pågående tekniska utvecklingen inom produktionen medför ofta ökade påfrestningar för de anställda. Samtidigt framkallar omstruktureringen inom näringslivet en ökad rörlighet på arbetsmarknaden. Denna utveckling skapar särskilda problem för många äldre arbetstagare.

Mot bakgrunden härav framställde *LO* i en skrivelse till Kungl. Maj:t i januari 1969 krav på utredning om ökade möjligheter till förtidspension för äldre arbetstagare. Samtidigt hemställdes om en översyn av invaliditetsbedömningen i allmänhet inom förtidspensioneringen.

Den begärda utredningen uppdrogs åt riksförsäkringsverket. På grundval av det utredningsarbete som verket med anledning härav utfört har verket föreslagit en utvidgning av rätten till förtidspension med tyngdpunkten lagd på att öka möjligheterna för äldre förvärvsarbetande att få pension. Riksförsäkringsverkets förslag har rönt ett mycket positivt mottagande under remissbehandlingen. Jag kommer i det följande att förorda reformer som ansluter sig till vad verket föreslagit.

Genom de nya reglerna skapas väsentligt bättre möjligheter än nu för äldre förvärvsarbetande att få en full pension från den allmänna försäkringen före 67 års ålder. Efter individuell prövning skall förtidspension kunna utgå till personer med tungt eller pressande arbete vilka på grund av bristande krafter har svårt att orka med sina arbetsuppgifter och därför önskar gå i pension. Särskild hänsyn skall därvid tas till svårigheterna för dem som friställs på arbetsmarknaden att få annat lämpligt arbete.

Frågan om en sänkning av pensionsåldern har tilldragit sig stor uppmärksamhet i den allmänna debatten under senare tid. Den vidgning av förtidspensioneringen som nu föreslås kommer att ge stora grupper förvärvsarbetande avsevärt ökade möjligheter att få full pension från en tidigare tidpunkt. Det vägledande för de nya bestämmelserna är att de som bäst behöver en tidigare pension främst skall komma i åtanke. Inom en given kostnadsram kan man genom den individuella prövningen gå längre ner i åldrarna än om man i stället väljer att generellt sänka pensionsåldern.

Även om de nya reglerna kommer att innebära en tillfredsställande lösning av pensionsfrågan för många, är jag medveten om att det även efter genomförandet av denna reform kommer att kvarstå önskemål om ändringar i fråga om pensionsåldern inom den allmänna pensioneringen i framtiden. Härvid möter man betydande problem där kostnadsfrågan spelar en dominerande roll och där en avvägning måste ske mot andra angelägna reformkrav. De vidare överväganden rörande pensionsåldern som nu bör komma till stånd sker lämpligen inom ramen för en parlamentariskt sammansatt utredning. Jag avser att inhämta Kungl. Maj:ts bemyndigande att tillkalla en sådan utredning med uppdrag att utreda frågan om pensionsåldern inom den allmänna försäkringen.

### *Förtidspension för äldre förvärvsarbetande*

Huvuduppgiften i riksförsäkringsverkets uppdrag har varit att utreda frågan om att öka möjligheterna för äldre förvärvsarbetande att efter individuell prövning få förtidspension. Verkets förslag mynnar också ut i att det skall bli lättare för den kategori det här rör sig om att få sådan pension. Detta skall åstadkommas genom en mildare invaliditetsbedömning. Kravet på nedsättning av arbetsförmågan i medicinskt hänseende mjukas upp och än större hänsyn än nu tas till svårigheterna att på grund av läget på ar-

betsmarknaden bereda de personer det här är fråga om lämpligt arbete. Enligt verkets förslag skall man för dem helt efterge skyldigheten att gå igenom omskolning och avstå från kravet på försök till arbetsplacering. Man bör vidare enligt verkets mening se på åldersförändringarna på ett annat sätt än nu. Såsom typfall i fråga om dem som främst skall omfattas av utvidgningen nämner verket dels en person som inte längre orkar med sitt arbete, dels en person som genom företagsnedläggelse mist sitt arbete. Dessa personer bör enligt verket få förtidspension om inte länsarbetsnämnden tämligen omgående bereder dem arbete utan omskolning eller anser utsikterna goda att kunna ordna sådant arbete. Enligt verkets förslag bör man som äldre räkna personer som fyllt 63 år, men detta får enligt verket inte uppfattas som en fast och undantagslös regel.

Liksom verket finner jag det nödvändigt och riktigt att de särskilt för den äldre arbetskraften kännbara följderna av förändringarna inom näringslivet i större utsträckning än f. n. beaktas vid bedömningen av rätt till pension. Jag förordar att verkets förslag genomförs och ansluter mig till de riktlinjer för invaliditetsbedömningen som verket dragit upp.

Jag delar verkets åsikt att någon fast åldersgräns inte skall föreskrivas för den mildare pensionsprövningen. Den angivna 63-årsgränsen får betraktas som en riktpunkt till ledning för tillämpningen men undantag skall kunna göras. Varje fall måste bedömas efter de föreliggande förhållandena där åldersfaktorn kommer in som ett men inte ensamt avgörande moment. Man bör utgå från en successivt liberalare bedömning vid ökande ålder. Redan nu innebär rådande praxis att relativt sett mindre krav ställs för rätt till förtidspension för dem som uppnått 60 års ålder. Detta är i och för sig bara en följd av tillämpningen av grundprincipen inom invaliditetsbedömningen att graden av nedsättning av arbetsförmågan skall bedömas mot bakgrunden av den försäkrades möjligheter att vid den nedsättning varom är fråga bereda sig inkomst av förvärvsarbete.

Den individuella prövningen i förtidspensionsärendena bör enligt min mening kunna utgöra en garanti för att de föreslagna bestämmelserna inte kommer att tillämpas så att i praktiken den allmänna gränsen för ålderspensioneringen sänks. Avsikten med reformen är ju, som framhållits, att ge en tidigare pension till dem som bäst behöver få en sådan.

Medlen för att uppnå den eftersträlvade trygghetsökningen för de äldre förvärvsarbetande bör såsom verket föreslagit vara bl. a. att efterge skyldigheten att gå igenom omskolning. Man skall också kunna avstå från kravet på försök till arbetsplacering när arbetsmarknadsorganen finner en arbetsplacering i mera stadigvarande arbete osannolik. Härigenom bör enligt min mening kunna uppnås att en stor del av de faktorer som f. n. av de äldre upplevs såsom otillfredsställande och som består i omställningssvårigheter, oro för alltför hög arbetstakt m. m. undanröjs.

Jag vill kraftigt betona att de föreslagna bestämmelserna inte får tillämpas så att man utesluter eller försämrar möjligheterna för de äldre förvärvsarbetande att fortsätta att arbeta. Den grundläggande principen bör vara valfrihet mellan att stå till arbetsmarknadens förfogande, varvid arbetsmarknadspolitiska åtgärder skall vidtas i vanlig ordning, eller att söka och, om förutsättningar därför föreligger, erhålla förtidspension. För att reformen inte skall få ogynnsamma verkningar är det av vikt att arbetsgivarna känner sitt ansvar för den äldre arbetskraften och inte tar möjligheterna till pension som förevändning för att friställa en person i stället för att begagna de medel som står till buds att ge honom lättnader i arbetet eller omplacera honom till annat arbete som passar honom bättre. En pensionering innebär normalt en standardsänkning i ekonomiskt hänseende och de nya reglerna får inte utnyttjas på ett sådant sätt att den enskildes valmöjligheter när det gäller fortsatt arbete försämrats. Det är alltid han själv som skall få avgöra om han vill ta ut pension.

Den pension det här rör sig om skall kunna utgå som hel pension eller som partiell pension. Det torde dock ligga i sakens natur att det i de allt övervägande fallen blir fråga om hel pension. Den äldre förvärvsarbetande som slutar sitt arbete av de skäl som tidigare berörts torde regelmässigt ha ytterst begränsade möjligheter att utnyttja sin återstående arbetsförmåga. Då sådana möjligheter saknas skall full förtidspension utgå.

Några remissinstanser har föreslagit att den pension som utgår inom ramen för de utvidgade möjligheterna för äldre förvärvsarbetande skall ges en särskild benämning. Mot bakgrund av att det i princip rör sig om samma pension som förtidspension i allmänhet och med beaktande av de avgränsningssvårigheter som skulle uppkomma anser jag emellertid inte att en sådan särskild beteckning bör införas.

### *Förtidspension i allmänhet*

Vid sidan av huvuduppgiften har riksförsäkringsverket haft att undersöka frågan om rätten till förtidspension i allmänhet. Verket föreslår en viss uppmjukning av praxis. Även i orter med differentierat näringsliv skall man ta hänsyn till svårigheterna för medicinskt handikappade att få arbete. Förtidspension bör enligt verket kunna beviljas med bortseende från arbetsförmåga som inte går att praktiskt utnyttja till förvärvsarbete. En förutsättning bör dock enligt verket vara att det i dessa fall — i motsats till vad som skall gälla beträffande den äldre arbetskraften — gjorts försök med arbetsplacering under högst ett till två år. Verket har vidare förordat ändrade grunder för invaliditetsbedömningen i fråga om hemarbetande husmödrar.

Även denna del av riksförsäkringsverkets förslag har fått ett positivt mottagande under remissbehandlingen. Från enstaka remissinstanser har

dock framförts farhågor dels för att försäkrade kan komma att utsättas för påverkan som leder till ofrivillig pensionering, dels för att en utvidgad förtidspensionering av yngre personer kan få negativa följder.

Jag vill i anledning av vad som anförts under remissbehandlingen understryka att förslaget om vidgade möjligheter att få förtidspension inte innebär någon ändring vad avser den grundläggande målsättningen vid invaliditetsbedömning för förtidspension i allmänhet. Härvidlag skall således avsikten alltjämt vara att söka återinpassa den försäkrade i förvärvslivet.

I likhet med riksförsäkringsverket anser jag att arbetsmarknadsmässiga hänsyn i större utsträckning än vad nu ibland är fallet bör få inverka vid invaliditetsbedömningen. Enligt min mening bör det inte finnas fog för betänkligheter mot verkets förslag, eftersom försök med arbetsplacering av den försäkrade i dessa fall förutsätts under en tid av upptill ett till två år. Såsom anförts under remissbehandlingen bör enligt min mening försiktighet alltjämt iakttas i fråga om beviljande av förtidspension åt yngre personer. I sådana fall framträder självfallet kravet på återinpassning i förvärvslivet särskilt starkt.

I praxis tar man f. n. vid invaliditetsbedömningen beträffande handikappade husmödrar hänsyn till förvärvsarbete som de tidigare utfört men genom invaliditeten inte kan fortsätta. Däremot tar man i andra fall inte särskild hänsyn till att invaliditeten hindrar en husmor från möjligheten att ta förvärvsarbete utom hemmet. Jag är av den uppfattningen att den nuvarande tillämpningen många gånger kan synas väl restriktiv. En viss uppmjukning av invaliditetsbedömningen bör därför komma till stånd. Den bör åstadkommas på så sätt att inom ramen för nuvarande bedömningsgrunder större generositet iakttas vid prövning av husmödrars rätt till förtidspension. Samma bedömningsgrunder som för husmödrar bör såsom påpekats av ett par remissinstanser gälla för hemarbetande make.

Invaliditetsbedömningen vid sådana psykiska sjukdomar som betecknas som neuroser eller psykopati skapar stora svårigheter. Riksförsäkringsverket har berört problemet under hänvisning till ett av socialstyrelsen den 9 september 1969 avgivet yttrande.

För egen del vill jag här framhålla att en viss förskjutning synes ha skett i det psykiatriska betraktelsesättet av neuros- och psykopatifallen. Försiktighet måste emellertid fortfarande iakttas vid invaliditetsbedömningen i hithörande fall. Innan förtidspension beviljas måste stora ansträngningar göras att behandla och rehabilitera den försäkrade. Möjligheterna till omplacering efter eventuell omskolning måste ingående prövas. Härvid bör i enlighet med vad riksförsäkringsverket anfört en förutsättning för beviljande av förtidspension vara att resultatlösa försök med omplacering gjorts under en tid av ett till två år. Ovisshet vid bedömningen vad

avser sjukdomens varaktighet eller möjligheterna till rehabilitering torde såsom f. n. ofta böra resultera i att förmånerna från den allmänna försäkringen utgår i form av sjukbidrag.

I anslutning till vad som anförts under remissbehandlingen vill jag särskilt understryka vikten av att det redan nu förekommande samarbetet mellan försäkringskassorna och arbetsmarknadsmyndigheterna ytterligare utvecklas.

### *Omprövning av pensionsrätt*

Riksförsäkringsverket har föreslagit ett förenklat förfarande för att återfå indragen eller reducerad förtidspension. Enligt verkets förslag skall det räcka att den försäkrade till försäkringskassan ger in en ansökningsblankett, som innehåller upplysning att förvärvsarbete upphört samt en försäkran att övriga förhållanden är oförändrade sedan han beviljades pension.

Det föreslagna förfarandet har rönt allmänt gillande under remissbehandlingen och jag förordar att det införs. Såsom verket framhållit bör det stå öppet främst för äldre förvärvsarbetande. Vidare delar jag verkets uppfattning att ny ansökan bör krävas i fall där den ursprungliga pensionen beviljats för längre tid tillbaka än tre år. Jag vill i anledning av vad LO anfört framhålla att förslaget i denna del har sin grund i strävan att tillgodose trygghetskraven från förtidspensionerade personer som vill göra försök med förvärvsarbete efter pensioneringen. Vad som eftersträvas är en smidig övergång till egen försörjning resp. ett snabbt stöd då försök till förvärvsarbete misslyckats. Någon lagändring behövs inte för att det föreslagna förfarandet skall kunna tillämpas.

Såsom några remissinstanser påpekat torde förtidspensionärer vid försök till förvärvsarbete ofta erhålla lägre inkomster än under tidigare yrkesverksamma år. Enligt min mening bör emellertid nu gällande bestämmelser för beräkning av antagandeponang och pension utgöra tillfredsställande skydd för att resultatet av en tids förvärvsarbete inte blir en lägre pension när den försäkrade senare åter går i pension. I all synnerhet gäller detta äldre förvärvsarbetande.

### *Förtida uttag m. m.*

Vissa försäkrade, som gjort förtida uttag av ålderspension, skulle förmodligen om de inte gjort sådant uttag kommit att bli berättigade till förtidspension i enlighet med de föreslagna nya reglerna med vidgade möjligheter för äldre förvärvsarbetande att få förtidspension. Under remissbehandlingen har från en del håll framhållits önskvärdheten av någon form av kompensation till dessa försäkrade.

Jag delar uppfattningen att en lösning av detta problem framstår som

önskvärd. De som gjort förtida uttag har inte kunnat förutse de kommande ökade möjligheterna till förtidspension. För att så långt som möjligt skapa rättvisa åt dessa bör möjligheter öppnas för dem att gå över till förtidspension.

Mot bakgrunden av det anförda förordar jag att en försäkrad som gjort förtida uttag av ålderspension skall kunna återkalla det förtida uttaget för att i stället — om förutsättningar därtill föreligger — övergå till förtidspension. Rätten att återkalla förtida uttag bör dock enligt min mening inte begränsas till de fall då den försäkrade övergår till att lyfta förtidspension. Sådan återkallelse bör kunna ske även utan samband med att förtidspension beviljas. Härigenom kan det — med de pensionsberäkningsregler jag förordar i det följande — komma att te sig mer lockande för en försäkrad att acceptera ett arbetstillfälle som uppkommit efter det han gjorde sitt förtida uttag. Jag föreslår vidare att kvinna, som gjort förtida uttag och som därefter blir änka, efter återkallelse av det förtida uttaget skall kunna få änkepension.

Om förtida uttag av ålderspension efter återkallelse upphör, bör därefter utgående pension — änkepension från folkpensioneringen, förtidspension eller ålderspension — minskas endast med hänsyn till den tid förtida uttag av ålderspension har ägt rum före avbrottet. Däremot bör ingen reducering ske för tiden mellan avbrottet och 67-årsåldern. Detta innebär att den som övergår från förtida uttag till förtidspension eller änkepension får en höjd pension. Vad som därefter fattas i full pension blir beroende av hur många månader den försäkrade åtnjutit ålderspension i anledning av det förtida uttaget. Jämfört med tidigare får den försäkrade också den fördelen att kommunalt bostadstillägg samt — såvitt avser förtidspension — hustrutillägg och barntillägg kan utgå under tiden fram till 67-årsåldern. Om den försäkrade, efter förtida uttag av ålderspension och efter det han återkallat sådant uttag utan att övergå till förtidspension, väljer att uppskjuta nytt uttag av ålderspension till senare tillfälle än då han fyller 67 år, kommer hans på grund av det förtida uttaget reducerade pension att öka med hänsyn till den tid som förflyter efter 67-års månaden till dess uttag av ålderspension senare äger rum.

Den som återkallat förtida uttag av ålderspension bör ha möjlighet att ånyo ta ut ålderspension före 67 års ålder med den reduktion som följer av det tidigare uttaget och av att det senare uttaget sker före 67 år. För att undvika missbruk av systemet bör dock rätten till återkallelse för den försäkrade begränsas så att han kan göra återkallelse endast en gång.

#### *Halv förtidspension*

Riksförsäkringsverket har föreslagit att den som har sin arbetsförmåga nedsatt med mellan hälften och två tredjedelar skall få halv förtidspension. För detta fall utgår f. n. en tredjedel av hel pension.

Samtliga remissinstanser har godtagit riksförsäkringsverkets förslag och jag förordar att det genomförs. Genom lagändringen öppnas såsom riksförsäkringsverket anfört bättre möjligheter till tillfredsställande kombinationer av arbetsinkomst och partiell pension.

### *Pensionsdelegationerna*

Enligt riksförsäkringsverkets förslag skall pensionsdelegationerna utökas med två ledamöter som skall ha särskild erfarenhet av arbetsförhållanden. Dessa ledamöter skall enligt förslaget utses av verket efter kontakter med arbetsmarknadens organisationer.

Under remissbehandlingen har riksförsäkringsverkets förslag mött erinringar på en del håll. Det övervägande antalet remissinstanser har emellertid tillstyrkt verkets förslag. Övriga yttranden innehåller varierande synpunkter och önskemål.

Försäkringskasseförbundet har avstyrkt riksförsäkringsverkets förslag under motivering att sakkunskap i arbetsmarknadsfrågor redan finns tillgänglig i pensionsdelegationerna med deras nuvarande sammansättning samt att en utökning av antalet ledamöter motverkar effektiviseringen av handläggningen.

Jag har för egen del förståelse för försäkringskasseförbundets farhågor för att en utökning av antalet ledamöter kan komma att från administrativ synpunkt tynga arbetet i pensionsdelegationerna. Med hänsyn till de stora arbetsuppgifter som ligger på delegationerna bör en sådan utveckling så långt möjligt undvikas. Jag anser emellertid att sådana fördelar kan vara att hämta ur ett genomförande av verkets förslag att jag vill förordad det. Vad några remissinstanser föreslagit om att läkarna i delegationerna bör få ställning av rådgivare och inte som ledamöter kan jag inte biträda. Flertalet av delegationernas ärenden — som förutom förtidspensionsärenden innefattar frågor om invaliditetstillägg, invaliditetsersättningar och vårdbidrag — kommer alltjämt att innefatta medicinska bedömningar av sådan karaktär att jag anser att läkarna fortfarande bör ingå som ledamöter.

Statskontoret har i sin utredning Arbetsmarknadsverket och arbetsmarknadspolitiken (SOU 1968: 60) föreslagit att arbetsvårdsrepresentanter bör ingå i pensionsdelegationerna. Samma uppfattning har redovisats i några remissyttranden.

Enligt gällande bestämmelser har företrädare för länsarbetsnämnden rätt att delta i pensionsdelegations sammanträde. Ett nära samarbete mellan försäkringskassorna och arbetsvårdsorganen förutsätts därutöver, som jag tidigare framhållit, alltid ske. Med hänsyn härtill och mot bakgrunden av att ytterligare sakkunskap om arbetsmarknadsfrågor kommer att tillföras delegationerna genom representanter från arbetsmarknadens organisationer bör enligt min mening kravet på insikter om arbetsmarknadsförhållanden bli väl tillgodosett. Någon sådan utökning av pensionsdelegationer

5 — *Bihang till riksdagens protokoll 1970. 1 saml. Nr 66*

nera som statskontoret föreslagit bör därför inte ske. Inte heller anser jag mig kunna tillmötesgå andra under remissbehandlingen framförda synpunkter på valet av ledamöter i pensionsdelegationerna genom att ta in ytterligare regler i lagen om delegationernas sammansättning.

Jag vill betona att de ledamöter som ingår i delegationerna inte skall betraktas som partsrepresentanter med uppgift att bevaka det ena eller det andra intresset. Ledamöternas funktion är att tjänstgöra som sakkunniga bedömare av de föreliggande ärendena.

Suppleanterna i pensionsdelegationerna bör — såsom f. n. — vara personliga. Det framgår av 18 kap. 10 § AFL att möjlighet föreligger att inkalla annan suppleant än den personlige om även denne är förhindrad att tjänstgöra.

### *Kostnader och ikraftträdande*

Det är inte möjligt att göra några mer preciserade beräkningar av kostnaderna i anledning av de föreslagna reformerna rörande förtidspensioneringen. Riksförsäkringsverket har beräknat ökningen av pensionskostnaderna under första året till omkring 50 milj. kr. för folkpensioneringen och 50 milj. kr. för tilläggs pensioneringen. Dessa belopp bör läggas till grund för underlaget vid anslagsberäkningen.

Bestämmelserna bör såsom riksförsäkringsverket föreslagit träda i kraft den 1 juli 1970.

### *ATP för lön från utländska beskickningar*

Från främmande makters beskickningar i Sverige har uttryckts önskemål om att möjlighet skall införas för utlänningar att på samma villkor som svenska medborgare få tillgodoräkna lön från utländska beskickningar, konsulat och enskilda beskicknings- eller konsulatsmedlemmar såsom pensionsgrundande för ATP. Riksförsäkringsverket har mot bakgrunden härav den 15 januari 1970 inkommit med förslag till en lagändring för att öppna en sådan möjlighet.

Jag finner det skäligt att de önskemål som framförts nu tillmötesgås genom att — i enlighet med vad riksförsäkringsverket föreslagit — den möjlighet som f. n. finns för utländsk beskickning att genom att avge en särskild förbindelse till riksförsäkringsverket göra lön till svensk medborgare pensionsgrundande utsträcks till att avse även utländska medborgare. En sådan förbindelse medför skyldighet för beskickningen att erlagga avgifter för den lön som avses. Författningstekniskt bör frågan lösas så, att en del av nuvarande bestämmelser i 11 kap. 2 § tredje stycket AFL bryts ut och tillsammans med de nytillkommande bestämmelserna får bilda två nya stycken av paragrafen.

Förbindelser av de olika slag, som avses i lagrummet i dess nu gällande lydelse, måste enligt praxis och i enlighet med uttalanden vid lagens tillkomst avse samtliga svenska medborgare som sysselsätts i den verksamhet som anges i förbindelsen. Förbindelse godtas sålunda inte om den anges omfatta endast viss person.

Beträffande kraven på en förbindelses generella omfattning bör det, såsom riksförsäkringsverket anfört, inte få förekomma att beskickning, som inte avgett förbindelse avseende svenska medborgare i viss verksamhet, avger motsvarande förbindelse avseende enbart utlänningar. Endast förbindelse, som avser antingen enbart svenska medborgare eller såväl svenska medborgare som utlänningar, bör godtas. Beträffande verksamhetens omfattning får kravet på en förbindelses generella avfattning anses uppfyllt, om förbindelsen avser samtliga beskicknings- eller konsulatsmedlemmar av en viss kategori, t. ex. beskicknings eller lönat konsulats tjänstepersonal eller också samtliga beskicknings- eller konsulatsmedlemmars privattjänare. Däremot bör förbindelse avseende endast en viss angiven beskicknings- eller konsulatsmedlems privattjänare inte godtas.

De nya bestämmelserna bör träda i kraft den 1 juli 1970 men bör få tillämpas även på lön som hänför sig till första halvåret 1970. Inkomst för hela år 1970 kommer därigenom att kunna omfattas av de nya bestämmelserna.

### Upprättade lagförslag

I enlighet med det anförda har inom socialdepartementet upprättats förslag till

- 1) lag om ändring i lagen (1962: 381) om allmän försäkring,
- 2) lag om ändring i lagen (1969: 205) om pensionstillskott.

Förslagen torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga*.<sup>1</sup>

### Specialmotivering

Utöver vad jag tidigare anfört bör följande nämnas angående de föreslagna ändringarna.

#### 1) Lagen om allmän försäkring

2 kap.

4 §.

De nuvarande beteckningarna på de borgerliga primärkommunerna — landskommun, köping och stad — skall enligt statsmakternas beslut den

---

<sup>1</sup> Bilagan, som frånsett vissa redaktionella ändringar är likalydande med de vid propositionen fogade förslagen, har utslutits här.

1 januari 1971 ersätts med den enhetliga beteckningen kommun. Samtidigt ersätts beteckningarna på de beslutande kommunala organen — kommunalfullmäktige och stadsfullmäktige — med beteckningen kommunfullmäktige. Reformen föranleder justeringar i denna paragraf och i 18 kap. 1, 7, 14, 16, 17 och 20 §§.

## 6 kap.

### 1 §.

Paragrafens nya tredje stycke innehåller bestämmelsen om rätt för försäkrad som gjort förtida uttag av ålderspension att avbryta sådant uttag. Förutsättningar för att ålderspensionen skall upphöra att utgå är att den försäkrade gör framställning hos försäkringskassan och — i de fall han åtnjuter även tilläggspension — att han återkallar även förtida uttag av tilläggspension. Liksom hittills skall alltså folkpension och tilläggspension följas åt.

Av lagrummet framgår att återkallelse skall avse tiden fr. o. m. månaden näst efter det återkallelse skett. Retroaktiv återkallelse kan inte ske. För den som önskar byta ut sin förtida ålderspension mot förtidspension kan det vid den tidpunkt då han ger in återkallelsen vara oklart om hans ansökan om förtidspension kommer att bifallas. Han bör därför kunna göra sin återkallelse villkorad, dvs. beroende av att hans ansökan om förtidspension bifalls. Han bör också kunna ställa som villkor att han får hel och inte partiell förtidspension. Detta innebär att ålderspension utgår provisoriskt till dess förtidspensionsfrågan prövats. Bifalls sedan ansökan om förtidspension med verkan retroaktivt, upphör ålderspensionen definitivt från den tidigare tidpunkt, då förtidspension börjar utgå. Vid utbetalning av förtidspensionen sker därvid avräkning av den ålderspension som utbetalats provisoriskt för tid för vilken sedan förtidspension skall utgå.

### 2 §.

I paragrafens tredje stycke regleras minskningen av ålderspension i det fall förtida uttag har avbrutits efter återkallelse av den försäkrade. Minskningen skall i fortsättningen motsvara 0,6 % för varje månad det förtida uttaget pågått.

Bestämmelserna kan åskådliggöras med följande exempel.

a) En försäkrad gör förtida uttag fr. o. m. den månad han fyller 63 år. Hans pension minskas då med  $(48 \times 0,6 =)$  28,8 %, dvs. hans pension motsvarar 71,2 % av full pension. Han avbryter sitt uttag av ålderspension med verkan fr. o. m. den månad han fyller 64 år och övergår till förtidspension. Förtidspension skall då — eftersom den försäkrade uppburit ålderspension i 12 månader — minskas med  $(12 \times 0,6 =)$  7,2 %. Förtidspensionen kommer således att uppgå till 92,8 % av full pension mot att

den tidigare utgående ålderspensionen uppgick till 71,2 %. Dessutom kan kommunalt bostadstillägg och hustrutillägg utgå till förtidspensionen.

b) Exemplet under a ändras på så sätt att den försäkrade inte tar ut förtidspension i samband med återkallandet. Fr. o. m. den månad han fyller 65 år gör han på nytt förtida uttag av ålderspension. Denna kommer då att minskas med  $(12 \times 0,6 + 24 \times 0,6 =)$  21,6 %. Hans ålderspension blir då i fortsättningen 78,4 % av hel pension.

c) Fallet under b varierar så att den försäkrade — efter återkallelsen vid 64 års ålder — väntar med att ta ut ålderspension till den månad han fyller 68 år. Hans pension skall då dels minskas med  $(12 \times 0,6 =)$  7,2 % med hänsyn till det förtida uttaget, dels ökas med  $(12 \times 0,6 =)$  7,2 % beroende på uppskovet med det förnyade uttaget efter 67 års ålder. Minskningen och ökningen tar i detta fall ut varandra och den försäkrade får i fortsättningen full pension.

## 7 kap.

### 1 §.

Denna paragraf innehåller huvudgrunderna för invaliditetsbedömningen.

Även den nya lydelsen av lagrummet innebär i princip att invaliditetsbegreppet inom förtidspensioneringen innefattar en arbetsinvaliditet på medicinska grunder. För det första skall det finnas en medicinsk grund — sjukdom eller annan kraftnedsättning — som påverkar förmågan att utföra arbete. Det skall alltså föreligga ett orsakssammanhang mellan de angivna faktorerna och nedsättningen av den pensionsberättigades prestationsförmåga. Såsom framgår av den allmänna motiveringen skall en uppmjukning av det medicinska kravet ske särskilt för äldre förvärvsarbetande. För det andra skall den försäkrades möjligheter att bereda sig inkomst genom förvärvsarbete vara nedsatta med minst hälften. Orsaken härtill kan vara enbart sjukdomens eller kraftnedsättningens inverkan på prestationsförmågan, men orsaken kan också i högre eller lägre grad vara yttre förhållanden, arbetsmarknadsmässiga och sociala.

Lagen beskriver f. n. det medicinska underlaget för nedsättningen av arbetsförmågan som »sjukdom, psykisk efterblivenhet, vanförhet eller annat lyte». Såsom riksförsäkringsverket anfört är det med den utvidgning av förtidspensioneringen som nu åsyftas motiverat att se på åldersförändringarna på ett annat sätt än tidigare. I den mån de, sedda i relation till det aktuella arbetets krav, får anses utgöra rimligt skäl att lämna detta arbete kan de också under vissa förutsättningar vara tillräcklig grund för förtidspension. På skäl som socialstyrelsen anfört under remissbehandlingen har uttrycket »sjukdom eller annan nedsättning av den fysiska eller psykiska prestationsförmågan» föredragits framför det av verket föreslagna uttrycket »sjukdom eller annan nedsättning av kropps- eller själskrafterna». Inom ramen för denna beskrivning faller de i den hittillsvarande lagtexten upp-

tagna rekvisiten. Därutöver avser den nya lydelsen att täcka de fall som skall tillkomma enligt den i den allmänna motiveringen närmare beskrivna utvidgningen.

Till följd av införandet av möjligheten att avbryta förtida uttag har lagtexten omdisponerats så att det framgår att förtidspension kan åtnjutas av den som återkallat förtida uttag.

## 2 §.

Ändringen i tredje stycket i denna paragraf innebär att förtidspension i lägsta invaliditetsgraden skall utgå med hälften av hel pension i stället för som nu med en tredjedel. Förslaget har berörts i den allmänna motiveringen.

## 3 §.

Reglerna för bedömningen av nedsättningen i den försäkrades arbetsförmåga återfinns i denna paragraf.

I fråga om äldre försäkrade i allmänhet skall såsom utvecklats i den allmänna motiveringen inte såsom förutsättning för rätt till förtidspension uppställas krav på att den försäkrade skall genomgå omskolning eller underkasta sig annan rehabiliteringsåtgärd. Vid sådant förhållande kommer en tillämpning av bestämmelsen i 20 kap. 3 § sista stycket AFL rörande innehållande av pension till den som undandrar sig rehabiliteringsåtgärd i allmänhet inte att bli aktuell såvitt gäller förtidspension åt försäkrade tillhörande denna kategori.

För äldre förvärvsarbetande skall hänsyn tas främst till förmågan att bereda sig inkomst genom sådant arbete som han tidigare utfört eller genom annat för honom tillgängligt lämpligt arbete. Då det gäller att avgöra om ett visst arbete kan anses lämpligt för en försäkrad, bör få anläggas liknande synpunkter som kommit till uttryck inom arbetslöshetsförsäkringen. Förutsättningarna för att ett arbete skall anses lämpligt är enligt gällande bestämmelser bl. a. att arbetet motsvarar vederbörandes krafter och färdigheter, att det är förenat med en avlöning, som prövas vara skälig i förhållande till lön som för sådant arbete utgår enligt kollektivavtal eller — om sådant avtal ej finns — till i arbetsorten förekommande lön för samma arbete. Vidare får inte heller andra särskilda omständigheter föreligga med hänsyn till vederbörandes personliga förhållanden eller arbetets natur varigenom arbetet kan betraktas som olämpligt. Redan däri att man inte skall kunna kräva t. ex. omskolning ligger att vederbörande utan vidare skall kunna utföra det erbjudna arbetet. Vad beträffar förutsättningen att erbjudet arbete skall vara förenat med skälig lön innebär inte detta att lönen skall jämföras med den försäkrades tidigare inkomster. Att det arbete som står till buds inte är lika kvalificerat som det han tidigare utfört hindrar inte att det erbjudna arbetet ändå kan anses lämpligt. En yrkeskunnig person bör dock inte vara skyldig att acceptera ett arbete med sådan lön att den inte står i rimlig relation till hans kvalifikationer.

Att lämpligt arbete skall finnas tillgängligt för den försäkrade innebär i allmänhet att arbete finns eller tämligen omgående skall kunna anskaffas åt honom i anslutning till bostadsorten. Länsarbetsnämnden i länet torde kunna lämna uppgift om så är förhållandet.

#### 4 §.

Ändringarna i första stycket föranleds av att beloppet för den lägsta graden av partiell förtidspension ändras från en tredjedel till hälften av hel pension.

Om den försäkrade efter det att förtida uttag av ålderspension upphört kommer i åtnjutande av förtidspension, skall förtidspensionen reduceras med hänsyn till den tid förtida ålderspension utgått. Bestämmelser härom upptas i ett nytt andra stycke av denna paragraf. Angående den närmare innebörden hänvisas till den allmänna motiveringen och kommentaren vid 6 kap. 2 §.

#### 8 kap.

##### 1 och 4 §§.

1 § har omformulerats så att möjlighet öppnas för en kvinna, som blir änka efter det att hon gjort förtida uttag av ålderspension, att övergå till änkepension. Änkepensionen reduceras i sådant fall med hänsyn till den tid hon gjort förtida uttag av ålderspension. Bestämmelser härom har intagits i tillägget till 4 §.

#### 9 kap.

##### 1 §.

Då förtidspension inom den lägsta invaliditetsgraden höjs till att utgå med hälften av hel pension måste en motsvarande justering ske beträffande bestämmelserna rörande barntillägg till förtidspension.

#### 11 kap.

##### 2 §.

Ändringarna i denna paragraf har kommenterats i den allmänna motiveringen. I en övergångsbestämmelse har getts föreskrift som innebär att de nya bestämmelserna skall kunna tillämpas även på lön som hänför sig till första halvåret 1970.

#### 12 kap.

##### 1 och 2 §§.

Ändringarna i dessa paragrafer ansluter till ändringarna i 6 kap. 1 och 2 §§.

#### 13 kap.

##### 1 §.

Ändringen i denna paragraf motsvarar ändringen i 7 kap. 1 §.

## 4 §.

Denna paragraf — som motsvarar det nya andra stycket i 7 kap. 4 § — upptar bestämmelser om minskning av förtidspension i form av tilläggs-pension för den som tidigare gjort förtida uttag av ålderspension men återkallat detta. Beträffande den närmare innebörden hänvisas till den allmänna motiveringen och kommentaren till 6 kap. 2 §.

## 18 kap.

## 7 §.

Riksförsäkringsverket har — efter samråd med företrädare för Stockholms och Stockholms läns allmänna försäkringskassor — i en den 16 januari 1970 ingiven framställning om utvidgning av antalet ledamöter i styrelsen för den allmänna försäkringskassa som kommer att bildas genom sammanslagning av nuvarande kassorna för Stockholms stad och Stockholms län anfört i huvudsak följande.

Inom verksamhetsområdena för Stockholms och Stockholms läns allmänna försäkringskassor är f. n. något över 1,4 milj. personer bosatta. Antalet ledamöter i styrelserna för dessa båda kassor är nu 14, varav fyra är valda av Stockholms stadsfullmäktige och fyra av Stockholms läns landsting. Efter sammanslagning av de båda kassorna, vilken skall ske vid ingången av år 1971 samtidigt som staden inträder i landstingskommunen kommer antalet styrelseledamöter — om inte gällande bestämmelser ändras — att minska till sju, av vilka fyra kommer att utses av det blivande landstinget. Med hänsyn till bl. a. att den nybildade försäkringskassan kommer att avse ett verksamhetsområde av mycket heterogen karaktär, bör den tillföras ett större antal av landstinget valda styrelseledamöter än som lagen f. n. medger. Verket föreslår därför att antalet styrelseledamöter i den nya försäkringskassan utökas till nio, varav sex valda av det blivande landstinget.

Med anledning av verkets framställning har i förevarande paragraf intagits en specialbestämmelse beträffande styrelsen för Stockholms läns allmänna försäkringskassa. Den skall, såsom framgår av övergångsbestämmelsen, gälla fr. o. m. ingången av år 1971 samtidigt med sammanslagningen av de båda berörda kassorna.

## 8 §.

De under år 1969 slutligt antagna grundlagsändringarna innebär bl. a. att riksdagen fr. o. m. valet år 1970 skall väljas för tre år och att valet skall ske samtidigt med val till kommuns fullmäktige och till landsting. I samband med grundlagsändringarna ändrades även mandattiderna för bl. a. kommunal- och stadsfullmäktige, fullmäktige i kommunalförbund och landstingsmän fr. o. m. nämnda val till tre i stället för som tidigare fyra år.

Under år 1969 beslöts även att mandattiderna för de kyrkokommunala organen och för vissa icke kommunala organ vilka helt eller delvis utses av

kommun eller landstingskommun skulle vara tre år. Därjämte beslöts att mandattiden för styrelserna och för de nämnder för specialreglerad kommunal och landstingskommunal förvaltning, vilkas mandattid liksom styrelsernas börjar året efter de representativa organens mandattid, skall vara samordnad med denna. Den nya ordningen skall tillämpas fr. o. m. 1970 års val (prop. 1969: 129, KU 44, 45 och 49, rskr 405—407). I propositionen uttalades att för övriga nämnder och andra organ i vilka kommun och landstingskommun utser ledamöter torde en motsvarande ändring böra övervägas i andra sammanhang.

Mot bakgrunden av det anförda föreslås att förevarande paragraf ändras så att mandattiderna för ledamöterna i styrelse för allmän försäkringskassa, pensionsdelegation och försäkringsnämnd förkortas från fyra till tre år.

Flertalet mandattider för nu verksamma ledamöter utlöper den 31 december 1970. Det förekommer dock även andra mandattider. För att få enhetliga utgångspunkter för mandatperioderna har i övergångsbestämmelserna föreslagits att nu löpande tjänstgöringstider för ledamöter och suppleanter i allmän försäkringskassas styrelse, pensionsdelegation och försäkringsnämnd skall upphöra vid utgången av år 1970.

För att undvika att mandattiderna för ledamöter i nytillkommet organ, t. ex. nyinrättad pensionsdelegation, kommer att avvika från övriga gällande mandattider, medges Kungl. Maj:t enligt förslaget rätt att förordna om annan mandattid om så behövs.

### 13 §.

Riksförsäkringsverket har beträffande gränsdragningen för verkets tillsättning m. m. av tjänster hos de allmänna försäkringskassorna i en den 30 december 1969 ingiven skrivelse anfört i huvudsak följande.

Beträffande gränsdragningen för tjänstetillsättningarna bör staten av såväl sakliga som tekniska skäl fortfarande behålla den högre ledningspersonalen i ett eller annat avseende inom sitt förstahandsansvar. Intentionerna vid tidigare avgränsning kan i vart fall inte antas ha avsett att en mindre grupp än direktörerna, avdelningscheferna och pensionsföredragandena skulle tillhöra verkets område. I dagens löneläge skulle detta betyda att verkets område skulle börja vid lönegrad A 28. Verket är emellertid inte benäget att bortse från att kassornas kamreraretjänster befinner sig under denna lönegrad, varför gränsen bör dras vid lägst lönegrad A 26.

Riksförsäkringsverket anser vidare att befogenheterna att tillsätta tjänsterna och att fastställa löner m. m. inte har så starkt samband med varandra att en sammankoppling av befogenheterna är nödvändig. Tillsättningsfrågan och förhandlingsfrågan domineras nämligen av aspekter, som i betydelsefulla avseenden knappast har med varandra att göra.

Riksförsäkringsverket finner slutligen att det är angeläget att verket får behålla möjligheterna att avgöra om en tjänst i lägst lönegrad A 21 bör få inrättas.

*Försäkringskassaförbundet* har efter remiss yttrat sig över riks-försäkringsverkets förslag och därvid beträffande tillsättning av tjänster anført att förbundet anser att en gränsdragning, som inte är knuten till en viss lönegrad, på lång sikt är att föredra, men att förbundet på av riks-försäkringsverket anförda skäl accepterar verkets förslag. Vad avser behörigheten att inrätta tjänst ifrågasätter förbundet nödvändigheten att införa en särskild bestämmelse. Även *Försäkringskassornas förhandlingsorganisation* har yttrat sig över verkets förslag, varvid organisationen anført synpunkter som i huvudsak överensstämmer med förbundets.

Mot bakgrunden av riks-försäkringsverkets framställning föreslås nu vissa ändringar i förevarande paragraf. Ändringarna innebär att sammankopplingen i AFL mellan tillsättnings- och avtalsfunktionerna skiljs åt. Vidare tilläggs Kungl. Maj:t befogenhet meddela bestämmelser rörande inrättande av tjänster i de allmänna försäkringskassorna. Frågan om var gränsen skall gå för riks-försäkringsverkets tillsättande av tjänster behöver lika litet som hitintills regleras i lagen. De ändrade bestämmelser härutinnan som kan bli en följd av verkets framställning får meddelas av Kungl. Maj:t.

#### 20 §.

Ändringen i denna paragraf rörande pensionsdelegationernas sammansättning har kommenterats i den allmänna motiveringen.

#### 2) Lagen om pensionstillskott

##### 2 och 3 §§.

Ändringar har gjorts i paragraferna med hänsyn till att beloppet för den lägsta graden av partiell förtidspension ändras från en tredjedel till hälften av hel pension.

Vidare har paragraferna ändrats så att det framgår att pensionstillskott skall minskas i motsvarande mån som minskning sker av i förtid uttagen ålderspension, förtidspension eller änkepension då sådan pension utgår efter det att förtida uttag av ålderspension återkallats.

#### Hemställan

Jag hemställer, att lagrådets yttrande över förslaget till *lag om ändring i lagen (1962: 381) om allmän försäkring* inhämtas enligt 87 § regeringsformen genom utdrag av protokollet.

Vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:  
Britta Gyllensten

*Utdrag av protokoll, hållet i lagrådet den 9 mars 1970.*

N ä r v a r a n d e:

f. d. justitierådet REGNER,  
regeringsrådet MARTENIUS,  
justitierådet BERNHARD,  
justitierådet HESSER.

Enligt lagrådet den 5 mars 1970 tillhandakommet utdrag av protokoll över socialärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 20 februari 1970, hade Kungl. Maj:t förordnat, att enligt 87 § regeringsformen lagrådets utlåtande skulle inhämtas över upprättat förslag till *lag om ändring i lagen om allmän försäkring*.

Förslaget, som finns bilagt detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av hovrättsfiskalen Kenneth Bratthall.

*Lagrådet lämnade förslaget utan erinran.*

Ur protokollet:  
*Ingrid Hellström*

*Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför Hans Maj:t  
Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 13 mars  
1970.*

Närvarande:

Ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden ANDERSSON, LANGE, HOLMQVIST, ASPLING, LUNDKVIST, GEIJER, ODHNOFF, WICKMAN, BENGTSSON, NORLING, LÖFBERG, LIDBOM, CARLSSON.

Chefen för socialdepartementet, statsrådet Aspling, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *vidgad förtidspensionering m. m.* och anför.

Lagrådet har yttrat sig över förslag till lag om ändring i lagen (1962: 381) om allmän försäkring och därvid lämnat förslaget utan erinran.

Utöver vad som berörts i statsrådsprotokollet den 20 februari 1970 vill jag här ta upp frågan om förmögenhetsgränser för inkomstprövade pensionsförmåner.

Kommunalt bostadstillägg, hustrutillägg och änkepension i anledning av dödsfall före den 1 juli 1960 utgår efter inkomstprövning. Reglerna för inkomstprövningen finns i lagen (1962: 392) om hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg till folkpension och — i fråga om änkepension — lagen (1962: 382) angående införande av lagen om allmän försäkring. Inkomstprövningen innebär, att kommunalt bostadstillägg och hustrutillägg minskas med 50 % av pensionärens årsinkomst utöver folkpension i vad inkomsten överstiger 2 000 kr. för ogift pensionär och 3 000 kr. för makar tillsammans. Med folkpension jämföras därvid ATP i den mån denna minskar pensionstillskott enligt lagen (1969: 205) om pensionstillskott. De nyss nämnda änkepensionerna minskas med  $\frac{1}{3}$  av den årsinkomst som överstiger 2 000 kr.

Med årsinkomst avses här den inkomst för år räknat, som pensionären kan antas komma att åtnjuta under den närmaste framtiden. Vid uppskattning av förmögenhetsavkastning finns en s. k. skärpningsregel, enligt vilken avkastningen skall höjas med 10 % av det belopp varmed förmögenheten överstiger 30 000 kr. för ogift pensionär och 45 000 kr. för makar tillsammans. För gift pensionär skall hälften av makarnas sammanlagda inkomst och förmögenhet anses tillkomma vardera maken.

De nuvarande inkomstprövningsreglerna gäller sedan den 1 juli 1969. Skärpningsregeln för förmögenhet har dock varit oförändrad sedan den 1 juli 1965. Förmögenhetsgränserna höjdes då i samband med 1965 års all-

männa fastighetstaxering. Avsikten med denna höjning var att neutralisera verkningarna på inkomstprövade pensionsförmåner av de höjningar av fastighetstaxeringarna som då skedde.

En ny allmän fastighetstaxering genomförs i år. Enligt de av fastighetstaxeringsnämnderna preliminärt åsatta taxeringsvärdena kommer den nya fastighetstaxeringen att i genomsnitt för hela landet innebära en höjning av taxeringsvärdena med 36 % för villafastigheter och 31 % för jordbruksfastigheter. Höjningen för villafastigheter ligger högst i Göteborgs och Bohus län med i genomsnitt drygt 50 %, medan Norrbottens län ligger lägst med en genomsnittlig höjning med 11 %.

Mot bakgrunden av de höjda fastighetstaxeringsvärdena bör förmögenhetsgränserna för de inkomstprövade pensionsförmånerna justeras. Jag förordar att det skärpningsfria förmögenhetsbeloppet höjs från 30 000 kr. till 50 000 kr. för ogift pensionär och från 45 000 kr. till 80 000 kr. för makar tillsammans.

Höjningen av förmögenhetsgränserna är av generell natur och således likformig för fastighetsinnehav och förmögenhet som består av exempelvis banktillgodohavanden. För vissa pensionstagare med reducerade pensionsförmåner på grund av förmögenhetsinnehav kommer de nya skärpningsreglerna därför att medföra rätt till höjning av de utgående pensionsbeloppen efter ansökan i vanlig ordning. I vilken omfattning detta kommer att inträffa är svårt att ange. Kostnaderna för pensionshöjningarna i dessa fall kommer huvudsakligen att falla på kommunerna.

De nya förmögenhetsgränserna bör gälla fr. o. m. den 1 juli 1970, dvs. från samma tidpunkt som de nya taxeringsvärdena börjar tillämpas vid pensionsberäkningarna. För tiden dessförinnan har riksförsäkringsverket gett anvisningar till försäkringskassorna om att de äldre taxeringsvärdena skall användas.

Vad här sagts föranleder ändring i 16 § lagen (1962:382) angående införande av lagen om allmän försäkring samt i 5 § andra stycket lagen (1962:392) om hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg till folkpension. Förslag till ändringar av dessa lagar har upprättats inom socialdepartementet.

Vissa redaktionella ändringar bör göras i det till lagrådet remitterade lagförslaget och i det tidigare upprättade förslaget till lag om ändring i lagen (1969:209) om pensionstillskott.

### *Anslagsberäkning*

Basbeloppet för mars månad i år har fastställts till 6 300 kr., vilket innebär en höjning med 300 kr. jämfört med föregående månad. Folkpensionen (inklusive pensionstillskott) ökar därigenom med för år räknat 279 kr. för en ensam pensionär och med 438 kr. för ett pensionärspär.

Den 1 juli 1970 genomförs den andra etappen av det nya program för årliga folkpensionshöjningar genom pensionstillskott som beslutades vid

förra årets riksdag. En pensionär som inte kunnat förvärva ATP eller som har lågt ATP-belopp får därigenom den 1 juli 1970 en ny standardhöjning av sin folkpension med 3 % av basbeloppet, dvs. vid nuvarande basbelopp 189 kr. för en ensam pensionär och 378 kr. för makar. Därutöver höjs folkpensionen automatiskt när konsumentpriserna stiger. Inräknas den kompensation som därigenom kommer att utgå vid den i prop. 1970:70 föreslagna höjningen av mervärdesskatten, kan folkpensionen — inklusive pensionstillskott men fransett kommunalt bostadstillägg — under nästa budgetår beräknas öka till 6 336 kr. för en ensam ålderspensionär liksom för personer med hel förtids- eller änkepension och till 10 032 kr. för ett pensionärspär. Jämfört med de årsbelopp som gällde i början av år 1970 innebär detta en höjning med 756 kr. för en ensam pensionär och 1 272 kr. för pensionärspär.

Till de nämnda pensionsbeloppen skall läggas kommunalt bostadstillägg, som utgår till ca 650 000 pensionärer. Över hälften av dessa bor i kommuner där bostadstillägget kan utgå med 2 000 kr. eller mer per år beroende på pensionärens faktiska bostadskostnad och inkomst vid sidan av folkpensionen.

I årets statsverksproposition (bil. 7 punkt B 4) har anslaget till folkpensioner för budgetåret 1970/71 preliminärt beräknats till 7 200 milj. kr. När hänsyn tas till de av mig förordade lagändringarna och de nyssnämnda höjningarna av pensionsbeloppen kan statens folkpensionskostnader under nästa budgetår numera beräknas uppgå till 7 330 milj. kr. Kostnaderna för de olika pensionsförmånerna framgår av följande sammanställning.

Pensionsförmån	Beräknat antal personer			Beräknade kostnader	
	Jan. 1970 (1969/70)	Jan. 1971 (1970/71)	Förändring	1970/71 milj. kr.	Förändring jämfört med 1969/70
<i>Huvudförmån</i>					
Ålderspension . . . . .	942 500	963 000	+ 20 500	5 388	+ 588
Förtidspension . . . . .	186 000	200 000	+ 14 000	1 078	+ 154
Hustrutillägg . . . . .	53 500	55 000	+ 1 500	174	+ 21
Änkepension					
huvudfall . . . . .	77 000	81 000	+ 4 000	455	+ 55
övergångsfall . . . . .	24 000	21 000	— 3 000	97	— 4
Invaliditetsersättning.	11 400	11 800	+ 400	47	+ 2
Barnpension . . . . .	35 000	35 000	—	53	+ 2
Summa pensionstagare	1 329 400	1 366 800	+ 37 400		
<i>Tilläggsförmån</i>					
Invaliditetstillägg . . . .	11 500	11 700	+ 200	22	+ 1
Barnstillägg (ant. barn)	13 000	13 100	+ 100	16	+ 1
Summa kostnader				7 330	+ 820

Med hänvisning till sammanställningen förordar jag att anslaget till folkpensioner för budgetåret 1970/71 tas upp med 7 330 milj. kr. I förhållande

till anslaget för innevarande budgetår innebär det en ökning med 820 milj. kr. Av denna kostnadsökning hänför sig 50 milj. kr. till den utvidgade förtidspensioneringen, 190 milj. kr. avser den nya höjningen av pensionstillskotten och 120 milj. kr. beror på ett ökat antal pensionärer. 460 milj. kr. är beräknade kostnader för de pensionshöjningar som följer av förändringar i konsumentpriserna.

Kommunernas kostnader för de kommunala bostadstilläggen till folkpensionärer beräknas för nästa budgetår uppgå till ca 800 milj. kr. Samhällets totala folkpensionskostnader under budgetåret 1970/71 beräknas alltså till i runt tal 8 100 milj. kr. Härtill kommer ATP-utbetalningarna, som för samma tid kan beräknas till 1 400 milj. kr.

Under återopande av det anförda och vad som anförts i statsrådsprotokollet den 20 februari 1970 hemställer jag, att Kungl. Maj:t genom proposition föreslår riksdagen att

*dels antaga förslag till*

1) *lag om ändring i lagen (1962: 381) om allmän försäkring,*

2) *lag om ändring i lagen (1969: 205) om pensionstillskott,*

3) *lag om ändring i lagen (1962: 382) angående införande av lagen om allmän försäkring,*

4) *lag om ändring i lagen (1962: 392) om hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg till folkpension,*

*dels till Folkpensioner för budgetåret 1970/71 under femte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 7 330 000 000 kr.*

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:  
*Gunnel Anderson*

## Innehållsförteckning

	Sid.
<b>Proposition</b> .....	1
<b>Propositionens huvudsakliga innehåll</b> .....	1
<b>Författningsförslag</b> .....	3
1) Lagen om allmän försäkring .....	3
2) Lagen om pensionstillskott .....	17
3) Lagen angående införande av lagen om allmän försäkring .....	19
4) Lagen om hustrutillägg och kommunalt bostadstillägg till folkpension..	20
<b>Utdrag av stadsrådsprotokollet den 20 februari 1970</b> .....	21
<i>Gällande bestämmelser m. m.</i> .....	21
Förtidspension .....	21
Förtida uttag av ålderspension .....	23
Försäkringskassornas organisation m. m. ....	24
Tilläggspension för lön från utländsk beskickning m. m. ....	25
<i>Riksförsäkringsverkets förslag</i> .....	26
Inledning .....	26
Medicinska och arbetsmarknadsmässiga faktorer .....	28
Rätten till förtidspension i allmänhet .....	30
Förtidspension för äldre förvärvsarbetande .....	36
Omprövning av pensionsrätt .....	41
Halv förtidspension m. m. ....	42
Pensionsdelegationerna .....	43
Ikraftträdande och kostnader .....	45
<i>Remissyttrandena</i> .....	46
Allmänna synpunkter .....	46
Rätten till förtidspension i allmänhet .....	47
Förtidspension för äldre förvärvsarbetande .....	52
Omprövning av pensionsrätt .....	54
Halv förtidspension .....	55
Pensionsdelegationerna .....	55
Ikraftträdande och kostnader .....	58
<i>Departementschefen</i> .....	58
Allmänna synpunkter .....	58
Förtidspension för äldre förvärvsarbetande .....	59
Förtidspension i allmänhet .....	61
Omprövning av pensionsrätt .....	63
Förtida uttag m. m. ....	63
Halv förtidspension .....	64
Pensionsdelegationerna .....	65
Kostnader och ikraftträdande .....	66
ATP för lön från utländska beskickningar .....	66
Specialmotivering .....	67
1) Lagen om allmän försäkring .....	67
2) Lagen om pensionstillskott .....	74
Hemställan .....	74
<b>Utdrag av lagrådets protokoll den 9 mars 1970</b> .....	75
<b>Utdrag av statsrådsprotokollet den 13 mars 1970</b> .....	76